CONSULTAȚII de GRAMATICĂ

Andra Șerbănescu

admiterea...

Scanned with OKEN Scanner

ANDRA ŞERBĂNESCU

CONSULTAŢII DE GRAMATICĂ

Scanned with OKEN Scanner

Coperta de DONE STAN

Editura VESTALA

ISBN 973-96063-0-X

Editura ALUTUS

ISBN 973-96077-2-1

© Toate drepturile rezervate Editurii Vestala.

Scanned with OKEN Scanner

ANDRA ŞERBĂNESCU

CONSULTAŢII DE GRAMATICĂ

TIPURI DE EXERCIŢII
MODELE DE REZOLVARE
SUBIECTE POSIBILE

Ediţia a II–a, revăzută şi adăugită

EDITURA VESTALA EDITURA ALUTUS
Bucureşti, 1993

Scanned with OKEN Scanner

ARGUMENT
la ediţia I

În cele ce urmează ne propunem să dăm un inventar al posibilelor *tipuri de exerciţii şi modele de rezolvare* elaborate pe baza *manualelor* de gramatică pentru clasele V–VIII. Lucrarea se adresează în primul rînd elevilor care se pregătesc pentru examenul de admitere în clasa a IX–a, dar şi altor categorii de elevi care pregătesc examene la limba română (treapta a II–a, bacalaureat, admitere în învăţămîntul superior, aceştia din urmă trebuind să–şi completeze cunoştinţele cu informaţiile cuprinse în manualele de liceu). Sugestiile oferite aici pot fi folosite în egală măsură de profesorii de limba română în orele recapitulative sau pentru formularea unor subiecte la diferite lucrări.

De ce *„tipuri de exerciţii"*? Deoarece elevii capătă uneori o rutină a analizelor morfologice şi sintactice, pierzînd din vedere că fenomenele lingvistice sînt mult mai complexe, iar modalităţile de verificare a cunoştinţelor pot îmbrăca o mulţime de alte forme. Deseori se întîmplă ca la examene elevii să fie puşi în faţa unor subiecte pe care, fie nu le înţeleg adecvat, fie nu le pot rezolva deoarece nu şi–au exersat gîndirea în acest sens şi nu au deprinderi de lucru variate. Fiecare tip de exerciţiu presupune un anumit mod de gîndire şi o anumită manieră de lucru.

Parcurgînd paginile care urmează veţi găsi un număr relativ mare de tipuri de exerciţii, tipuri fundamentale, din care, prin reducere sau combinare, se pot obţine şi alte exerciţii, derivate. Nu este deci o culegere de exerciţii pe care să o rezolvaţi pentru a vă consolida cunoştinţele de gramatică, ci un inventar de SUBIECTE POSIBILE de la care să începeţi pregătirea voastră pentru examen, la şcoală sub îndrumarea profesorilor sau acasă prin lucru independent cu manualele şi culegerile de exerciţii existente. Multe dintre exerciţiile prezentate aici s–au dat ca subiecte de–a lungul anilor la examenele de admitere la liceu sau la facultate, precum

Scanned with OKEN Scanner

şi la Olimpiadele şcolare. Exerciţiile prezintă grade diferite de dificultate (aşa cum se concep de obicei şi subiectele de la examen) şi se pot grupa în trei mari clase: I. Exerciţii care îşi propun ca pe baza exemplelor cerute să verifice cunoştinţele teoretice ale elevilor; II. Exerciţii care îşi propun să verifice în ce măsură cunoştinţele teoretice au devenit operante; III. Exerciţii de sinteză care antrenează cunoştinţele dobîndite în mai multe capitole şi subcapitole de gramatică. Pentru lămurirea unor aspecte teoretice insuficient explicate în manuale recomandăm următoarea bibliografie:

— Pentru capitolul *Gramatică*: Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, Editura Academiei, 1986.

— Pentru capitolul de *Punctuaţie, ortografie*: Mioara Avram, *Ortografie pentru toţi*, Bucureşti, Editura Academiei, 1990; *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987.

— Pentru capitolele de *Vocabular* şi *Fonetică*: Th. Hristea, *Sinteze de limba română*, Bucureşti, Editura Albatros, 1984.

— Pentru subcapitolul de *Semantică*: Narcisa Forăscu, Angela Bidu Vrănceanu, *Cuvinte şi sensuri* (aplicaţiile făcute pe baza manualelor pentru clasele V–VIII), Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1988.

— Pentru capitolul *Stilistică şi compoziţie*: I. Coteanu, *Gramatică, stilistică, compoziţie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1991.

De ce *„modele de rezolvare"*? Deoarece am constatat că la examene se rezolvă incomplet exerciţiile (ceea ce atrage depunctări) datorită lipsei unor astfel de modele în manuale. Acolo unde am considerat necesar am dat şi unele îndrumări pentru a orienta, fie şi numai succint şi schematic, gîndirea gramaticală a elevilor. Pentru exerciţiile foarte simple s–a dat numai rezolvarea, informaţiile din manuale fiind suficiente, fără a necesita explicaţii suplimentare.

Februarie 1991

ANDRA ŞERBĂNESCU

Institutul de Lingvistică
al Academiei Române,
str. Spiru Haret nr. 12
BUCUREŞTI

Scanned with OKEN Scanner

ARGUMENT
la ediţia a II–a

Ideea care a stat la baza primei ediţii a fost aceea de a propune elevilor o recapitulare a materiei din perspectiva *diversităţii* pe care o pot îmbrăca exerciţiile, cerinţele formulate într–un examen de admitere; de a oferi *modele* pentru fiecare tip de exerciţiu, în vederea evitării rezolvărilor incomplete; de *a forma* elevilor deprinderi ordonate, sistematice de lucru; de a–i învăţa *să gîndească* în termeni gramaticali.

Ne–a interesat prezentarea unui *sistem de lucru*, şi nu propunerea unor texte de analiză noi sau complicate (pentru aceasta vezi culegerile apărute în ultima vreme); *schema de ansamblu*, şi nu detaliul interpretării în situaţii gramaticale care generează confuzii (o foarte bună carte de acest tip este cea a lui G. G. Neamţu, *Elemente de analiză gramaticală*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989), deci un demers de tip *sintetic*, şi nu analitic.

În această a doua ediţie, corectînd unele scăpări din prima şi adăugînd unele elemente la care atunci, din lipsă de spaţiu, am fost nevoiţi să renunţăm, am făcut unele completări, clarificări pe care profesorii de limba română ni le–au sugerat a fi utile pentru elevi. Păstrînd aceeaşi structură de ansamblu a lucrării, am introdus, alături de **Îndrumări**, o secţiune nouă: **Dificultăţi în analiza...** în care ne–am propus să inventariem şi, uneori, să explicăm succint acele puncte din analiză care pun probleme şi generează cele mai frecvente greşeli. Din dorinţa clarităţii şi avînd în vedere intenţia lucrării (de a servi ca material recapitulativ) am optat pentru o prezentare schematică a informaţiei.

Bibliografiei sugerate elevilor în **Argumentul** la prima ediţie îi adăugăm acum două noi apariţii: Gabriela Pană Dindelegan,

Teorie şi analiză gramaticală, Editura Coresi, 1992 (carte deosebit de utilă şi profesorilor) şi *Limba română pentru admiterea în licee şi şcoli profesionale*, Societatea de Ştiinţe Filologice din România, Bucureşti, 1992.

Februarie 1993

ANDRA ŞERBĂNESCU

Scanned with OKEN Scanner

A. GRAMATICĂ

I. MORFOLOGIA

EXERCIŢIUL 1

Analizaţi morfologic şi sintactic cuvintele subliniate din textele următoare:

a) „— Cine–i *mai mare*? Badea Chiţu; el e mai înalt decît toţi!
— *Bre!* ... proastă *lighioaie* mai eşti! Nu *te*–ntreb aşa.
— Dar cum? *zise* Pîcală.
— Eu îţi zic pe cine ascultaţi voi *aici* în sat?“

mai mare – adjectiv calificativ, simplu, variabil, cu o terminaţie la N singular, se acordă în gen, număr şi caz cu pronumele determinat (aici cu subiectul prin intermediul verbului copulativ) – genul masculin / feminin, numărul singular, cazul nominativ –, gradul de comparaţie comparativ de superioritate (format cu adverbul *mai*, devenit morfem al comparativului), funcţia sintactică: nume predicativ (formează împreună cu verbul *a fi* predicatul no- minal al propoziţiei).

bre! – interjecţie propriu–zisă simplă, fără funcţie sintactică de parte de propoziţie.

lighioaie – substantiv simplu, comun, genul feminin, numărul singular (substantiv cu aceeaşi formă la singular şi plural), cazul nominativ, nearticulat, funcţia sintactică: nume predicativ (formează împreună cu verbul copulativ *a fi* predicatul nominal al propoziţiei).

Scanned with OKEN Scanner

te – pronume personal, persoana a II–a, numărul singular, cazul acuzativ, forma neaccentuată, funcţia sintactică: complement direct.

zise – verb predicativ, personal, tranzitiv, conjugarea a III–a, diateza activă, modul indicativ, timpul perfect simplu, persoana a III–a, numărul singular, forma afirmativă, funcţia sintactică: predicat verbal.

aici – adverb de loc, simplu, funcţia sintactică: complement circumstanţial de loc.

b) „*Cine* aleargă după *doi* iepuri nu prinde nici unul."

cine – pronume relativ simplu, invariabil în raport cu genul şi numărul, cazul nominativ, funcţia sintactică: subiect; în calitate de element de relaţie introduce în frază propoziţia subiectivă.

doi – numeral cardinal simplu, valoare adjectivală, genul masculin, cazul acuzativ, funcţia sintactică: atribut adjectival.

c) „Ion *şi* Gheorghe vor *să* plece la munte."

şi – conjuncţie coordonatoare copulativă simplă, fără funcţie sintactică de parte de propoziţie; marchează raportul de coordonare copulativ între două părţi de propoziţie de acelaşi fel (elementele subiectului multiplu).

să – conjuncţie subordonatoare simplă, fără funcţie sintactică de parte de propoziţie; marchează raportul de coordonare în cadrul frazei: introduce în frază propoziţia subordonată completivă directă.

Îndrumări: Analiza morfologică, pe lîngă faptul că trebuie să fie *corectă* (deci să stabilească în mod corect categoriile gramaticale pentru fiecare parte de vorbire), trebuie să fie şi *completă* (în sensul precizării tuturor categoriilor gramaticale specifice unei părţi de vorbire). În plus, ordinea în care sînt precizate aceste categorii este relativ fixă, urmînd o înlănţuire logică. Cum omiterea unor categorii gramaticale sau adăugarea altora la analiza unei părţi de vorbire atrage penalizări la notare, oferim în cele ce urmează un „şablon" pentru analiza fiecărei clase morfologice în

parte. Categoriile notate în paranteze drepte se precizează numai acolo unde este cazul.

SUBSTANTIVUL – simplu / compus, comun / propriu, genul, numărul (defectiv / sens colectiv / substantiv cu aceeaşi formă pentru singular şi plural), cazul [cerut de prepoziţia simplă / compusă / locuţiunea prepoziţională...], articulat cu articolul hotărît / nehotărît, proclitic / enclitic... // nearticulat, funcţia sintactică;

ARTICOLUL – este considerat de unii o clasă gramaticală de sine stătătoare, de alţii este subsumat categoriei determinării; prin tradiţie, el nu se analizează singur, ci împreună cu substantivul pe care îl însoţeşte;

ADJECTIVUL – calificativ / determinativ (provenit din... prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale), simplu / compus, [invariabil // variabil cu o terminaţie / două terminaţii la nominativ singular] se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul / pronumele determinat (genul, numărul, cazul), [gradul de comparaţie (dacă nu are grad de comparaţie se va preciza acest lucru)] însoţit de articolul hotărît enclitic..., deoarece adjectivul precedă substantivul determinat şi preia în mod formal articolul acestuia, funcţia sintactică;

PRONUMELE PERSONAL – persoana, numărul, genul / invariabil în raport cu genul, cazul [cerut de prepoziţia...], [forma accentuată / neaccentuată – doar la cazurile dativ şi acuzativ], funcţia sintactică;

PRONUMELE REFLEXIV – persoana a III–a / persoana I, a II–a (provenit din pronume personal formă neaccentuată prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale), invariabil în raport cu numărul şi genul, cazul acuzativ / dativ, forma accentuată / neaccentuată, funcţia sintactică / fără funcţie sintactică de parte de propoziţie, morfem al diatezei reflexive a verbului;

PRONUMELE DE POLITEŢE – persoana, numărul, genul / invariabil în raport cu genul, cazul [cerut de prepoziţia...], funcţia sintactică;

Scanned with OKEN Scanner

PRONUMELE DE ÎNTĂRIRE – persoana, numărul, genul, cazul [cerut de prepoziţia...], funcţia sintactică;

PRONUMELE POSESIV – persoana, numărul, genul (indică unul / mai mulţi posesori şi unul / mai multe obiecte posedate), cazul [cerut de prepoziţia...], funcţia sintactică;

PRONUMELE DEMONSTRATIV – de apropiere / depărtare / identitate, genul, numărul, cazul [cerut de prepoziţia...], funcţia sintactică;

PRONUMELE RELATIV – simplu / compus, genul, numărul / invariabil în raport cu genul şi numărul, cazul [cerut de prepoziţia...], funcţia sintactică; în calitate de element de relaţie introduce în frază propoziţia subordonată...;

PRONUMELE INTEROGATIV – analog cu pronumele relativ *Atenţie!* Pronumele interogativ nu îndeplineşte însă rolul de element de relaţie subordonator decît în interogative indirecte), funcţia sintactică;

PRONUMELE NEHOTĂRÎT – simplu / compus, genul, numărul / invariabil în raport cu genul şi numărul, cazul [cerut de prepoziţia...]; funcţia sintactică.

PRONUMELE NEGATIV – simplu / compus, genul, numărul / invariabil în raport cu genul şi numărul, cazul [cerut de prepoziţia...]; funcţia sintactică;

NUMERALUL – cardinal / ordinal, simplu / compus, valoare substantivală / adjectivală / adverbială, genul / invariabil în raport cu genul, cazul [cerut de prepoziţia...], [însoţit de articolul posesiv genitival / demonstrativ adjectival...], funcţia sintactică;

VERBUL – predicativ / copulativ, personal / impersonal, tranzitiv / intranzitiv, conjugarea, diateza, modul, timpul, persoana, numărul, forma afirmativă / negativă, funcţia sintactică;

Observaţii:

a) Analiza verbelor la moduri nepersonale se face la fel, mai puţin categoriile de timp (cu excepţia infinitivului care are prezent şi perfect), persoană şi număr.

Scanned with OKEN Scanner

b) La diateza reflexivă se va preciza: diateza reflexivă (formată cu pronumele reflexiv în acuzativ / dativ, devenit morfem al diatezei reflexive); la diateza pasivă, analog: diateza pasivă (formată cu auxiliarul *a fi*).

c) La modurile şi timpurile compuse se va preciza verbul auxiliar cu care au fost formate, de exemplu: *aş fi venit* – modul condiţional / optativ, (format cu auxiliarul „a avea"), timpul perfect (format cu auxiliarul „a fi").

d) Nu trebuie confundată noţiunea de *verb predicativ* (faţă de copulativ şi auxiliar) cu noţiunea de *mod predicativ* (indicativ, conjunctiv etc.). Astfel, un verb *predicativ*, de pildă „a citi", poate fi la mod *predicativ (citesc)* sau *nepredicativ (citînd)*, aşa după cum şi un verb copulativ, „a deveni", de pildă, poate fi la un mod *predicativ (devin)* sau *nepredicativ (devenind)*. Analog trebuie făcută distincţia între *verb impersonal (a trebui, a ploua)* şi *mod nepersonal* al acestor verbe sau al altor verbe *(trebuind, plouînd* etc.).

ADVERBUL – de mod / loc / timp, simplu / compus, [gradul de comparaţie], [precedat de prepoziţia...], funcţia sintactică;
— relativ simplu, [precedat de prepoziţia...], funcţia sintactică; în calitate de element de relaţie introduce în frază propoziţia subordonată...;
— predicativ, simplu, funcţia sintactică;

PREPOZIŢIA – este o clasă morfologică independentă, care prin tradiţie se analizează împreună cu partea de vorbire pe care o precedă. Pentru o mai mare acurateţe a analizei *morfologice* recomandăm să se procedeze în felul următor (luăm ca exemplu propoziţia „Cartea este *pe masă*".);

(pe) masă – substantiv simplu, comun, genul feminin, numărul singular, cazul acuzativ (cerut de prepoziţia simplă *pe*), nearticulat, funcţia sintactică: complement circumstanţial de loc.

pe – prepoziţie simplă, fără funcţie sintactică de parte de propoziţie; cere cazul acuzativ al substantivului pe care îl precedă; subordonează substantivul *masă* termenului

regent *este*; introduce în propoziţie complementul circumstanţial de loc.

CONJUNCŢIA – coordonatoare copulativă / adversativă etc., simplă / compusă, fără funcţie sintactică de parte de propoziţie; marchează raportul de coordonare copulativ / adversativ etc. între două părţi de propoziţie / două propoziţii (principale, subiective etc.);
— subordonatoare, simplă / compusă, fără funcţie sintactică de parte de propoziţie; marchează raportul de subordonare în frază: introduce în frază propoziţia subordonată...;

INTERJECŢIA – propriu-zisă / onomatopeică simplă / compusă, funcţia sintactică / fără funcţie sintactică de parte de propoziţie.

EXERCIŢIUL 2

Analizaţi locuţiunile din textul următor: [...]

Deşi analiza locuţiunilor este, în linii mari, paralelă cu cea a părţilor de vorbire respective, propunem un exerciţiu separat din cauza unor probleme speciale pe care le pun unele locuţiuni, precum şi din dorinţa de a atrage în mod deosebit atenţia elevilor asupra acestei posibilităţi de realizare a unei părţi de vorbire, deseori trecută uşor cu vederea. Exemplele analizate aici sînt cele de la exerciţiul 13 (*Locuţiuni*).

aduceri aminte – locuţiune substantivală (formată din substantiv + adverb), (sinonimă cu substantivul „amintiri"), genul feminin, numărul plural, cazul nominativ, nearticulat, funcţia sintactică: subiect.

de treabă – locuţiune adjectivală (formată din prepoziţie + substantiv), (sinonimă cu adjectivul „cumsecade"), cazul acuzativ, funcţia sintactică: atribut substantival prepoziţional.

Atragem atenţia că între adjectiv şi locuţiunile adjectivale există unele deosebiri. Astfel, locuţiunile adjectivale *nu* se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat; în calitate de atri-

Scanned with OKEN Scanner

bute nu sînt atribute adjectivale, ci, de la caz la caz, se comportă ca atribute substantivale, adverbiale, pronominale etc. (Cf. Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, Editura Academiei, 1986, p. 97).

cine ştie cine – locuţiune pronominală (formată din pronumele relativ–interogativ „cine", repetat şi verbul „ştie" la indicativ prezent, persoana a III–a, singular), (sinonimă cu pronumele nehotărît *cineva*), invariabilă, cazul nominativ, funcţia sintactică: subiect.

cîte doi – numeral cardinal distributiv (locuţiune formată din adverbul distributiv „cîte" şi numeralul „doi"), valoare adverbială, funcţia sintactică: complement circumstanţial de mod.

n–a băgat de seamă – locuţiune verbală (formată din verb + prepoziţie + substantiv), (sinonimă cu verbul *a observa*), personală, tranzitivă, conjugarea I, diateza activă, modul indicativ, timpul perfect compus (format cu auxiliarul *a avea*), persoana a III–a, numărul singular, forma negativă (dată de adverbul de negaţie *nu*), funcţia sintactică: predicat verbal; informaţia gramaticală de conjugare, diateză, mod, timp, persoană, număr, este marcată la verbul centru.

din cînd în cînd – locuţiune adverbială de timp, (formată din adverbul „cînd" – repetat + prepoziţie + prepoziţie), (sinonimă cu adverbul *uneori*), funcţia sintactică: complement circumstanţial de timp cu nuanţă de mod.

chiar dacă – locuţiune conjuncţională subordonatoare (formată din adverb + conjuncţie), (sinonimă cu conjuncţia *deşi*), fără funcţie sintactică de parte de propoziţie; marchează raportul de subordonare în frază; introduce în frază propoziţia subordonată concesivă.

în jurul – locuţiune prepoziţională (provenită din locuţiune adverbială prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale), fără funcţie sintactică de parte de prepoziţie; cere cazul genitiv al substantivului pe care îl precedă; subordonează substantivul *grămezii* termenului regent *se învîrteau*;

Scanned with OKEN Scanner

introduce în propoziţie complementul circumstanţial de loc.

la naiba – locuţiune interjecţională (formată din prepoziţie + substantiv), fără funcţie sintactică de parte de propoziţie.

Îndrumări: De multe ori este greu să se facă distincţia dintre îmbinările libere de cuvinte şi îmbinările sudate, deci locuţiuni. Singurul criteriu cu care se operează în şcoală este, de obicei, imposibilitatea / posibilitatea substituirii grupului cu „un cuvînt", cu partea de vorbire corespunzătoare, ceea ce conduce la considerarea de locuţiuni într–un număr excesiv de cazuri.

Ceea ce caracterizează locuţiunile este unitatea lor semantică, sintactică (şi morfologică). Din punct de vedere semantic, spre deosebire de îmbinările libere unde fiecare cuvînt trimite la cîte un „obiect", un „referent" din realitate (îmi$_1$ aduc$_2$ cartea$_3$), locuţiunile trimit la un singur „referent" din realitate ([îmi aduc aminte]$_1$). Deci componentele locuţiunii nu–şi mai păstrează individualitatea semantică. Din punct de vedere sintactic, locuţiunile se comportă ca un întreg: nu acceptă schimbarea topicii constituenţilor, nu acceptă intercalări, nu acceptă determinări individuale pentru fiecare element component, nu acceptă substituirea termenilor prin sinonime. Din punct de vedere morfologic, în afara termenului centru pe care se marchează uneori flexiunea, ceilalţi constituenţi nu acceptă modificări formale (om *de treabă*, dar nu om *de treburi*, deci *de treabă* este o locuţiune adjectivală, „cumsecade").

În cadrul locuţiunilor există grade diferite de sudură, deci criteriile prezentate aici trebuie corelate şi aplicate cu flexibilitate.

EXERCIŢIUL 3 (Substantivul)

a) Scrieţi pluralul următoarelor substantive şi precizaţi cum s–au format aceste forme de plural: *casă, coş, sac, covor.*

casă – case (substituirea desinenţei de singular *–ă* cu desinenţa de plural *–e*);

coş – coşuri (ataşarea desinenţei de plural *–uri* la forma de singular, caracterizată prin desinenţă *zero*);

sac – saci (ataşarea desinenţei de plural *–i*, ceea ce determină palatalizarea consoanei *c* şi trecerea ei la *f*);

covor – covoare (ataşarea desinenţei de plural *–e* la forma de singular; trecerea substantivului de la singular la plural este însoţită de alternanţa vocalică *o / oa*).

b) Daţi exemple (în propoziţii) de trei substantive defective de număr.

Făina se macină la moară.
Aurul este un metal preţios.
Nu-mi place *fizica*.

c) Daţi exemple (în propoziţii) de cinci substantive care au aceeaşi formă la singular şi la plural.

Ea este *învăţătoare*. / Ele sînt *învăţătoare*.
Eu am un *unchi*. / Tu ai trei *unchi*.
Acesta este un *ochi* de pisică. / Are *ochi* albaştri.
În propoziţie este un *pronume* nehotărît. / În text sînt cinci *pronume*.
Are un *nume* frumos. / Cîte *nume* a omis de pe listă?

d) Comentaţi următoarele forme de plural: *bob–boabe, bobi, boburi; cap–capete, capuri, capi; ciocolată–ciocolate, ciocolăţi; chibrit–chibrite, chibrituri.*

De obicei, un substantiv are o singură formă de plural. Un număr restrîns de substantive poate avea două sau mai multe forme de plural, cum este şi cazul acestora. Pentru primele două, formele diferite de plural se corelează cu diferenţe de sens; în cazul ultimelor două, una dintre forme este acceptată de norma literară, (*ciocolate, chibrituri*), cealaltă este considerată greşită. În ce priveşte primele două substantive, diferenţele semantice dintre formele de plural sînt: *bob–boabe* (grăunţe); *bob–bobi* (în expresia „a da în bobi"); *bob–boburi* (sanie); *cap–capete* (parte a corpului); *cap–capuri* (extremitate a unei întinderi de pămînt care înaintează în mare); *cap–capi* (conducător, şef).

e) Declinaţi în propoziţii substantivul *codru* (la singular, nearticulat / plural, articulat hotărît / singular, articulat nehotărît etc.).

N – Acest *codru* se întinde pe o vastă suprafaţă.
Ac – În *codru*, Eminescu se simţea fericit.
G – Imaginea acelui *codru* o mai port încă în suflet.
D – Acelui *codru* al copilăriei i-a închinat Eminescu versurile sale.

Scanned with OKEN Scanner

V – *codru* trist / *Codre* trist, ascultă–mi plînsul! etc.

f) **Alcătuiţi propoziţii folosind substantivul *carte* şi respectînd cerinţele:** 1) nominativ, singular, articulat nehotărît, apoziţie; 2) genitiv, plural, articulat hotărît, atribut; 3) acuzativ, plural, nearticulat, complement indirect etc.

1) Un manual, adică *o carte*, se păstrează cu grijă.
2) Filele *cărţilor* s–au rupt.
3) Despre aceste *cărţi* s–a scris mult. (etc.)

Îndrumări: Dificultatea acestui exerciţiu constă în corelarea diferitelor informaţii gramaticale de care trebuie să se ţină seama în folosirea unui cuvînt în propoziţii. Pentru ordonarea gîndirii propunem următoarele etape:

a) Stabilirea *formei* cuvîntului cerut în funcţie de categoriile gramaticale: număr, articulare (o carte; cărţile; cărţi + determinant antepus);

b) Corelarea cazului şi a funcţiei sintactice: „se pune întrebarea" specifică şi „se răspunde" prin cuvîntul cerut (care manual? – (adică) *o carte*; ale cui file? – *ale cărţilor*; despre ce s–a scris? – *despre cărţi*);

c) Formele astfel obţinute se introduc în propoziţii.

Printr–un astfel de exerciţiu se verifică simultan cunoştinţele gramaticale, atenţia şi mobilitatea de gîndire a elevilor. În plus, o astfel de temă se bazează nu pe „reproducerea" mecanică a unor cunoştinţe, ci pe aplicarea lor.

Dificultăţi în analiza substantivului:

— substantive comune provenite din substantive proprii şi invers;

— diferenţierea, prin numărare, a neutrului de masculin şi feminin;

— genul substantivelor defective de număr (genul se ia după singura lor formă de singular sau de plural);

— numărul substantivelor proprii (atunci cînd forma şi sensul nu concordă);

— aflarea cazului şi corelarea întrebării puse cuvîntului determinat cu funcţia sintactică;

— evitarea confuziilor între N≡Ac, G≡D, N≡V, prin corelarea cazului cu funcţia sintactică;

Scanned with OKEN Scanner

— cunoaşterea excepţiilor în care funcţia sintactică nu se corelează cu cazul tipic (SB în G; NP în G, Ac; APOZ în G, D, Ac, V; C. circ. în G sau D în funcţie de regimul cazual al prepoziţiei; ATR în D);

— cazul substantivului cînd acesta este marcat la determinant, nu la substantiv (cartea *primului* băiat);

— sesizarea prepoziţiei care precedă un substantiv, cînd între acestea apar intercalări (*pentru* cel mai harnic şi atent *elev*) sau cînd prepoziţia este omisă (*pentru* Ion şi [*pentru*] *Maria*).

O tratare mai amănunţită a problemelor prezentate aici apare în *Limba română pentru admiterea în şcoli şi licee profesionale* (ed. cit.), p. 32–34.

EXERCIŢIUL 4 (Articolul)

a) Exemplificaţi (în cadrul unor propoziţii) tipurile de articol existente în limba română.

Articol hotărît: Omu*l* fusese dezamăgit de tine.
Articol posesiv–genitival: S–a pierdut un desen *al* Mariei.
Articol demonstrativ–adjectival: Ştefan *cel* Mare a fost domnul Moldovei.
Articolul nehotărît: *Un* om civilizat vorbeşte calm.
(Vezi şi execiţiile privind articularea propuse la *Substantiv*).

b) Precizaţi rolul articolului în următoarele exemple:

Omu*l* sfinţeşte locu*l*. (Articolele hotărîte indică în ce grad sînt cunoscute vorbitorilor obiectele denumite prin substantive; aici cele două substantive au sens generic).

Leneşu*l* mai mult aleargă. (Prin articulare, adjectivul *leneş* îşi schimbă categoria lexico–gramaticală devenind substantiv).

Nou*l* nostru coleg e cam neatent! (Adjectivul preia în mod formal articolul substantivului pe care îl precedă).

Al nostru e mai vechi. (Articolul posesiv–genitival intră în componenţa pronumelui posesiv).

Al treilea va fi el! (Articolul posesiv–genitival intră în componenţa numeralului ordinal).

El este un prieten *al* copiilor noştri. (Articolul posesiv– genitival ajută la formarea cazului genitiv al substantivului).

Scanned with OKEN Scanner

Casa *cea* nouă va fi gata într–o lună. (Articolul demonstativ–adjectival leagă adjectivul *nouă* de substantivul determinat *casa*).

Cea mai bună lucrare va fi premiată. (Articolul demonstrativ–adjectival intră în componenţa gradului superlativ relativ de superioritate al adjectivului *bună*).

Cel roşu e al meu. (*Cel* poate fi considerat articol demonstrativ–adjectival care însoţeşte adjectivul *roşu*, substantivizîndu–l; *cel* poate fi considerat aici formă prescurtată a pronumelui demonstrativ *(a) cel (a))*.

Observaţii: Articolul este o clasă gramaticală controversată tocmai datorită eterogenităţii valorii membrilor săi. Spre deosebire de gramatica tradiţională unde articolul se consideră o parte de vorbire, există autori care, în funcţie de rolul contextual, îl încadrează la diferite alte părţi de vorbire (pronume), îl consideră un morfem pentru exprimarea gradului de comparaţie sau pentru formarea numeralului ordinal, în alte situaţii îl numesc „morfem al categoriei determinării". Deşi aici am urmat punctul de vedere al gramaticii şcolare, mi se pare necesar, totuşi, să introducem conceptul de *pronume semiindependent* care face posibilă analiza într–o situaţie aparent contradictorie, dacă se încearcă rezolvarea ei în termenii gramaticii tradiţionale:

Este vorba nu despre cartea ta, ci *despre a fetiţei*.

Se observă prezenţa prepoziţiei *despre* care cere cazul Ac al subtantivului / pronumelui pe care îl precedă, dar aici substantivul *a fetiţei* este în cazul G. Această contradicţie se poate rezolva astfel: *despre a* ţine locul substantivului *cartea* (*despre cartea fetiţei*), deci va fi numit **pronume semiindependent** (*semiindependent* deoarece prezenţa lui este condiţionată de prezenţa unui genitiv) în cazul Ac, funcţia sintactică CI; *fetiţei* – substantiv..., cazul G, funcţia sintactică ATR substantival prepoziţional.

Dificultăţi în analiza articolului:

— recunoaşterea articolului hotărît proclitic *lui*, specific substantivelor de (sub)genul personal;

— dubla articulare a unor substantive (carte *a băiatului*), cu articol hotărît enclitic *lui* şi articol posesiv–genitival proclitic *a*;

— evitarea confuziei dintre articol şi unele sunete / litere care intră în rădăcina cuvîntului (stea–nearticulat, steaua – articulat hotărît) sau desinenţe (copii – nearticulat, copiii – articulat hotărît);

— evitarea confuziei articolului nehotărît cu numeralul şi pronumele / adjectivul pronominal nehotărît, a articolului demonstrativ adjectival cu pronumele demonstativ–adjectival (vezi *Omonimia unor părţi de vorbire*).

EXERCIŢIUL 5 (Adjectivul)

a) Daţi exemple (în propoziţii) de două adjective variabile şi de două adjective invariabile.

Oamenii *buni* au grijă de animale. (adjectiv variabil cu două terminaţii la nominativ singular: *bun–bună*).

Mi–e dor de iarba *verde* de acasă. (adjectiv variabil cu o terminaţie la nominativ singular: *verde*).

Pantera e un animal *feroce*. (adjectiv invariabil).

Mi–am cumpărat o bluză *roz*. (adjectiv invariabil).

b) Demonstraţi că adjectivul se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat.

Acordul în gen: El este un elev *atent* (substantivul – de genul masculin; adjectivul – la genul masculin).

Ea este o elevă *atentă* (substantivul – de genul feminin; adjectivul – la genul feminin).

Acordul în număr: El este un elev *atent* (substantivul – la singular; adjectivul – tot la singular).

Ei sînt elevi *atenţi*. (substantivul – la plural; adjectivul – tot la plural).

Acordul în caz: Elevul *atent* înţelege explicaţiile profesorului. (substantivul – în nominativ; adjectivul – tot în nominativ).

Elevului *atent* explicaţiile i s–au părut uşoare. (substantivul – în dativ; adjectivul – tot în dativ).

La adjectiv genul, numărul şi cazul sînt rezultatul acordului adjectivului cu substantivul şi se marchează prin desinenţe specifice, solidare pentru cele trei categorii gramaticale amintite. Astfel, pentru adjectivul *atent* (de pildă) desinenţa de masculin, singular, nominativ este *zero*, desinenţa de feminin, singular, nominativ este *–ă*, desinenţa de masculin, plural, nominativ este *–i*, desinenţa de feminin, plural, nominativ este *–e*.

Scanned with OKEN Scanner

c) Spuneţi cazul adjectivului din propoziţiile următoare:

Fiecărui copil *cuminte* i se dă o ciocolată. (Cazul dativ)
Caietul oricărui elev *silitor* este ordonat. (Cazul genitiv)
Pentru orice om *vinovat* există o pedeapsă. (Cazul acuzativ)
Un elev *disciplinat* nu vorbeşte în timpul orelor. (Cazul nominativ).

Îndrumări: La acest tip de exerciţiu apar deseori greşeli deoarece, deşi din punct de vedere teoretic elevii ştiu în general că „adjectivul se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat", în momentul în care li se cere să precizeze direct *cazul* adjectivului ei pun în mod automat întrebarea „care?", iar cazul devine inevitabil... acuzativ. De fapt, pentru a afla cazul adjectivului trebuie să aflăm întîi cazul substantivului cu care se acordă adjectivul dat.

d) Treceţi (în propoziţii) adjectivul *repede* la toate gradele de comparaţie.

Pozitiv: Un rîu *repede* e foarte limpede.
Comparativ — *de superioritate*: Rîul acesta este *mai repede* decît acela.
— *de inferioritate*: Rîul acesta este *mai puţin repede* decît acela.
— *de egalitate*: Rîul acesta este *tot atît de repede* (*la fel de repede*) ca acela.
Superlativ relativ de superioritate: Acesta este *cel mai repede* rîu văzut de mine în aceste locuri.
Superlativ relativ de inferioritate: Acesta este *cel mai puţin repede* rîu văzut de mine vreodată.
Superlativ absolut de superioritate: Rîul acesta este *foarte repede*.
Superlativ absolut de inferioritate: Rîul acesta este *foarte puţin repede*.

Îndrumări: Alături de cunoaşterea sistemului gradelor de comparaţie în limba română, acest exerciţiu pune problema distingerii între adjectiv şi adverb. După cum se ştie, uneori adjectivul îşi poate schimba categoria lexico–gramaticală devenind adverb şi invers. În exemplu luat de noi, *repede* ca adjectiv este provenit din adverb prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale. Pentru a–l folosi ca adjectiv şi a nu–l transforma în adverb, cuvîntul în cauză

trebuie să determine un substantiv sau să fie numele predicativ al unui verb copulativ. În plus, recomandăm verificarea flexiunii cuvîntului, ştiut fiind că adjectivul se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat, în timp ce adverbul este neflexibil (rîu *repede*, rîuri *repezi*).

e) Indicaţi (prin exemple) cîteva modalităţi expresive de realizare a superlativului:

— Cu adverbe şi locuţiuni adverbiale:
El este un copil *teribil de deştept / grozav de deştept / din cale-afară de deştept.*
— Prin repetarea adverbului:
El este *foarte, foarte / tare, tare deştept.*
— Prin repetarea adjectivului:
El este *deştept, deştept.*
— Prin repetarea unei vocale sau a unei consoane:
El este *deşşşteept...*
— În construcţii exclamative: *Ce deştept e!*
— Prin derivare cu prefixe: E *ultradeştept!* (etc.)

f) Există adjective fără grade de comparaţie?

Majoritatea adjectivelor au grade de comparaţie. Există totuşi două categorii de adjective fără grade de comparaţie: a) adjective care, prin originea lor, sînt deja la un grad de comparaţie (*superior, maxim, optim* etc.); b) adjective care din punct de vedere logic nu acceptă categoria comparaţiei (*viu, pătrat, acvatic* etc.).

g) La ce grade de comparaţie sînt adjectivele *superior, optim*?

Ca sens, *superior* are valoarea unui comparativ de superioritate, iar *optim* valoarea unui superlativ. Ca formă, cele două adjective sînt un comparativ, respectiv un superlativ în limba latină din care provin. Din punctul de vedere al limbii române însă, sînt considerate adjective fără grade de comparaţie, deoarece nu pot intra în sistemul gradelor de comparaţie.

h) În următoarele exemple adjectivul *bătrîn* apare însoţit de articolul hotărît enclitic *-l*. Există totuşi vreo deosebire între ele?

(I) *Bătrînul* fluviu îşi aduce apele spre mare.
(II) *Bătrînul* era îngîndurat.
În (I) adjectivul precedă substantivul determinat şi preia în

mod formal articolul acestuia. În (II) articolul are rolul de a schimba categoria lexico–gramaticală a adjectivului, transformîndu–l în substantiv.

Dificultăţi în analiza adjectivului:

— recunoaşterea adjectivelor determinative (provenite din diverse părţi de vorbire prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale) şi evitarea confuziilor cu pronumele, verbul la participiu sau la gerunziu. Nu vom insista aici asupra adjectivelor pronominale (vezi exerciţiile respective) de diferite tipuri, ci ne vom opri asupra unui caz mai special: adjectivul pronominal relativ, deseori confundat cu pronumele relativ. Astfel, în *Nu–l cunosc pe băiatul care a venit, care* este pronume relativ şi nu adjectiv, aşa cum greşit se analizează din cauza relaţiei de vecinătate a relativului cu substantivul *băiatul*; de fapt, *băiatul* aparţine primei propoziţii, iar *care* este substitutul acestui substantiv în propoziţia a doua. Pentru ca relativul să fie adjectiv, el trebuie să apară în aceeaşi propoziţie cu substantivul (pe care, de altfel, îl determină): *Nu ştiu care băiat a venit*. O altă sursă de confuzii o reprezintă verbul la participiu (exprimă o acţiune; acceptă determinanţi circumstanţiali) şi adjectivul provenit din participiu prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale (şi–a pierdut sensul verbal, de acţiune, numărul determinanţilor circumstanţiali este limitat); deci în *Uşa deschisă de tine s–a trîntit, deschisă* este ATR adj. exprimat prin verb la participiu, în timp ce în *Uşa albă este deschisă, cea maro este închisă, deschisă* este ATR adj. exprimat prin adjectiv provenit din participiu prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale. În ceea ce priveşte gerunziul, acesta îşi schimbă categoria lexico–gramaticală trecînd din clasa verbelor în cea a adjectivelor doar atunci cînd este acordat cu substantivul determinat (deci: în *sticle aburind, aburind* este verb la participiu; în *sticle aburinde, aburinde* este adjectiv provenit din gerunziu);

— evitarea confuziei între adjectivele variabile cu o terminaţie la N≡Ac şi cele invariabile;

— cunoaşterea distincţiei între genul substantivelor (care este intrinsec; m, f, n) şi genul adjectivelor (rezultat din acordul cu substantivul determinat; consecinţa acestui fapt este că atunci cînd determină un substantiv neutru, la singular, adjectivul este la genul masculin – prin acord cu forma la singular a substantivului neutru,

iar la plural, adjectivul este la genul feminin – prin acord cu forma de plural a substantivului neutru);

— determinarea cazului prin acord cu substantivul determinat, iar a funcţiei sintactice prin întrebarea corelată cu cuvîntul determinat (deci în *Căţel rău, nu mai lătra!*, *rău* este în cazul vocativ, îndeplinind funcţia sintactică de atibut adjectival);

— distingerea între gradul de comparaţie realizat prin mijloace gramaticale (vezi sistemul gradelor de comparaţie), construcţii expresive echivalente cu gradele de comparaţie (vezi, punctul **c**) şi sensul unor adjective (vezi **f** şi **g**). Iată cîteva îndrumări practice pentru analiză:

— excelent – adjectiv fără grad de comparaţie (sens superlativ)

— (grozav de) bun – gradul de comparaţie pozitiv

— grozav de – adverb legat de adjectivul determinat prin prepoziţia simplă *de*, funcţia sintactică de CCM de măsură (împreună cu adjectivul *bun* exprimă, expresiv, un superlativ absolut);

— distingerea între adjectiv (flexibil) şi adverb (neflexibil); între adjectiv invariabil (determină un nume în mod direct, nu prin intermediul unei prepoziţii; deseori provine din adverb prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale) şi adverb (determină un verb, adverb, adjectiv, interjecţie; cînd determină un nume, determinarea se face prin intermediul unei prepoziţii).

EXERCIŢIUL 6 (Pronumele)

a) Ilustraţi prin exemple (propoziţii) clasele de pronume studiate.

Pronumele personal: *Tu îl* crezi?
Pronumele de politeţe: *Dumneavoastră* unde locuiţi?
Pronumele de întărire: *Însumi* l–am văzut.
Pronumele reflexiv: La *ce se* gîndeşte?
Pronumele posesiv: *Al meu* nu are cerneală.
Pronumele demonstrativ: *Acesta* este vinovatul!
Pronumele nehotărît: *Fiecare* vrea cîte o carte.
Pronumele interogativ: *Cine* te ajută la lecţii?

Scanned with OKEN Scanner

Pronumele relativ: *Cine* aleargă după doi iepuri nu prinde nici unul.
Pronumele negativ: *Nimeni* nu e vinovat pentru asta!

b) Ce tipuri de pronume pot deveni adjective pronominale? Daţi exemple (în propoziţii).

Adjectiv pronominal de întărire: Eu *însumi* l–am văzut.
Adjectiv pronominal posesiv: Stiloul *meu* nu are cerneală.
Adjectiv pronominal demonstrativ: *Acest* om este vinovatul!
Adjectiv pronominal nehotărît: *Fiecare* elev vrea cîte o carte.
Adjectiv pronominal interogativ: *Ce* carte vrei?
Adjectiv pronominal relativ: *Ce* casă îţi vei alege va fi a ta!
Adjectiv pronominal negativ: *Nici un* om nu e perfect.

c) Ce diferenţă este între: „Opinia *fiecăruia* trebuie respectată“ şi „Opinia *fiecărui* om trebuie respectată“?

fiecăruia – pronume nehotărît compus (*fie* + *care*), genul masculin, numărul singular, cazul genitiv, funcţia sintactică de atribut pronominal genitival;

fiecărui – adjectiv pronominal nehotărît compus (*fie* + *care*), (adjectiv determinativ provenit din pronume prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale), se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat *om* (genul masculin, numărul singular, cazul genitiv), funcţia sintactică: atribut adjectival pronominal.

d) Pe baza cunoştinţelor despre pronume, corectaţi – unde este cazul – afirmaţiile de mai jos:

— „La cazurile nominativ şi acuzativ pronumele personal are două serii de forme: accentuate şi neaccentuate“.
(La cazurile *dativ* şi acuzativ pronumele personal are două serii...)
— „Pronumele personal nu are forme pentru genitiv“.
(Pronumele personal *are* forme pentru genitiv *numai* la persoana a III–a, singular şi plural: *al ei, al lui, al lor*).
— „Vocativul apare la pronumele personal doar la persoana a II–a, singular şi plural“. (corect)
— „Pronumele următoare sînt pronume de politeţe: *dumneavoastră, dumneata, dînsul, dumnealui, dînsa, dumnealor*“.

(Dintre pronumele menţionate *dînsul, dînsa* sînt pronume personale).

— „În următoarele exemple: Eu *mă gîndesc*; El *se* gîndeşte; Ea *mă* ceartă, pronumele subliniate sînt pronume reflexive".

(În propoziţia „Eu *mă* gîndesc", *mă* este pronume reflexiv provenit din pronume personal prin schimbarea categoriei lexico-gramaticale. În propoziţia „El *se* gîndeşte", *se* este pronume reflexiv; în „Ea *mă* ceartă" *mă* este pronume personal, persoana I, numărul singular, cazul acuzativ, forma neaccentuată).

— În propoziţia: „*Al meu* este albastru", pronumele posesiv este în cazul genitiv. (*Al meu* este în cazul nominativ; pronumele posesiv are forme pentru genitiv numai la plural: *alor mei, alor mele*). (etc.)

Îndrumări: Acest tip de exerciţiu urmăreşte verificarea cunoştinţelor în cîteva puncte de asimetrie ale sistemului morfologic, unde noţiuni confuze duc deseori la greşeli de analiză.

e) Declinaţi în propoziţii adjectivul pronominal demonstrativ *aceasta* postpus substantivului determinat.

N: Cartea *aceasta* e interesantă.
Ac: În cartea *aceasta* sînt multe lucruri interesante.
G: Coperta cărţii *acesteia* este albastră.
D: Cărţii *acesteia* i-au fost rupte patru file.
V: –

Atenţie deci la acordul adjectivului pronominal postpus cu substantivul determinat.

f) Alcătuiţi propoziţii cu diferite tipuri de pronume respectînd cerinţele formulate:

— pronume personal, cazul dativ, atribut: Ia-*ţi* lucrurile de aici!

— pronume demonstrativ de apropiere, cazul dativ, complement indirect: *Acestuia* nu-i plac pisicile.

— pronume interogativ, cazul acuzativ, complement indirect: Despre *cine* vorbiţi? (etc.)

Modul de rezolvare este analog cu cel de la exerciţiul 3f.

g) Daţi un exemplu în care pronumele reflexiv *se* are funcţia sintactică de complement direct şi un exemplu în care pronumele reflexiv *se* este fără funcţie sintactică de parte de propoziţie, morfem al diatezei reflexive a verbului.

Scanned with OKEN Scanner

Se spală pe dinţi. (CD)
Se gîndeşte la tine. (fără funcţie sintactică de parte de propoziţie).

Dificultăţi în analiza pronumelui:

— evitarea confuziilor dintre clasele de pronume, prin învăţarea (logică) a membrilor fiecărei clase;
— evitarea confuziei între pronumele personal în G (*al lui, al ei, al lor*) şi pronumele / adjectivul pronominal posesiv (*al său, a sa, ale sale*);
— evitarea, prin întrebări corecte, a confuziilor între Ac şi D în situaţii de omonimie a formelor pronominale (nu–*i* întreb; nu–*i* dau);
— evitarea confuziei între pronumele personal (*dînsul, dînsa, dînşii, dînsele*) şi cel de politeţe, între pronumele personal formă neaccentuată, pronumele reflexiv propriu–zis (*se, sine, –s–, îşi, sieşi*) şi pronumele reflexiv provenit din pronume personal prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale (îmi, –mi, mă, m– etc.) în situaţii de identitate între subiect şi obiect, între pronumele reflexiv cu funcţie sintactică de parte de propoziţie şi pronumele reflexiv fără funcţie sintactică de parte de propoziţie, morfem al diatezei reflexive a verbului (vezi în analiza verbului);
— stabilirea corectă a cazului pronumelui posesiv (N sau Ac, depinzînd de funcţia sintactică; nu G);
— stabilirea corectă a cazului şi a funcţiei sintactice a pronumelui relativ. Pentru aceata sugerăm parcurgerea mentală a următoarelor etape (luăm ca exemplu: Copilul *a cărui* minge s–a spart era Gigel):
a) Izolarea propoziţiei din care face parte pronumele relativ: *a cărui* minge s–a spart;
b) Înlocuirea relativului cu substantivul din regentă pe care îl substituie, sau cu un alt substantiv: *a copilului* minge s–a spart;
c) Aflarea cazului şi a funcţiei sintactice pentru acest substantiv: G, atribut substantival genitival;
d) Deci şi relativul *a cărui* este în cazul G şi îndeplineşte funcţia sintactică de atribut pronominal genitival:
— cunoaşterea excepţiilor în care pronumele relativ cu funcţia de SB apare la unul dintre cazurile D (O dau *cui* vine) sau Ac (Nimic *din ce* e aici nu mă interesează);
— evitarea confuziei dintre pronumele relativ şi pronumele

interogativ); acesta din urmă apare atît în interogative directe: *Cine vine?*, cît şi în interogative indirecte Nu ştiu *cine* vine);

— deosebirea pronumelui relativ compus (*ceea ce*) de unele îmbinări libere (*cel ce, cel care* etc.), formate dintr–un pronume demonstrativ (*cel*) şi un relativ (*ce, care*); recomandăm, din motive pe care nu le vom explica aici, acest mod de analiză, deşi există gramatici care consideră pe *cel ce, cel care* pronume relative compuse;

— evitarea confuziei între pronumele relative şi adverbele relative (învăţînd inventarul limitat al fiecăreia dintre cele două clase);

— evitarea confuziei între *cît* pronume / adjectiv pronominal (flexibil, substituie sau determină un nume) şi *cît* adverb (neflexibil, substituie un adverb);

— recunoaşterea adjectivului pronominal negativ *nici un (nici un* om), deseori analizat greşit ca *nici* – adverb negativ, şi *un* – articol nehotărît / numeral;

— evitarea confuziei între pronume (substituie un nume) şi adjectiv pronominal (determină un nume cu care se acordă).

EXERCIŢIUL 7 (Numeralul)

a) Pornind de la numeralul *trei* alcătuiţi diferite tipuri de numerale (în propoziţii).

Numeral cardinal: *Trei* au plecat mai devreme.
Numeral fracţionar: *O treime* din zece nu înseamnă prea mult.
Numeral colectiv: *Tustrei* sînt vinovaţi.
Numeral multiplicativ: A primit o răsplată *întreită*.
Numeral distributiv: Merg în rînd *cîte trei*.
Numeral adverbial: Te–a strigat *de trei ori*.
Numeral ordinal: *Al treilea* n–a sosit încă.
Numeral ordinal adverbial: *A treia oară* nu te mai iert.

b) Alcătuiţi propoziţii în care numeralul *trei* să aibă, pe rînd, valoare substantivală, adjectivală, adverbială. Precizaţi cazul şi funcţia sintactică a numeralului.

Trei au plecat în excursie. (numeral, valoare substantivală, cazul nominativ, subiect)

Trei studenţi au plecat în excursie. (numeral, valoare adjectivală, cazul nominativ, atribut adjectival)

Scanned with OKEN Scanner

Au fost la munte *de trei ori*. (numeral, valoare adverbială, nu are caz, complement circumstanţial de mod de măsură)

Îndrumări: Cazul şi funcţia sintactică la numeral sînt în strînsă concordanţă cu valoarea numeralului: substantivală (ţine locul unui nume), adjectivală (determină un nume, fiind echivalent cu un adjectiv), adverbială (determină un verb, fiind echivalent cu un adverb). Cînd are valoare substantivală, cazul şi funcţia sintactică se află prin întrebări, ca la substantiv, cînd are valoare adjectivală, cazul este rezultatul acordului cu substantivul, iar funcţia sintactică se află prin întrebare; cînd are valoare adverbială, numeralul nu are caz, iar funcţia sintactică se află prin întrebare.

c) Declinaţi în propoziţii numeralul *trei* (cu valoare substantivală) şi precizaţi funcţia sintactică.

N: *Trei* nu s-au mai întors din război. (subiect)
Ac: Cu *trei* dintre ei sînt prietenă. (complement indirect)
(G): Caietele *a trei* dintre ei erau neîngrijite. (atribut substantival prepoziţional; construcţie prepoziţională echivalentă cu genitivul)
(D): La *trei* dintre ei le lipseşte adeverinţa. (complement indirect; construcţie prepoziţională echivalentă cu dativul)
V: (La ora de sport, elevii au diferite numere în echipa de fotbal) *Trei*, de ce faultezi?
Faceţi acelaşi exerciţiu pentru valoarea adjectivală a numeralului.

d) Există vreo diferenţă între valorile numeralelor din următoarele două exemple?

1) A cumpărat *19* flori.
2) A cumpărat *21* de flori.

În 1), 19 este numeral cardinal cu valoare adjectivală, avînd deci funcţia sintactică de atribut adjectival pe lîngă substantivul determinat *florile*. În 2), 21 este numeral cardinal cu valoare substantivală, deci are funcţia sintactică de complement direct şi este determinat de atributul substantival prepoziţional *de flori*. Regula generală este următoarea: numeralele cardinale de la 1 la 19 (şi compusele acestora: 101, 119, 201, 1118 etc.) au valoare adjectivală. Numeralele cardinale de la 20 în sus (şi compusele acestora:

Scanned with OKEN Scanner

120, 421, 1132 etc.) au valoare substantivală şi primesc ca determinanţi substantive cu prepoziţie.

Dificultăţi în analiza numeralului:

— recunoaşterea diferitelor clase de numeral (se recomandă învăţarea logică a membrilor care fac parte din clasele respective);
— recunoaşterea valorii numeralului şi corelarea ei cu cazul şi funcţia sintactică;
— recunoaşterea construcţiilor prepoziţionale echivalente cu un G (*a*+Ac) sau cu un D (*la* + Ac).

EXERCIŢIUL 8 (Verbul)

a) Alcătuiţi propoziţii cu cinci verbe copulative diferite; subliniaţi predicatele.

Ei *sînt harnici şi pricepuţi.*
Asta *înseamnă neatenţie.*
În ultima vreme *s–a făcut obraznic.*
La terminarea facultăţii *ieşi profesor* de matematică.
Am *rămas uimită* de hotărîrea ta.

b) Ce valori gramaticale poate avea verbul *a fi*? Daţi exemple în propoziţii.

— verb predicativ: Cine *este* acolo?
— verb copulativ: Acesta *este* adevărul?
— verb auxiliar: *A fost întrebat* despre cărţile citite.

c) Ce valori gramaticale poate avea verbul *a avea*? Daţi exemple în propoziţii.

— verb predicativ: *Am* două mere şi o pară.
— verb auxiliar: *Am văzut* un căţel alb.

d) Ce diferenţă este între verbul *a vrea* şi verbul *a voi*?

Verbul *a vrea* este verb auxiliar: Eu *voi* veni.
Verbul *a voi* este verb lexical: *Vreau* şi eu ciocolată!

e) Daţi două exemple de verbe personale şi trei exemple de verbe impersonale (în propoziţii sau fraze).

Scanned with OKEN Scanner

Ei *vorbesc* bine limba germană.
Cine te *aşteaptă* la gară?
Trebuie să înţelegi!
Se poate să aibă dreptate. (verb reflexiv–impersonal)
E bine că citeşti mult. (expresie verbală impersonală)

f) Daţi un exemplu de verb tranzitiv şi unul intranzitiv.

A cumpărat un buchet de flori.
Vine alergînd.

g) Ilustraţi prin cîte două exemple cele patru conjugări din limba română.

— conjugarea I: *a aşepta, a repeta*;
— conjugarea a II–a: *a avea, a părea*;
— conjugarea a III–a: *a spune, a cere*;
— conjugarea a IV–a: *a primi, a urî*.

h) Ilustraţi prin exemple (în propoziţii) cele trei diateze din limba română.

Citesc cinci ore pe zi. (diateza activă)
Se gîndeşte în fiecare zi la tine. (diateza reflexivă)
Exerciţiile *au fost făcute* fără greşeală. (diateza pasivă).

i) Treceţi verbele din propoziţiile următoare la diateza pasivă:

Controlorul *a prins* un călător fără bilet. Un călător fără bilet *a fost prins* de controlor.
Cumpăraseră merele luni. Merele *fuseseră cumpărate* luni.
Îl *voi aştepta* pe Ion la gară. Ion *va fi aşteptat* (de mine) la gară. (etc.)

Îndrumări: Problema pe care o pune acest exerciţiu este aceea de a conserva modul şi timpul verbului în trecerea de la diateza activă la cea pasivă.

j) Se dă verbul *a aştepta*. Treceţi–l (în propoziţii) la toate modurile şi timpurile învăţate, persoana a II–a singular, forma afirmativă:

— indicativ prezent: *Aştepţi* aici de două ore?
— indicativ imperfect: Cît *aşteptai* pînă îţi venea rîndul?
— indicativ perfect simplu: *Aşteptaşi* o oră sau mai mult?

Scanned with OKEN Scanner

— indicativ perfect compus: *Ai aşteptat* doi ani pînă ţi–a venit rîndul.
— indicativ mai mult ca perfect: *Aşteptaseşi* 2 ore pînă ţi–a venit rîndul.
— indicativ viitor: *Vei aştepta* cît va fi nevoie.
— indicativ viitor anterior: *Vei fi aşteptat* vreo două ore cînd el te va chema înăuntru.
— conjunctiv prezent: Trebuie *să aştepţi*.
— conjunctiv perfect: E posibil *să fi aşteptat* mult trenul acela.
— (condiţional) optativ prezent: *Ai aştepta* doi ani pentru un răspuns?
— condiţional (optativ) perfect: *Ai fi aşteptat* mult şi bine dacă nu te–ar fi ajutat el.
— imperativ: *Aşteaptă*–mă aici!
— infinitiv: E neplăcut *a aştepta* mai multe ore în frig.
— participiu: Trenul *aşteptat* de tine întîrzie.
— supin: Nu–i uşor *de aşteptat* în ploaie!
— gerunziu: S–a plictisit *aşteptînd*.

k) Alcătuiţi propoziţii cu verbele date, respectînd cerinţele:

a citi (perfect compus, persoana a III–a, plural):
Ei *au citit* acest roman.
a desena (viitor, persoana a II–a, plural):
Veţi desena acest peisaj?
(etc.)

l) Ce valoare gramaticală are verbul *a fi* în următoarele exemple:

Aş *fi fost* anunţat dacă venea. (auxiliar al condiţionalului; auxiliar al diatezei pasive)
Nu–*i* bine să nu asculţi sfaturile celor mari. (copulativ, intră în componenţa expresiei verbale impersonale).
Eşti acasă sau la serviciu? (predicativ)

Dificultăţi în analiza verbului:

— distingerea verbelor predicative de cele copulative (prin învăţarea acestora din urmă);
— distingerea valorii personale / impersonale, tranzitive / intranzitive pentru verbe care au statut sintactic diferit în funcţie de

Scanned with OKEN Scanner

sensul actualizat în context. (El *merită* o recompensă / *Merită* să încerci; El *trece* strada / Boala *trece* cu antibiotice);

— diferenţierea verbelor la diateza activă folosite cu pronume reflexiv (avînd funcţia sintactică de CD sau CI) de verbele la diateza reflexivă (în care pronumele reflexiv este morfem al diatezei reflexive, fără funcţie sintactică de parte de propoziţie). La baza acestei distincţii trebuie pusă corelaţia dintre un criteriu semantic şi unul sintactic. Astfel, verbele *a se bizui pe ceva, a se mîndri cu ceva* sînt la diateza reflexivă deoarece ele nu pot apărea în limbă neînsoţite de morfemul *se*; verbele *a se duce, a se interesa de ceva* sînt la diateza reflexivă deoarece, pentru acest sens, ele nu pot apărea fără morfemul *se* (*a duce, a interesa*, corespondentele nereflexive, au alt sens); analog *se ştie, se zice* sînt la diateza reflexiv pasivă deoarece sensul reflexiv–pasiv se actualizează doar în prezenţa morfemului *se*, după cum *se pare* este la diateza reflexiv–impersonală deoarece sensul impersonal se actualizează doar în prezenţa morfemului *se*. Spre deosebire de aceste situaţii, verbe ca *a spăla*, a *îmbrăca* au acelaşi sens în El *spală* copilul şi în El se *spală* (pe sine), El îl *îmbracă* pe copil şi El se *îmbracă*; diferenţa între exemplele fără pronume reflexiv şi cele cu pronume reflexiv constă în faptul că în primul caz subiectul care face acţiunea este diferit de obiectul care o suferă, în al doilea caz există o identitate între subiect şi obiect, fapt exprimat în plan lingvistic prin pronumele reflexiv, care nu este însă parte componentă a verbului; deci în toate cele patru situaţii verbele sînt la diateza activă (însoţite sau nu de pronume reflexive). Tot ca verbe la diateza activă se analizează şi verbele care apar în prezenţa unui pronume reflexiv cu sens reciproc (Ei se *salută*; Ei îşi *dau* adresele) sau a unui dativ–posesiv (El îşi *ia* pălăria din cui). Verificarea statutului de verb la diateza reflexivă sau verb la diateza activă se poate face şi prin cîteva teste sintactice: dublarea reflexivului prin pronumele reflexiv formă accentuată (*el se îmbracă pe sine*, dar nu *el se gîndeşte pe sine*), înlocuirea pronumelui reflexiv cu un pronume personal (*el îl îmbracă*, dar nu *el îl gîndeşte*) sau cu un substantiv (*el (îl) îmbracă pe copil*, dar nu *el (îl) gîndeşte pe copil*). Răspunsul negativ la aceste teste este un indiciu al faptului că verbul este la diateza reflexivă;

— deosebirea predicatului nominal (format din verb copulativ şi anume predicativ) de predicatul verbal, exprimat prin verb la

diateza pasivă (dezambiguizată prin complementul de agent (de către...);

— evitarea confuziei la moduri şi timpuri, datorate unei învăţări superificiale a sistemului;

— evitarea confuziilor datorate omonimiilor dintre diferite moduri, timpuri şi persoane gramaticale;

— stabilirea corectă a funcţiei sintactice la modurile nepredicative, nepersonale (prin întrebări corelate cu termenul regent);

— evitarea greşelii curente de a spune „cazul Ac", atunci cînd un verb la infinitiv este precedat de prepoziţie (verbul nu are caz).

EXERCIŢIUL 9 (Adverbul)

a) Daţi exemple (în propoziţii) de: un adverb de mod, un adverb de loc, un adverb de timp, un adverb relativ, un adverb predicativ. Precizaţi funcţia sintactică:

Venea *încet* pe cărare. (complement circumstanţial de mod)

Acolo 365 de zile pe an e soare. (complement circumstanţial de loc)

Mîine mă întîlnesc cu el. (complement circumstanţial de timp)

Voi merge *unde* va fi nevoie. (complement circumstanţial de loc în propoziţia „unde va fi nevoie"; element de relaţie în frază)

Poate că voi rezista pînă la capăt. (predicat verbal)

b) Treceţi (în propoziţii) adverbul *puternic* la toate gradele de comparaţie.

Îndrumări: Pentru acest exerciţiu vezi tema analoagă de la *Adjectiv* şi explicaţiile date acolo. Deci, atenţie! Pentru ca *puternic* să fie adverb trebuie să determine un verb, şi nu un substantiv (în acest ultim caz, cuvîntul ar fi adjectiv). Vezi şi exerciţiile privind gradele de comparaţie ale adjectivelor.

Dificultăţi în analiza adverbului:

— recunoaşterea adverbelor predicative (adverbe de mod urmate de conjuncţii: *că, să*), a adverbelor care intră în componenţa expresiilor verbale impersonale (*e bine, e greu, e uşor* etc.), a adverbelor fără funcţie sintactică de parte de propoziţie (*mai, decît, şi* etc.);

— evitarea confuziei între adverbele relative, pronumele rela-

Scanned with OKEN Scanner

tive şi conjuncţiile subordonatoare prin învăţarea membrilor care alcătuiesc fiecare dintre cele trei clase relativ închise;

— deosebirea adverbelor (părţi de vorbire neflexibile) de adjective (părţi de vorbire flexibile);

— evitarea greşelii curente de a spune „cazul Ac" la adverbele precedate de prepoziţii (adverbele nu au caz);

— pentru gradele de comparaţie, vezi *Adjectivul*;

— stabilirea funcţiei sintactice a adverbului prin întrebări corelate cu cuvîntul determinat.

EXERCIŢIUL 10 (Prepoziţia)

Daţi exemple (în propoziţii) de trei prepoziţii / locuţiuni prepoziţionale care se construiesc cu cazul acuzativ, trei construite cu genitivul şi trei construite cu dativul.

S–a aşezat o albină *pe* mîna ta!
În carte veţi găsi toate informaţiile căutate.
Nu mai ştiu nimic *despre* el de 20 de ani.

Deasupra uşii este un cui.
În spatele casei e o curte mare.
De–a lungul rîului se întindea o pajişte verde.

Graţie mamei ai reuşit.
Mulţumită profesorului ai luat o notă mare.
Datorită lui m–am descurcat bine.

Dificultăţi în analiza prepoziţiei:

— evitarea confuziei între prepoziţii şi conjuncţii (vezi exerciţiul **11b**);

— evitarea confuziei terminologice prepoziţie / propoziţie;

— deosebirea prepoziţiilor care se construiesc cu Ac, de cele care se construiesc cu G şi D (prin sesizarea formei cazuale a substantivului), respectiv a prepoziţiilor care se construiesc cu G de cele care se construiesc cu D (prin memorarea celor cîteva prepoziţii care se construiesc cu D în limba română);

— cunoaşterea situaţiilor speciale în care prepoziţii construite în mod normal cu G sînt urmate de forma conjunctă de D a pronumelui personal (*deasupra–mi*) sau de forma de Ac a pronumelui

Scanned with OKEN Scanner

/ adjectivului pronominal posesiv (*deasupra noastră*), echivalentă cu un G.

EXERCIŢIUL 11 (Conjuncţia)

a) Cum pot fi clasificate din punct de vedere semnatic conjuncţiile coordonatoare? Daţi cîte un exemplu pentru fiecare clasă în propoziţie sau frază.

— Conjuncţii coordonatoare copulative: (Am un pisoi *şi* un căţel).

— Conjuncţii coordonatoare adversative: (Nu accept în casă căţei, *dar* ăsta e prea drăguţ să–l gonesc afară).

— Conjuncţii coordonatoare disjunctive: (Ţi–ai dori un căţel *sau* o pisică?).

— Conjuncţii coordonatoare conclusive: (Îşi doreşte un căţel, *deci* o să–i cumpărăm unul cadou).

b) Ce asemănări şi deosebiri sînt între conjuncţie şi prepoziţie?

Asémănări: Atît conjuncţia, cît şi prepoziţia sînt părţi de vorbire neflexibile. Nu au un sens denotativ precis conturat, ci doar un sens relaţional. Sînt instrumente gramaticale, marcînd anumite raporturi sintactice. Nu au funcţie sintactică de parte de propoziţie.

Deosebiri: Prepoziţia apare numai la nivelul propoziţiei, în timp ce conjuncţia poate marca relaţii sintactice atît la nivelul propoziţiei, cît şi la nivelul frazei. Prepoziţia are rol doar în subordonare, în timp ce conjuncţia poate marca atît raporturi de coordonare, cît şi raporturi de subordonare.

Dificultăţi în analiza conjuncţiilor:

— evitarea confuziei între conjuncţii şi prepoziţii, între conjuncţiile coordonatoare şi cele subordonatoare (prin învăţarea inventarului restrîns al celor dintîi), între conjuncţii, pronume relative, adverbe relative (învăţînd inventarul restrîns al pronumelor relativ–interogative şi al adverbelor relativ– interogative).

Scanned with OKEN Scanner

EXERCIŢIUL 12 (Interjecţia)

Daţi două exemple de interjecţii (în propoziţii), una fără funcţie sintactică de parte de propoziţie, cealaltă, cu funcţie sintactică.

Of, unde să–l mai caut?
Săpunul *pleosc* în apă!

Dificultăţi în analiza interjecţiilor:

— evitarea confuziei între interjecţie, vocativ (caz al substantivelor şi al pronumelor) şi imperativ (mod al verbelor);

EXERCIŢIUL 13 (Locuţiunile)

a) Ce tipuri de locuţiuni există în limba română? Daţi cîte un exemplu pentru fiecare tip (în propoziţii).

Locuţiune substantivală: „... M–or troieni cu drag / *Aduceri* aminte".
Locuţiune adjectivală: El este un om *de treabă*.
Locuţiune pronominală: Va veni în locul lui *cine ştie cine*.
Locuţiune–numeral: Veneau pe drum *cîte doi*.
Locuţiune verbală: N–*a băgat de seamă* că lipseau trei.
Locuţiune adverbială: Vine pe la noi *din cînd în cînd*.
Locuţiune conjuncţională: Nu vin *chiar dacă* mă rogi!
Locuţiune prepoziţională: Se învîrteau *în jurul* grămezii cu nisip.
Locuţiune interjecţională: *La naiba!* Chiar a venit?

b) Alcătuiţi cinci locuţiuni / expresii de la verbul *a lua*. Explicaţi–le!

a lua în seamă = a asculta, a crede.
Vorbeşte, dar eu nu te *iau în seamă*.
a o lua razna = a înnebuni
Se pare c–*a luat–o razna*.
a o lua la sănătoasa = a fugi
Cînd m–a văzut *a luat–o la sănătoasa*.
a (o) lua de bună = a crede
A luat de bună ce i–a spus el.
a o lua pe coajă = a fi bătut

Scanned with OKEN Scanner

Dacă nu te potoleşti, *o s–o iei pe coajă* de la mine!

Dificultăţi în analiza locuţiunilor:

— pentru recunoaşterea locuţiunilor şi analiza fiecărui tip, vezi exerciţiul 2 de la *Morfologie* şi îndrumările de acolo;

— trebuie făcută distincţia între adverbe / conjuncţii / prepoziţii compuse, respectiv locuţiuni adverbiale / conjuncţionale / prepoziţionale (în compuse intră 2 prepoziţii / conjuncţii / adverbe, în locuţiuni intră alături de prepoziţie / conjuncţie / adverb şi alte părţi de vorbire; deci compusele sînt omogene din punct de vedere morfologic, în timp ce locuţiunile au o structură morfologică eterogenă);

— deosebirea locuţiunilor adjectivale de locuţiunile adverbiale (deşi ambele sînt invariabile ca structură, locuţiunile adjectivale se pot înlocui cu adjective care sînt părţi de vorbire flexibile, în timp ce locuţiunile adverbiale se pot înlocui cu adverbe, care sînt părţi de vorbire neflexibile);

— vezi pentru unele situaţii şi *Schimbarea categoriei lexico–gramaticale*.

EXERCIŢIUL 14 (Părţi de vorbire omonime)

a) Spuneţi ce este *lui* în următoarele exemple:

Casa *lui* era în vale. (pronume personal în cazul genitiv)

Lui Ion nu–i plac merele. (articol hotărît proclitic, specific subgenului personal).

b) Ce este *a* în următoarele exemple?

A învăţa nu–i greu. (morfem al modului infinitiv)

Miroase *a* peşte. (prepoziţie)

Aceasta este o carte *a* celui mai mare poet englez. (articol posesiv–genitival)

A! Am înţeles. (interjecţie)

Nu *a* venit azi. (verb auxiliar al perfectului compus)

Casa e veche. (articol hotărît enclitic)

A noastră e şi mai veche. (articol posesiv–genitival; intră în componenţa pronumelui posesiv).

Scanned with OKEN Scanner

A doua mi s-a părut mai drăguţă. (articol posesiv-genitival; intră în componenţa numeralului ordinal)

Vreau cartea *a* veche. (forma populară a articolului demonstrativ-adjectival *cea* / forma populară a adjectivului pronominal demonstrativ: *cartea aceea veche*)

Acum*a* e prea tîrziu. (particulă deictică ataşată adverbului)

„*A*" este prima literă a alfabetului. (substantiv)

c) Ce poate fi *i* în limba română (din punct de vedere morfologic)?

— Desinenţă de plural: Avea doar doi an*i*.

— Articolul hotărît enclitic (pentru substantivele masculine): Pom*ii* se uscaseră de căldură.

— Pronume personal în cazul dativ, forma neaccentuată: Nu-*i* plac prăjiturile? sau în Ac, forma neaccentuată: Nu-*i* văd pe aici!

— Pronume personal cu valoare neutrală: „Dă-*i* cu bere, dă-*i* cu vin..."

— Verb (*a fi* – auxiliar sau copulativ, formă populară): Nu-*i* acasă / Nu-*i* bine aşa!

— Verb (*a vrea* – auxiliar, formă populară): Dacă nu-*i* veni, mă supăr.

— Interjecţie: *I*, ce rece e apa!

d) Ce este *un* în următoarele exemple:

— A sunat la uşă *un* om. Omul era fratele lui. (articol nehotărît; apare în corelaţie cu un articol hotărît: *un* om – omu*l*)

— Pe stradă veneau *un* băiat şi trei fete. (numeral; apare în corelaţie cu un alt numeral: *unu–trei*)

— *Un* copil citeşte, alt copil scrie.

(adjectiv pronominal nehotărît; apare în corelaţie cu un alt adjectiv pronominal nehotărît – *un (ul) –alt (ul)*)

— M-am întîlnit cu *un* prieten (articol nehotărît / numeral; contextul nu dezambiguizează cele două valori omonime)

Rezolvaţi acelaşi exerciţiu pentru: *o*, *s*, *e*, *şi*.

Scanned with OKEN Scanner

II. SINTAXA PROPOZIŢIEI

EXERCIŢIUL 1

Analizaţi sintactic şi morfologic cuvintele subliniate din textul următor:

„Limba *este tezaurul* cel mai preţios pe care–*l* moştenesc copiii de la părinţi, depozitul *cel mai sacru* lăsat de generaţiile trecute şi *care merită să fie păstrat cu sfinţenie* de generaţiile ce–l primesc."

este tezaurul – predicat nominal format din verbul copulativ *a fi* (personal, intranzitiv, conjugarea a IV–a, diateza activă, modul indicativ, timpul prezent, persoana a III–a, numărul singular, forma afirmativă) şi numele predicativ *tezaurul* (exprimat prin substantiv comun, simplu, genul neutru, numărul singular, cazul nominativ, articulat cu articolul hotărît enclitic *–l*).

–l – complement direct (reia complementul direct *pe care*) exprimat prin pronume personal, persoana a III–a, numărul singular, genul masculin, cazul acuzativ (forma neaccentuată).

cel mai sacru – atribut adjectival exprimat prin adjectiv calificativ simplu, variabil cu două terminaţii la nominativ singular, se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat *depozitul* (genul masculin – prin acord cu forma de singular a substantivului neutru, numărul singular, cazul nominativ), gradul de comparaţie superlativ relativ de superioritate.

care – SB simplu (în propoziţia „să fie păstrat cu sfinţenie de generaţiile...") exprimat prin pronume relativ simplu, invariabil în raport cu genul şi numărul la cazurile N≡Ac, cazul N; în calitate de element de relaţie introduce în

Scanned with OKEN Scanner

frază propoziţia atributivă „care merită"; apare aici fenomenul împletirii subordonatei cu regenta.

merită – predicat verbal exprimat prin verb predicativ, impersonal (prin conţinut), intranzitiv, conjugarea I, diateza activă, modul indicativ, timpul prezent, persoana a III–a, numărul singular (unipersonal prin formă), forma afirmativă.

să fie păstrat – predicat verbal exprimat prin verb predicativ, personal, tranzitiv (devenit intranzitiv prin trecere la diateza pasivă), conjugarea I (*a păstra*), diateza pasivă (formată cu auxiliarul *a fi* şi participiul verbului de conjugat, acordat în gen şi număr cu subiectul), modul conjunctiv (construit cu conjuncţia subordonatoare simplă *să*, devenită morfem al conjunctivului), timpul prezent, persoana a III–a, numărul singular, forma afirmativă.

cu sfinţenie – complement circumstanţial de mod exprimat prin substantiv comun, simplu, genul feminin, numărul singular (defectiv de plural; substantiv abstract), cazul acuzativ (cerut de prepoziţia simplă *cu*), nearticulat.

Îndrumări: Este tipul curent de exerciţiu practicat în şcoală: presupune identificarea, pe baza întrebării şi a termenului regent, a diferitelor părţi de propoziţie. Atunci cînd se dă spre analiză o porţiune lineară din text, o atenţie deosebită trebuie acordată segmentării unităţilor sintactice. (vezi şi **Exerciţiul 2** din această secţiune).

În acelaşi timp, trebuie făcută distincţia între *analiză sintactică şi morfologică*, pe de o parte, *analiză morfologică şi sintactică*, pe de altă parte. În *analiza sintactică şi morfologică* se porneşte de la identificarea părţilor de propoziţie, după care se analizează părţile de vorbire prin care sînt exprimate acestea; în *analiza morfologică şi sintactică* se porneşte de la caracterizarea părţilor de vorbire, iar în final se precizează funcţia sintactică pe care o îndeplinesc acestea.

Foarte importantă este deci distincţia între morfologie (care se ocupă cu studiul *părţilor de vorbire*: substantiv, articol, adjectiv, pronume, numeral, verb, adverb, prepoziţie, conjuncţie, interjecţie) şi sintaxă (care studiază *părţile de propoziţie* – subiect, predicat, atribut, complement – şi *propoziţiile* corespunzătoare). În alcătui-

rea enunţurilor, cuvintele (ca reprezentanţi ai părţilor de vorbire) intră în relaţii unele cu altele; aceste relaţii generează funcţii sintactice. A nu se confunda deci subiectul (parte de propoziţie) cu substantivul (parte de vorbire), predicatul (parte de propoziţie) cu verbul (parte de vorbire), atributul (parte de propoziţie) cu adjectivul (parte de vorbire)!

O problemă dificilă o reprezintă şi *segmentarea* textului, stabilirea părţilor de propoziţie. Situaţiile în care două interpretări sînt posibile sînt numeroase şi semnalate ca atare în studiile de specialitate. Ceea ce este important să se reţină este că anumite secvenţe pot fi analizate „în două moduri", cu condiţia ca analiza să fie consecventă, noncontradictorie. De pildă: Se oprise *la capătul podului* se poate analiza:

a) la capătul – CCL, substantiv...
podului – ATRsG, substantiv în cazul G

b) la capătul podului – CCL, substantiv în cazul G (cerut de locuţiunea prepoziţională *la capătul*)

Diferenţa de interpretare provine din gradul de abstractizare atribuit sintagmei *la capătul.*

Tot două posibilităţi de interpretare acceptă şi:

Lucrează *de dimineaţa pînă seara.*

De dimineaţa pînă seara poate fi considerată, datorită sensului său (= indică un interval de timp), o sintagmă unitară, neanalizabilă sintactic, cu funcţia sintactică de CCT sau poate fi analizată separat în *de dimineaţă* (de cînd – CCT), *pînă seara* (pînă cînd – CCT). De obicei, criteriul semantic se subordonează criteriului sintactic.

Analog se pune problema şi în cazul unor valori numerice urmate de unitatea de măsură:

Plec *peste două săptămîni*

Dacă se acordă prioritate criteriului semantic, atunci *peste două săptămîni* va fi considerată ca o singură unitate (CCT); dacă se acordă prioritate criteriului formal, atunci analiza se va face asfel: *peste săptămîni* (CCT), *două* (ATR adjectival).

Elevii trebuie obişnuiţi cu ideea *interpretărilor multiple*, să nu aştepte soluţii unice. Analiza sintactică trebuie să fie rezultatul unui proces de gîndire, nu al aplicării mecanice a unor etichete.

Scanned with OKEN Scanner

EXERCIŢIUL 2

Analizaţi subiectele / predicatele / atributele / complementele circumstanţiale etc. din textul următor: [...]

Îndrumări: Problema pe care o pune acest exerciţiu este ca, din grabă, să nu se omită unele dintre părţile de propoziţie cerute spre analiză. De aceea, sugerăm elevilor să se uite cu atenţie la fiecare cuvînt în parte pentru a vedea dacă se încadrează sau nu în clasa indicată. Pentru *subiect* atragem atenţia că există mai multe tipuri de subiecte: exprimate, subînţelese, incluse; de asemenea, uneori o întreagă propoziţie îndeplineşte funcţia de subiect, în timp ce unele propoziţii nu au subiect. În unele situaţii au subiect verbele la infinitiv (Înainte de a începe *eu* lecţia, el mi-a adus cărţile), precum şi cele la gerunziu (Văzînd *noi* acestea, ne-am hotărît să plecăm). De asemenea, în cele ce urmează vom exemplifica modul complet de analiză a unor predicate nominale. Pentru a se evita confuzia frecventă între atribut şi complement, care porneşte de la întrebări prost puse, reorientăm atenţia elevilor spre faptul că atributul *determină un substantiv, pronume, numeral*, în timp ce complementul *determină un verb, adverb, adjectiv sau interjecţie*. Pe de altă parte, întrebarea *ce*? nu trebuie să conducă la confuzii între subiect (despre care „se spune ceva cu ajutorul predicatului"; se acordă cu predicatul), nume predicativ (este în relaţie cu un *verb copulativ*), complement direct (apare într-o structură de tipul SB – PRED ≠ CD; poate fi reluat şi anticipat prin pronume personal formă neaccentuată).

MODEL:

a) Să se analizeze subiectele din propoziţiile şi frazele următoare:

Ninge. [1]/
Trebuie [2]/ să plecăm. [3]/
Copiii sînt la şcoală [4]/ şi învaţă. [5]/
Cine este vinovat? [6]/

1: Propoziţie fără subiect; verbul *a ninge* este verb unipersonal prin formă şi impersonal prin conţinut.

2: Propoziţie fără subiect; subiectul este exprimat la nivelul frazei prin propoziţia subiectivă „să plecăm".

3: Subiect inclus în desinenţa verbului (corespunde persoanei I, plural).

4: *Copiii* – subiect simplu exprimat prin substantiv comun, simplu, genul masculin, numărul singular, cazul nominativ, articulat cu articolul hotărît enclitic *i*.

5: Subiect subînţeles din context (*copiii*)

6: *Cine* – subiect simplu exprimat prin pronume interogativ, simplu, invariabil în raport cu genul şi numărul, cazul nominativ.

b) Să se analizeze predicatele din următoarea frază:

E bine să fii atent la explicaţii.

e bine – predicat nominal exprimat prin expresie verbală impersonală formată din *e* (verb copulativ, impersonal, intranzitiv, conjugarea a IV–a, diateza activă, modul indicativ, timpul prezent, persoana a III–a, numărul singular – unipersonal –, forma afirmativă) şi *bine* (nume predicativ exprimat prin adverb de mod, simplu, gradul de comparaţie pozitiv).

să fii atent – predicat nominal format din verbul *a fi* (copulativ, personal, intranzitiv, conjugarea a IV–a, diateza activă, modul conjunctiv – format cu conjuncţia *să* devenită morfem al conjunctivului –, timpul prezent, persoana a II–a, numărul singular, forma afirmativă) şi numele predicativ *atent* (exprimat prin adjectiv calificativ, simplu, variabil, cu două terminaţii la nominativ singular, se acordă în gen, număr şi caz cu subiectul prin intermediul verbului copulativ – masculin, singular, nominativ –, gradul de comparaţie pozitiv).

EXERCIŢIUL 3 (Subiectul)

Vom prezenta sub acest titlu cîteva posibile exerciţii care, în formă aplicativă, să verifice cunoştinţele teoretice ale elevilor la acest capitol de sintaxă a propoziţiei. Toate explicaţiile necesare pentru rezolvare pot fi găsite în manualele pentru clasele V–VIII; de aceea nu considerăm necesare îndrumări suplimentare.

a) Ce tipuri de subiecte cunoaşteţi în limba română?

Scanned with OKEN Scanner

Subiect exprimat prin diferite părţi de vorbire: În zare se vedea *castelul. Nimeni* nu venise la ora 8.

Subiect neexprimat: Nu pleci? (inclus); Au venit la 8. (subînţeles).

Subiect nedeterminat: „Ce e rău şi ce e bine / *Tu* te–ntreabă şi socoate..."

b) Alcătuiţi o propoziţie cu subiect multiplu.

Genul, numărul şi *cazul* sînt categorii specifice numelui.

c) Care este diferenţa dintre o propoziţie fără subiect şi una cu subiect neexprimat?

O propoziţie fără subiect are predicatul exprimat printr–un verb unipersonal prin formă şi impersonal prin conţinut (ex.: *Plouă. Ninge.*), deci care nu se poate combina cu un subiect. Alte verbe impersonale *(a trebui)* , expresii verbale impersonale *(e bine)* şi adverbe predicative *(fireşte)* se pot combina doar cu propoziţii subiective. Spre deosebire de acestea, propoziţiile cu subiect neexprimat au predicate exprimate prin verbe personale, al căror subiect însă nu este exprimat printr–o parte de vorbire, ci este inclus în desinenţa verbului (ex.: Citesc. Citeşti. Citim. Citiţi) sau subînţeles din context ((el) Citeşte. (ei) Citesc).

Dificultăţi în analiza subiectului:

— evitarea confuziei între SB, CD, NP; recunoaşterea SB cînd acesta este aşezat după PRED. (S–a deschis *uşa*; Au fost cumpărate *alimentele*) sau cînd este exprimat prin pronume relative (Nu ştiu *ce* s–a întîmplat); vezi şi îndrumările de la **Exerciţiul 2** din această secţiune;

— recunoaşterea subiectelor verbelor la mod nepersonal (infinitiv sau gerunziu: Văzînd *noi* asta, am plecat înainte de a veni *el*);

– evitarea interpretării unor cuvinte ca SB ale verbelor impersonale în situaţii de împletire a subordonatei cu regenta (*El* trebuie să vină – *el*, subiect al predicatului *să vină*; *Cartea* se poate cumpăra de la librărie – *se poate*, verb impersonal, *cartea*, subiect al verbului la infinitiv *a cumpăra*) cu repercusiuni asupra modului de segmentare a textului în propoziţii (unde este cazul);

— recunoaşterea subiectelor multiple;

— recunoaşterea situaţiilor în care în structura sintactică a

propoziţiei nu există subiect; să se compare: Mă doare *gîtul* (*gîtul*=SB) cu Mă doare în *gît* (propoziţie fără SB: *în gît* – CCL).

— deosebirea între SB şi NP atunci cînd ambele sînt exprimate prin nume (substantive, pronume). Există trei situaţii în care cele două poziţii sintactice pot fi confundate:

a) Patria sînt *oamenii* aceştia (deşi aşezat după verbul copulativ, subiectul propoziţiei este *oamenii*, fapt indicat de acordul cu predicatul, respectiv cu verbul copulativ);

b) Un şofer neatent a fost *vinovatul* (subiectul este *vinovatul*; articularea acestui substantiv cu articol hotărît indică faptul că acesta este „obiectul" cunoscut vorbitorilor, deci că acesta este punctul de plecare al gîndirii, subiectul reprezintă, din punct de vedere logic, punctul de la care porneşte gîndirea în formularea unei judecăţi).

c) *Aceştia* sînt *fraţii* mei (oricare dintre cele două nume, *aceştia* şi *fraţii* poate fi interpretat ca subiect, în funcţie de accentul semantic: *Aceştia* sînt fraţii mei, nu surorile – SB – *aceştia*, respectiv Aceştia sînt *fraţii* mei, nu aceia – SB – *fraţii*; dacă accentul nu poate fi dedus din context, atunci prin convenţie, poziţia din dreapta este considerată nume predicativ, cea din stînga, subiect).

EXERCIŢIUL 4 (Predicatul)

a) Ce tipuri de predicate cunoaşteţi în limba română? Exemplificaţi!

Predicat verbal: El *trăieşte* la munte.
Predicat nominal: El *este antrenor*.

b) Alcătuiţi o frază în care una dintre propoziţii să aibă predicat subînţeles.

Soarele era în răsărit, luna, la apus (predicat subînţeles: *era*).

c) Pentru ca un verb să îndeplinească funcţia sintactică de predicat trebuie să fie la un mod predicativ, personal. Există excepţii de la această regulă? Exemplificaţi!

De refăcut tema! (supin echivalent cu imperativul)
A nu se arunca în foc după golire. (infinitiv sinonim cu imperativul)

Scanned with OKEN Scanner

Dificultăţi în analiza predicatului:

— distingerea predicatului verbal de predicatul nominal (prin buna cunoaştere a verbelor copulative şi a situaţiilor în care unele verbe sînt copulative spre deosebire de alte situaţii în care aceleaşi verbe sînt predicative);

— recunoaşterea predicatelor exprimate prin expresii verbale impersonale, adverbe predicative sau interjecţii;

— recunoaşterea numelui predicativ aşezat înaintea verbului copulativ (Nu ştiu cît de *interesant e* filmul), a numelui predicativ exprimat prin pronume sau adverbe relative / interogative (Nu ştiu *cine este* el; Nu ştiu *cum este* el), a numelui predicativ multiplu, mai ales în situaţii în care apar intercalări (El *este drăguţ* cu toţi colegii, *atent* la tot ce este în jurul lui, *binevoitor* faţă de cei care îi cer sfatul);

— recunoaşterea numelor predicative în alte cazuri decît nominativul (Cartea *este a Mariei* – G; Masa *este de lemn* – Ac);

— luarea în consideraţie a predicatelor sau a verbelor copulative subînţelese, cu repercusiuni asupra segmentării textului în propoziţii (Vasile *este student*, Marin, *elev* – subînţeles *este elev*; Eu *citesc* o carte, tu, ziarul – subînţeles *citeşti*). Totuşi nu trebuie să se facă abuz de predicate subînţelese; două sînt situaţiile obligatorii în care predicatul trebuie considerat subînţeles: cînd se schimbă subiectul (vezi exemplele anterioare) sau cînd se schimbă forma (afirmativă / negativă) a predicatului (El *este student, nu elev*);

— evitarea confuziei între predicatul nominal (El *este tulburat*) şi predicatul verbal exprimat prin verbe la diateza pasivă (El *a fost tulburat* de recentele evenimente), uşor de dezambiguizat prin complement de agent (de către...);

— evitarea confuziei între predicat (exprimat printr-o formă verbală la un mod predicativ, personal) şi verb (care poate fi şi o formă verbală la un mod nepredicativ, nepersonal); cele mai frecvente greşeli apar în considerarea infinitivului ca predicat;

— unele gramatici aduc în discuţie aşa-numitul *predicat verbal compus*, nerecunoscut însă ca atare în Gramatica Academiei şi deci, nici în manualele şcolare. Este vorba de sintagmele în care apar verbele semiauxiliare de mod sau de aspect.

Trebuie să plec. Pot aştepta.
A început să plouă. A terminat de scris.

Scanned with OKEN Scanner

Conform manualelor şcolare, analiza se va face: *trebuie* (PV); *să plec* (PV în propoziţia subiectivă); *pot* (PV); *aştepta* (CD exprimat prin verb la infinitiv); *a început* (PV); *să plouă* (PV în propoziţia subiectivă); *a terminat* (PV); *de scris* (CD exprimat prin verb la supin). Conceptul de predicat verbal compus nu este necesar elevilor. Pentru acest tip de structură reţinem însă următoarele situaţii care pun probleme de analiză:

a) El nu se poate descurca singur. (El nu poate să se descurce singur)
unde *nu poate* este PV, exprimat prin verb personal la diateza activă, iar *a (se) descurca* CD, exprimat prin verb la diateza reflexivă.

b) Nu se poate presupune contrariul (Nu se poate să se presupună contrariul) unde *nu se poate* este PV, verb la diateza reflexiv–impersonală, iar *a se presupune* este SB, verb la diateza reflexiv pasivă cu nuanţă impersonală (*a se presupune de către cineva*);

— un concept care nu apare dat ca atare în manuale este acela de *predicat nominal incomplet*, format dintr–un verb copulativ în regentă, urmat de o propoziţie predicativă.

El *a devenit* ce şi–a dorit

a devenit – PN incomplet exprimat prin verbul copulativ *a devenit* (...); locul numelui predicativ este ocupat la nivelul frazei de propoziţia predicativă „ce şi–*a dorit*".

EXERCIŢIUL 5 (Atributul)

a) Ce tipuri de atribute (după partea de vorbire prin care sînt exprimate) cunoaşteţi în limba română? Daţi exemple în propoziţii pentru fiecare tip.

Atribut substantival prepoziţional: Casa *dinspre stradă* e a mea.

Atribut substantival genitival: Casa *bunicii* e veche.

Atribut substantival în dativ: Decernarea de medalii *elevilor* a avut loc sîmbătă.

Atribut pronominal prepoziţional: Cartea *de la tine* mi–a folosit.

Scanned with OKEN Scanner

Atribut pronominal genitival: Casa *lui* e înspre stradă.

Atribut pronominal în dativ: Mînecile–*i* atîrnau zdrenţuite.

Atribut adjectival: Cartea *nouă* a costat 30 de lei. Cartea *furată* era de la bibliotecă. *Trei* cărţi lipsesc din raft. Cartea *aceasta* îmi trebuie. A adus din frigider două sticle *aburinde*.

Atribut verbal: Dorinţa lui *de a învăţa* nu mă surprinde. Lecţia *de învăţat* pentru mîine nu e grea.

Atribut adverbial: Locul *de acolo* este al meu.

Atribut interjecţional: Mersul lui *şontîc–şontîc* nu fusese remarcat încă de nimeni.

b) Ce funcţie sintactică îndeplinesc cuvintele subliniate din exemplele următoare? Argumentaţi răspunsul.

Plecarea *la mare* s–a amînat.
A plecat *la mare* luni.

În primul exemplu *la mare* este **atribut substantival prepoziţional**, deoarece determină un substantiv: *plecarea* (provenit din verbul la infinitivul lung care s–a substantivizat).

În cel de–al doilea exemplu, *la mare* este **complement circumstanţial de loc**, deoarece determină verbul *a pleca*.

Dificultăţi în analiza atributului:

— evitarea confuziei între atribut (determină un substantiv, pronume, numeral) şi complement (determină un verb, adverb, adjectiv, interjecţie); deci întrebarea trebuie pusă cuvîntului determinat;

— evitarea confuziei între atributul adjectival (exprimat prin adjectiv provenit din participiu prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale, prin verb la gerunziu acordat sau verb la participiu) şi atributul verbal (exprimat prin gerunziu neacordat, verb la infinitiv sau supin), între atributul adjectival propriu– zis şi atributul adjectival pronominal;

— recunoaşterea atributelor (circumstanţiale) aşezate înaintea cuvîntului determinat: *Prietenoasă* şi *atentă* cu toată lumea, Maria

s–a simţit întotdeauna bine printre colegi – atribute circumstanţiale cu nuanţă cauzală şi condiţională;

— distingerea între atributele propriu–zise şi apoziţii (acestea din urmă considerate în manuale ca o subspecie a atributului, inventariate sub numele de atribute apoziţionale): apoziţia şi cuvîntul determinat „trimit la acelaşi obiect din realitate" (*Maria, sora mea*, e elevă – *Maria = sora mea*); valoarea de apoziţie a unui cuvînt se poate verifica prin adverbele *adică, anume* (Maria, *adică* sora mea); deşi deseori apoziţia stă în cazul N, există şi apoziţii acordate în caz cu termenul regent (G – cartea Mariei, *a sorei* mele; D – dau Mariei, *sorei* mele; Ac – Mă duc cu Maria, *cu sora* mea; V – Bade *Ioane*, ţi–aş cînta un cîntec nou...).

EXERCIŢIUL 6 (Complementul)

a) Ce tipuri de complemente cunoaşteţi în limba română? Daţi cîte un exemplu în propoziţie pentru fiecare tip.

Complement direct: Nu–*l* cunosc prea bine.
Complement indirect: Nu te mai gîndi *la trecut!*
Complement de agent: A fost pedepsit *de părinţii* lui.
Complement circumstanţial de mod: Mergea *repede* spre nord.
Complement circumstanţial de loc: *Acolo* au ajuns pe înserate.
Complement circumstanţial de timp: *De dimineaţă* nu mai rămăsese nimic în urma lor.
Complement circumstanţial de cauză: *De frică* tăcea chitic.
Complement circumstanţial de scop: Am venit *pentru a*–l *ajuta*.

b) Ce funcţii sintactice îndeplinesc cuvintele subliniate din următoarele exemple:

Pe tine te–am văzut în fiecare zi. (complement direct)
Pe tine nu mă pot bizui niciodată. (complement indirect)
Te–a întrebat *ceva*? (complement direct)
Te frămîntă *ceva*? (subiect)
Îţi place *ceva* în mod deosebit? (subiect)
S–a anunţat *ceva*? (subiect)
Nu–i e teamă *de mine*.. (complement indirect)
A fost chemat *de mine*. (complement de agent) (etc.)

Scanned with OKEN Scanner

(Se va urmări stabilirea diferenţelor între părţi de propoziţie confundate descori din cauza „întrebărilor" greşit puse).

Dificultăţi în analiza complementului:

— evitarea confuziei între CD (cu prepoziţia *pe*) şi CI (construit cu prepoziţia *pe*); ca în primele două propoziţii de sub 6b; CD poate fi reluat / anticipat prin forme neaccentuate ale pronumelui personal, în timp pe CI nu acceptă dublarea şi determină un verb la diateza reflexivă (deci care, în principiu, nu acceptă combinarea cu un complement direct);

— evitarea confuziei între SB şi CD (aplicînd principiul „se caută întîi SB" acesta acordîndu-se cu predicatul; abia după aceea se stabileşte CD), între numele predicativ şi complementul direct (prin recunoaşterea verbelor copulative);

— folosirea prepoziţiei compuse *de către* pentru diferenţierea CI (se teme *de Ion*) de complementul de agent (a fost văzut *de Ion* = *de către Ion*);

— evitarea întrebării *de ce* care poate conduce la confundarea CCCz (plînge *de supărat*) cu complementul indirect sau a CCCz (A plecat de la conferinţă, *neinteresîndu-l* tema) cu CCS (A venit *pentru a* ne *ajuta*), ştiut fiind că scopul este ulterior acţiunii exprimate de verb, în timp ce cauza este anterioară acţiunii exprimate de verb;

— sesizarea fenomenului de reluare şi anticipare a CD sau a CI: *Îl* văd pe Ion (*îl* – CD, anticipă CD *pe Ion*) Pe care *l*-ai întrebat? (*l*– CD, reia CD *pe care*); *Îi* dau băiatului o carte (*îi* – CI, anticipă CI *băiatului*); Cui nu-*i* plac prăjiturile?! (*–i* – CI, reia CI *cui*); analiza gramaticală trebuie să specifice aceste situaţii, ca în modelul dat aici;

— recunoaşterea celor două complemente directe din construcţiile cu verbe dublu tranzitive: a întreba *pe cineva ceva*, a ruga *pe cineva ceva* etc.

EXERCIŢIUL 7

Scoateţi din textul următor părţile de vorbire care nu au funcţie sintactică de parte de propoziţie şi spuneţi ce rol îndeplinesc în propoziţie / frază.

„Aflatu-*fi*-*vei* din zvonul şi jalea obştii *că s*-*au* pristăvit feri-

citul domn şi bun creştin Radu–Vodă, *iar* norodul, cerînd [...] *ca să*–i fii măria–ta sprijin *şi* părinte, boierii te–*au* ales *ca să* urmezi răposatului *în* domnie, *şi pe* noi, supusele măriei tale slugi, ne–*au* trămis *ca să* te rugăm [...] să primeşti volnic *şi* bucuros această sarcină. *Deci* fie–ţi, *Doamne*, milă *de* moşie *şi nu* o lăsa *în* prada hrăpitorilor...".

Verbe auxiliare: ajută la formarea unor timpuri compuse (aflatu– *fi–vei* – viitor anterior; *au* ales, *au* trămis – perfect compus).

Prepoziţii: subordonează un substantiv (*zvonul, domnie, moşie*, respectiv *prada*) termenului regent (*aflatu–fi–vei, să urmezi, fie*, respectiv *nu lăsa*); introduc în propoziţie o parte secundară de propoziţie (complement circumstanţial de loc, complement indirect, respectiv complement circumstanţial de mod / element predicativ suplimentar).

Articole hotărîte: zvonul, jalea, norodul, măria, boierii, prada – indică în ce grad obiectul denumit de substantiv este cunoscut vorbitorilor; obştii, ţării, măriei, răposatului: indică în ce grad obiectul denumit de substantiv este cunoscut vorbitorilor (gradul maxim); forme ale articolului hotărît pentru genitiv–dativ;

— fericitul, supusele: atunci cînd precedă substantivul, adjectivul preia în mod formal articolul acestuia.

Conjuncţii coordonatoare: *şi* – marchează raportul de coordonare copulativ între două părţi de propoziţie de acelaşi fel (complemente circumstanţiale de loc: *din zvonul şi jalea...*; subiect multiplu: *domn şi... creştin*; nume predicative: *sprijin şi părinte*; complement circumstanţial de mod: *volnic şi bucuros*);

— *şi*: marchează raportul de coordonare copulativ între două propoziţii de acelaşi fel (propoziţii principale);

— *iar*: marchează raportul de coordonare adversativ între două propoziţii de acelaşi fel (principale);

— *deci*: de obicei marchează raportul de coordonare conclusiv între două părţi de propoziţie / propoziţii de acelaşi fel; aici conjuncţia apare între două fraze cu rolul de a asigura continuitatea tematică între acestea.

Conjuncţii subordonatoare: marchează raportul de subordonare în frază; introduc în frază propoziţiile subordonate: completivă directă („*că* s–au pristăvit..."; „*ca să*–i fii măria ta sprijin şi

părinte..."; „*să* primeşti..."), finală („*ca să* urmezi răposatului în domnie..."; „*ca să* te rugăm..."");

Pronume reflexiv: morfem al diatezei reflexive a verbului (*s*–au pristăvit);

Morfem al modului conjunctiv: *să* (*să* fii; *să* urmezi; *să* rugăm, *să* primeşti).

Morfem al cazului acuzativ, folosit la substantivele de subgenul personal şi la pronumele personal în cazul acuzativ (cînd acestea îndeplinesc funcţia sintactică de complement direct): *pe* noi.

Substantivul în cazul *vocativ*: exprimă o strigare, o chemare. *(Doamne)*

Adverbul negativ *nu*; morfem al negaţiei (*nu* lăsa).

Îndrumări: Din lipsă de spaţiu şi pentru a evita repetiţiile aici am rezolvat exerciţiul grupînd cuvintele pe părţi de vorbire; mult mai simplu, elevii pot rezolva acest exerciţiu discutînd părţile de vorbire fără funcţie sintactică în ordinea apariţiei lor în text.

EXERCIŢIUL 8

Prin ce părţi de vorbire poate fi exprimat în limba română subiectul / numele predicativ / atributul etc.

MODEL: *numele predicativ*

În limba română numele predicativ poate fi exprimat prin următoarele părţi de vorbire:

a) *Substantiv propriu* (Ea este *Maria*) sau *comun* (El este *elev*);

b) *Pronume personal* (Organizatoarea serbării este *ea*), *de politeţe* (Responsabilul magazinului este *dumnealui*), *posesiv* (Caietul este *al meu*), *demonstrativ* (Tabloul căutat este *acesta*), *nehotărît* (Cîştigătorul va fi *cineva* dintre voi), *interogativ* (*Cine* este el?), *negativ* (Asta nu înseamnă *nimic* pentru el).

c) *Adjectiv calificativ* (Cărţile sînt noi) sau *determinativ* (Uşa este *deschisă*);

d) *Numeral cardinal* (Hoţii au fost *doi*) sau *ordinal* (El este *primul* la matematică);

e) *verb la infinitiv* (Dorinţa mea este *de a* te *ajuta*), *supin* (Lecţia este *de învăţat*).

Scanned with OKEN Scanner

f) *Adverb* (*Astfel* este Ţara Ardealului);
g) *Interjecţie* (Este *vai* de el!).

Îndrumări: Elementele teoretice necesare rezolvării acestui tip de exerciţiu constituie obiectul capitolului de sintaxă a propoziţiei din manualul de clasa a VII–a. Scheme utile se întîlnesc şi în manualul de clasa a VIII–a, la partea de propoziţie respectivă. Nu învăţarea mecanică, pe de rost, a acestor scheme este utilă aici, ci dezvoltarea mobilităţii de gîndire şi a uşurinţei de exprimare prin exerciţii repetate care pornesc de la aceste scheme.

EXERCIŢIUL 9

Alcătuiţi propoziţii în care substantivul... / verbul... / adverbul... să îndeplinească diferite funcţii sintactice.

MODEL: *SUBSTANTIVUL lumină*

SUBIECT: *Lumina* învăluia întinderea verde.
NUME PREDICATIV: Tu eşti *lumina* vieţii mele.
ATRIBUT: Care este viteza *luminii*?
APOZIŢIE: Razá soarelui, *lumina*, este absolut necesară dezvoltării plantelor.
COMPLEMENT DIRECT: El iubeşte *lumina*.
COMPLEMENT INDIRECT: Lucian Blaga a închinat *luminii* mai multe poeme.
COMPLEMENT DE AGENT: Hainele fuseseră decolorate *de lumina* puternică din deşert.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE MOD: Rochia era albă *ca lumina* zilei.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE LOC: Florile fuseseră scoase *la lumina* soarelui.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP: Codrii păreau poleiţi *sub lumina* lunii.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE CAUZA: Nu–l zăresc *din cauza luminii*.

VERBUL *a învăţa*

a) Infinitivul

SUBIECT: *A învăţa* este o datorie a elevilor.

NUME PREDICATIV: Datoria elevilor este *de a învăţa.*
ATRIBUT: Nu ţi-ai făcut datoria *de a învăţa.*
COMPLEMENT DIRECT: El poate *învăţa* foarte bine.
COMPLEMENT INDIRECT: Mă gîndesc *a învăţa* mai bine în viitor.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE MOD: El ştie chiar şi *fără a învăţa.*
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP: El mănîncă *înainte de a învăţa.*
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE SCOP: Se scoală devreme *pentru a învăţa.*

b) Participiul

ATRIBUT: A uitat lecţia *învăţată* ieri.

c) Supinul

SUBIECT: E greu *de învăţat* pe de rost o poezie aşa de lungă.
NUME PREDICATIV: Poezia este *de învăţat* pentru marţi.
ATRIBUT: Poezia *de învăţat* pentru mîine este uşoară.
COMPLEMENT DIRECT: El are *de învăţat* o poezie.
COMPLEMENT INDIRECT: S-a plictisit *de învăţat* opt ore pe zi.

d) Gerunziul

SUBIECT: Se aude *tunînd.* / Structura nu e posibilă pentru verbul *a învăţa.*
ATRIBUT: Omul *învăţînd* e fratele meu.
COMPLEMENT DIRECT: Îl vede *învăţînd* un elev.
COMPLEMENT INDIRECT: El s-a plictisit *învăţînd* cinci ore pe zi.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE MOD: El vine *învăţînd.*
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP: *Învăţînd* in bibliotecă, să nu vorbeşti!

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE CAUZĂ: *Învăţînd* prea puţin, a luat o notă mică.

Pentru completarea informaţiei vezi şi capitolul *Morfologia*.

Îndrumări: Acest exerciţiu este inversul celui precedent. Ca şi acolo, vom face şi aici aceleaşi recomandări. Demersul este însă altul: dinspre morfologie înspre sintaxă. Elementele teoretice necesare sînt cuprinse în manualul de clasa a VII–a, dar pot fi sintetizate şi din schemele recapitulative din manualul de clasa a VIII–a. Pentru a oferi elevilor un „punct de sprijin", dăm în cele ce urmează cîteva structuri „şablon" care să constituie mijloace de verificare, puncte de reper. A le învăţa însă pe de rost şi a le aplica mecanic înseamnă a încorseta gîndirea şi a limita posibilităţile de exprimare.

Substantiv, pronume, numeral (a se compara cu modelul)

SUBIECT: ● . . . . . (● este cuvîntul cerut; despre el „se va spune ceva cu ajutorul predicatului". Pentru ca ● să fie subiect trebuie să fie punctul de pornire al gîndirii; dacă este substantiv, recomandăm, pentru a se evita confuziile, folosirea lui articulată cu articol hotărît).

NUME PREDICATIV: SB *(substantiv articulat, pronume)* + *verb copulativ (a fi, a însemna etc.)* + ● *(cuvîntul cerut)*.

ATRIBUT: . . . . . *Substantiv* + ● în cazul *genitiv* (sau *prepoziţie* ●)...

APOZIŢIE: SB, adică ●,...

COMPLEMENT DIRECT: SB + *verb tranzitiv (a vedea, a citi, a cere)* + ●

COMPLEMENT INDIRECT: SB + *verb (dau, cer, spun etc.)* + ● *în cazul dativ*; SB + *verb intranzitiv (a se gîndi, a se aştepta* etc.) + *prepoziţie* ●

COMPLEMENT DE AGENT: SB + *verb (diateză pasivă)* + *de către* ●

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE MOD: SB + *Predicat* + ● (aici ● trebuie să răspundă la întrebarea *cum*?)

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE LOC: SB + *Predicat* + ● (aici ● trebuie să răspundă la întrebarea *unde?)*

Scanned with OKEN Scanner

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP: SB + *Predicat* + ● (aici ● trebuie să răspundă la întrebarea *cînd?*)

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE CAUZĂ: SB + *Predicat* + ● (aici ● trebuie să răspundă la întrebarea *din ce cauză?*)

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE SCOP: SB + *Predicat* + ● (aici ● trebuie să răspundă la întrebarea *în ce scop?*)

Fiind doar puncte de reper, schemele prezentate nu epuizează totalitatea posibilităţilor de exprimare a unor funcţii sintactice în limba română, iar simplificările au fost făcute intenţionat, cu scopul de a se formula regula cu cel mai mare grad de generalitate. De asemenea, nu orice substantiv, pronume, numeral poate îndeplini toate funcţiile sintactice prezentate, apărînd unele restricţii combinatorii determinate de trăsăturile semantice ale cuvintelor în cauză. Pentru evitarea unor confuzii vezi în secţiunea de faţă precizările de sub **Exerciţiile 3–6.**

Adjectiv

NUME PREDICATIV: SB + *verb copulativ (a fi)* + ●

ATRIBUT: ... *Substantiv* + ● *(acordat cu substantivul)* + ...

COMPLEMENT INDIRECT: Rar, la anumite adjective cu prepoziţie.
III: Din *roşu*, s–a făcut verde.
Din tînăr a ajuns bătrîn.

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE CAUZA: Rar la anumite adjective, cu prepoziţie:
De obosit, nu se mai putea concentra.

Verb (a se compara cu modelul)

1. La mod predicativ, personal, poate îndeplini doar funcţia de predicat verbal / nominal.
2. La mod nepredicativ, nepersonal, verbul poate îndeplini diferite alte funcţii sintactice.

a) *Infinitivul*

SUBIECT: ● + *Predicat* +...

NUME PREDICATIV: SB (*substantiv*) + *determinanţi* + *verb copulativ* + *(de)* ●

ATRIBUT:... *substantiv (abstract)* + *de* ●

COMPLEMENT DIRECT: SB + *verb tranzitiv* + ●

COMPLEMENT INDIRECT: SB + verb intranzitiv + ●

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE MOD: SB + *verb* + *fără* ●

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP: SB + *verb* + *înainte de* ●

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE SCOP: SB + *verb* + *pentru* ●

b) *Participiul*

ATRIBUT: ... *substantiv* + ● + *complement (care determină participiul)... ex*: Uşa *deschisă* de tine s–a trîntit.

Observaţie: Prezenţa complementului este obligatorie pentru a face distincţia dintre valoarea verbală (cerută aici) şi cea adjectivală a participiului.

c) *Supinul*

SUBIECT: *Expresie verbală impersonală* + ● + ...

NUME PREDICATIV: SB + *verb (a fi)* + ●

ATRIBUT:... *substantiv* + ● (● determină substantivul) + ...

COMPLEMENT DIRECT: SB + *verb tranzitiv (ex.:* a avea) + ●

COMPLEMENT INDIRECT: SB + *verb intranzitiv (ex.: a se plictisi de... a se sătura de...*) + ●

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE SCOP: Apare în anumite contexte, de ex.: Pleacă *la pescuit*. S–a dus *la vînat*.

d) *Gerunziul*

SUBIECT: *Se aude* + ● ...; *Se vede* + ● ... (Se aude *tunînd*. Se vede *fulgerînd*);

Scanned with OKEN Scanner

ATRIBUT: ... *substantiv* + ● (*determină substantivul*; neacordat)...
COMPLEMENT DIRECT: SB + *verb tranzitiv (ex.: a auzi, a vedea)* + ●
COMPLEMENT INDIRECT: SB + *verb intranzitiv (ex.: a se sătura, a se plictisi)* + ●
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE MOD: SB + *verb* + ● (● aici trebuie să răspundă la întrebarea *cum?*)
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE LOC: SB + *verb* + ● (● aici trebuie să răspundă la întrebarea *unde?*)
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP: ● + *verb* + SB (● aici trebuie să răspundă la întrebarea *cînd*?)
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE CAUZĂ: ● + SB + *verb* (aici ● trebuie să răspundă la întrebarea *din ce cauză?*)

Realizarea concretă a funcţiilor sintactice prezentate aici depinde de conţinutul semantic al verbului dat: nu orice verb acceptă realizarea tuturor poziţiilor sintactice inventariate. Structurile în care se realizează diferite funcţii sintactice sînt mult mai variate decît cele de aici; ceea ce ne–a interesat însă a fost aspectul didactic imediat, şi nu o descriere structurală exhaustivă. *Pentru uşurinţă în rezolvarea acestei teme recomandăm exersarea repetată a structurilor.*

EXERCIŢIUL 10

Alcătuiţi propoziţii (integrate în fraze) în care pronumele relativ... să îndeplinească diferite funcţii sintactice.

MODEL: *care*

SUBIECT: Aceasta este cartea [1]/ *care* mă interesează. [2]/
NUME PREDATIV: Te–am întrebat [1]/ *care* este vinovatul. [2]/
ATRIBUT: Acesta este elevul [1]/ *a cărui* carte e nouă [2]/
COMPLEMENT DIRECT: Te întreb [1]/ *pe care* l–ai văzut. [2]/
COMPLEMENT INDIRECT: Ştiu [1]/ *la care* te gîndeşti. [2]/

Scanned with OKEN Scanner

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE LOC: Caut cutia [1]/ în care am pus bomboanele. [2]/

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP: 1970 este anul [1]/ *în care* s-a născut. [2]/

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE CAUZĂ: Acesta este motivul [1]/ *pentru care* nu pot scrie un rînd. [2]/

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE SCOP: Acesta este scopul [1]/ *cu care* am venit. [2]/

Îndrumări: Considerăm acest exerciţiu ca un tip aparte şi nu îl introducem în cel precedent datorită statutului pe care îl au pronumele relative, şi anume îndeplinesc un dublu rol: în calitate de elemente de relaţie introduc în frază diferite tipuri de subordonate (vezi capitolul *Sintaxa frazei*, **Exerciţiul 5**), iar în propoziţia din care fac parte îndeplinesc o funcţie sintactică de parte de propoziţie (subiect, nume predicativ, atribut etc.). Exerciţiul propus aici se referă deci nu la tipul de subordonată pe care îl introduc pronumele relative, ci la funcţia sintactică îndeplinită de aceste pronume în propoziţia din care fac parte. Pentru explicaţii şi exemplificare am luat pronumele *care*. *Pentru funcţia de subiect*, de pildă, exerciţiul va fi gîndit astfel:

a) Se alcătuieşte o propoziţie în care subiectul este exprimat printr-un substantiv; *ex.: Elevul* învaţă bine.

b) Se înlocuieşte substantivul subiect cu pronumele relativ cerut: ... *care* învaţă bine

c) Se introduce această propoziţie într-o frază, făcînd-o subordonată a unei regente: Va lua premiu elevul *care* învaţă bine.

Pentru funcţia de atribut (Atenţie! Trebuie păstrat statutul de pronume al lui *care*, deci nu va fi transformat în adjectiv pronominal):

a) Se alcătuieşte o propoziţie conţinînd un atribut substantival genitival: Cartea *elevului* e nouă.

b) Se înlocuieşte substantivul cu pronumele cerut, în acelaşi caz, genitiv: Cartea *căruia* e nouă. Schimbarea topicii: ... *a cărui* carte e nouă.

c) Se introduce această propoziţie într-o frază: Acesta este elevul *a cărui* carte e nouă.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru funcţia de nume predicativ:

a) Se alcătuieşte o propoziţie conţinînd un nume predicativ exprimat prin substantiv: El este *inginer*.

b) Se înlocuieşte substantivul cu pronumele relativ: El este *care*. Schimbarea topicii: ... *care* este el.

c) Se introduce această propoziţie într–o frază: Vom prinde vinovatul, *care* ar fi el.

Se procedează analog pentru celelalte funcţii sintactice.

Pentru evitarea unor greşeli vezi şi **Dificultăţi în analiza pronumelui.**

EXERCIŢIUL 11

Alcătuiţi schema sintactică a următoarei propoziţii: (...)

MODEL: „Am iubit mult drumurile de calcar ale Dobrogei, orbitoare în lumina soarelui, pline de vrajă sub razele lunii".

a)

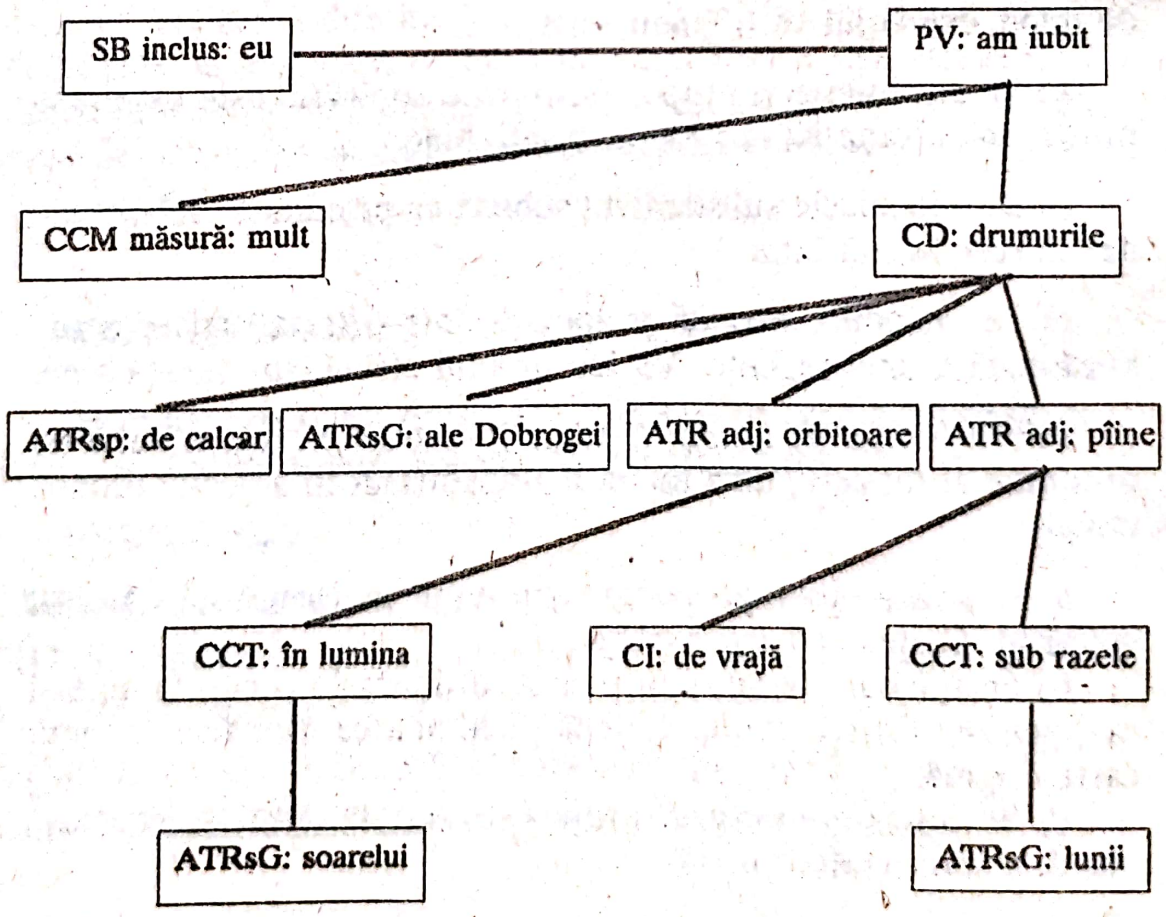

Scanned with OKEN Scanner

b) $\frac{PV}{v.}+\frac{CCM}{adv.}+\frac{CD}{s.}+\frac{ATRs.prep.}{s.+prep.}+\frac{ATRs.G}{s}+\frac{ATRadj.}{adj.}+$

$+\frac{CCT}{s+prep}+\frac{ATRsG}{s}+\frac{ATRadj.}{adj.}+\frac{CI}{s.+prep.}+\frac{CCT}{s.+prep.}+\frac{ATRsG}{s.}$

Îndrumări: Acest tip de exerciţiu este frecvent în manualul pentru clasa a V–a şi se reia în manualul de clasa a VIII–a la exerciţiile recapitulative. A realiza schema propoziţiei presupune identificarea funcţiilor sintactice îndeplinite de cuvinte în cadrul propoziţiei, precum şi precizarea raporturilor de coordonare şi subordonare. Elevii cunosc două variante de schemă sintactică, prezentate mai sus.

EXERCIŢIUL 12

Alcătuiţi o propoziţie după schema: (...)

MODEL:

I. $\frac{ATR}{adj.}+\frac{SB}{s.}+\frac{ATR}{adj.pron.}+\frac{PR}{v.}+\frac{CCM}{prep.+s.}+\frac{CD}{s.}+\frac{ATR}{prep.+s.}+\frac{ATR}{adj.}$

(analiză, tot, de, sintactic, coleg, cu, exerciţiu, nostru, plăcere, a face) Toţi colegii noştri fac cu plăcere exerciţii de analiză sintactică.

II.

$\frac{CD}{prep.+pron.}+i+\frac{CD}{prep.+pron.}+\frac{CD}{pron.}+\frac{PR}{v.}+\frac{CCT}{adv.}+\frac{CCL}{prep.+s.}+\frac{SB}{s.+s.}$

Pe el şi pe ea i–au întîlnit atunci în parc Ion şi Maria.

Îndrumări: Acest exerciţiu este reversul celui anterior şi, totodată, este paralel cu exerciţiul din secţiunea de sintaxă a frazei. Manualul propune două variante ale acestui exerciţiu: I. Se indică la sfîrşitul schemei cuvintele cu care trebuie să se alcătuiască propoziţia; II. Nu se indică materialul lexical. În ambele cazuri recomandăm două etape logice de urmat: a) Se pune întrebarea specifică funcţiei sintactice cerute, începîndu–se cu subiectul şi predicatul; b) Se răspunde la aceste întrebări prin partea de vorbire cerută (pentru tipul I selectînd din materialul lexical oferit).

Scanned with OKEN Scanner

III. SINTAXA FRAZEI

EXERCIŢIUL 1

Faceţi analiza sintactică a textului următor / Spuneţi felul propoziţiilor din textul următor, precizînd raporturile sintactice dintre propoziţii.

S–ar fi trîntit întreagă în omătul [1]/ *ce fierbea* la nodurile lablanicioarei [2]/ şi *ar fi secat* şuvoiul dintr–o sorbire [3]/ , dar mai *avea* atîta minte [4]/ *să cugete* [5]/ *că ar fi rămas* pe loc *trăsnită*, [6]/ copiii *s–ar fi prăpădit* [7]/ şi osteneala ei de pînă atunci *ar fi fost de prisos.* [8]/

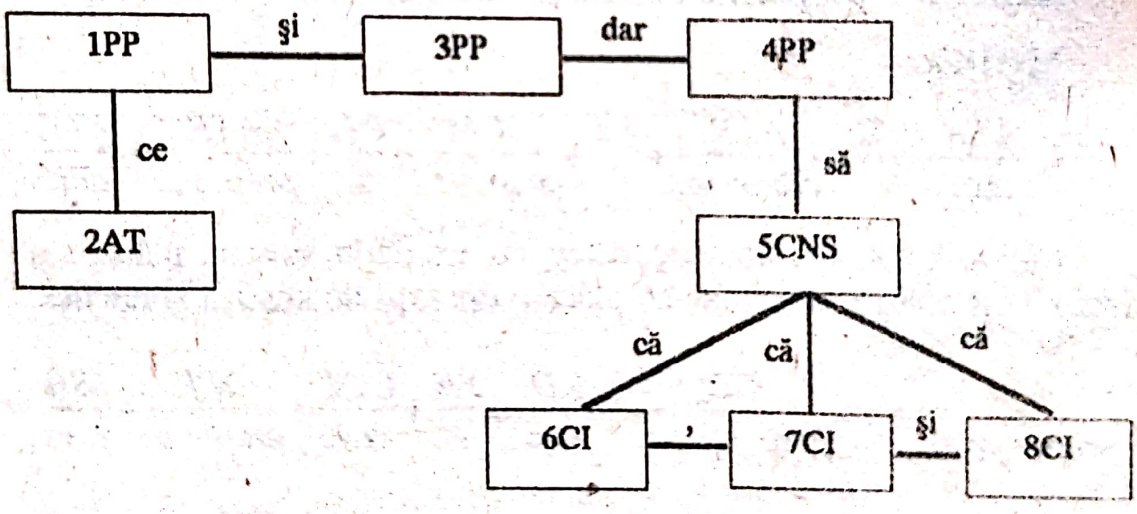

1. *„S–ar fi trîntit întreagă în omătul...“* – propoziţie principală, coordonată cu propoziţia 3 prin conjuncţia coordonatoare copulativă simplă *şi*, regenta propoziţiei 2, dezvoltată, afirmativă, enunţiativă.

2. *„... ce fierbea la nodurile lablanicioarei...“*– propoziţie secundară atributivă determinativă neizolată, subordonată propoziţiei 1 prin pronumele relativ simplu *ce*, dezvoltată, afirmativă, enunţiativă.

Scanned with OKEN Scanner

3. „... *şi ar fi secat şuvoiul dintr–o sorbire...*“ – propoziţie principală, coordonată cu propoziţia 1 prin conjuncţia coordonatoare copulativă simplă *şi* şi cu propoziţia 4 prin conjuncţia coordonatoare adversativă simplă *dar*, dezvoltată, afirmativă, enunţiativă.

4. „... *dar mai avea atîta minte...*“ – propoziţie principală, coordonată cu propoziţia 3 prin conjuncţia coordonatoare adversativă simplă dar, dezvoltată, afirmativă, enunţiativă.

5. „... *să cugete...*“ – propoziţie secundară consecutivă (cu nuanţă de scop), subordonată propoziţiei 4 prin conjuncţia subordonatoare simplă *să*, regenta propoziţiilor 6, 7, 8, simplă, afirmativă, enunţiativă.

6. „... *că ar fi rămas pe trăsnită...*“ – propoziţie secundară completivă indirectă, subordonată propoziţiei 4 prin conjuncţia subordonatoare simplă *că*, coordonată cu propoziţia 7 prin juxtapunere, dezvoltată, afirmativă, enunţiativă.[ ]

7. „... *copiii s–ar fi prăpădit...*“ – propoziţie secundară completivă indirectă, subordonată propoziţiei 5 prin conjuncţia subordonatoare simplă *că* (aici, subînţeleasă), coordonată cu propoziţia 6 prin juxtapunere şi cu propoziţia 8 prin conjuncţia coordonatoare copulativă simplă *şi*, simplă, afirmativă, enunţiativă.

8. „... *şi osteneala ei de pînă atunci ar fi fost de prisos...*“ – propoziţie secundară completivă indirectă, subordonată propoziţiei 5 prin conjuncţia subordonatoare simplă *că* (aici, subînţeleasă), coordonată cu propoziţia 7 prin conjuncţia coordonatoare copulativă simplă *şi*, dezvoltată, afirmativă, enunţiativă.

Îndrumări: Pentru rezolvarea corectă şi completă a acestui tip de exerciţii se vor urma etapele:

a) citirea cu atenţie a textului pentru înţelegerea totală a raporturilor sintactice şi semantice dintre unităţi;
b) sublinierea predicatelor;
c) marcarea elementelor de relaţie coordonatoare (prin încercuirea lor*) şi subordonatoare (prin încadrarea într–un dreptunghi);
d) delimitarea propoziţiilor şi numerotarea lor;
e) stabilirea felului propoziţiilor;

* Aici, din motive tehnice, elementele de relaţie coordonatoare apar cu caractere aldine, iar cele subordonatoare cu caractere cursive.

Scanned with OKEN Scanner

f) alcătuirea schemei relaţionale;
g) caracterizarea propoziţiilor.

Aceste etape se înlănţuie logic şi corespund rezolvării temei din aproape în aproape, contribuind la eliminarea unui număr însemnat de greşeli care pot apărea în analiza sintactică a textului.

Sublinierea predicatelor este deosebit de importantă deoarece, de obicei, 1 PREDICAT = 1 PROPOZIŢIE. Atenţie însă la situaţiile cu predicat subînţeles, la evitarea confuziei verb la mod nepersonal / predicat (vezi **Dificultăţi în analiza predicatului**).

O bună cunoaştere a conjuncţiilor coordonatoare şi a elementelor de relaţie subordonatoare (conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale, pronume / adjective pronominale relative şi nehotărîte, adverbe relative şi nehotărîte) contribuie substanţial la evitarea greşelilor de analiză sintactică, dacă se au în vedere următoarele principii:

— un element de relaţie subordonator este un indiciu pentru propoziţiile subordonate;

— se poate ca unele elemente de relaţie să fie subînţelese (Nu ies din casă *pentru că* plouă şi √e frig);

— două elemente de relaţie subordonatoare nu pot face parte ambele din aceeaşi propoziţie (Nu ştiu [1]/ *unde* şi *cînd* pleacă [2]/ – greşit; Nu ştiu [1]/ *unde* √pleacă / şi *cînd* pleacă [3]/ – corect);

— nu pot fi considerate ca făcînd parte din aceeaşi propoziţie o conjuncţie coordonatoare şi un element de relaţie subordonator (**Şi** *ca să* evit un conflict [1]/ am tăcut [2]/ – greşit; **Şi** [1]/ *ca să* evit un conflict [2]/ am tăcut [1]/ – corect) decît dacă prin conjuncţia coordonatoare se marchează raportul de coordonare cu o altă propoziţie din fraza respectivă (Ştie [1]/ *să* citească [2]/ şi *să* scrie englezeşte [3]/);

— de obicei, elementul care introduce în frază o subordonată apare la începututl propoziţiei (Vreau [1]/ *să*-ţi aduci aminte de mine [2]/), dar există şi situaţii de topică inversă, în care elementul de relaţie subordonator nu apare în poziţie iniţială (Vreau [1]/ de mine aminte *să*-ţi aduci [2]/);

— în ceea ce priveşte elementele de relaţie coordonatoare trebuie să se ştie că ele pot coordona, în cadrul propoziţiei, părţi de propoziţii de acelaşi fel (în acest caz, conjuncţiile nu se încercuiesc, ele neavînd rol la nivelul frazei), iar în cadrul frazei

propoziţii de acelaşi fel (E bine să vii şi să vorbeşti cu el), propoziţii diferite (Nu ştiu cînd, unde şi cu cine pleacă), o parte de propoziţie şi o propoziţie (Vorbesc cu el şi cu cine mai vine);

— un tip special de coordonare îl reprezintă coordonarea prin juxtapunere (marcată grafic prin virgulă sau punct şi virgulă);

— de asemenea, segmentarea textului este influenţată şi de modul în care sînt considerate unele elemente de relaţie. Semnalăm aici cîteva probleme de acest tip:

— în interiorul conjuncţiei compuse *ca să* pot apărea intercalări; a nu se confunda conjuncţia compusă *ca să* cu conjuncţia simplă *că*, cu adverbul de comparaţie cu rol de prepoziţie *ca* sau cu locuţiunea conjuncţională *fără să*;

— relativele se analizează împreună cu prepoziţiile care le precedă (*pentru care*, *de unde*, *pînă cînd* etc.);

— evitarea confuziei între unele conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale apropiate (*dacă* / *chiar dacă*), între conjuncţii / locuţiuni conjuncţionale şi prepoziţii / locuţiuni prepoziţionale paralele (*pînă să* / *pînă*, *în loc de* / *în loc să* etc.), între elemente de relaţie şi alte părţi de vorbire (de pildă locuţiunea adverbială *de aceea* este deseori confundată cu un element de relaţie);

— recunoaşterea corelativului, acesta fiind deseori un indiciu pentru tipul de subordonată: cine... *acela*, *acolo*... unde, *aşa*... cum, *atunci*... cînd, dacă... *atunci*, deşi... *totuşi*, *astfel*... încît; se pune aici şi problema segmentării în situaţii ca: *Mă duc acolo unde mă trimiţi*. Unele gramatici consideră *acolo unde* o locuţiune, în timp ce analizele curente despart cele două elemente, considerîndu-le în propoziţii diferite.

Delimitarea în propoziţii se va face foarte uşor dacă rezolvările din etapele anterioare au fost corecte. Trebuie deci să se ţină seama de:

— subînţelegerea unor predicate şi elemente de relaţie;

— intercalări între propoziţii (avîndu-se în vedere relaţiile sintactice şi logice dintre elemente);

— situaţii de topică inversă;

— distincţia dintre părţile de propoziţie şi propoziţii: A venit la 8, neştiind că invitaţia fusese pentru ora 7 (A venit la 8, ^{1}/ neştiind *că* invitaţia fusese pentru ora 7 ^{2}/ unde P_1=PP, iar P_2=CCz – analiză greşită; A venit la 8, neştiind ^{1}/ *că* invitaţia fusese pentru ora 7 ^{2}/ – P_1=PP, P_2=CD – analiză corectă; deci

nu trebuie confundată funcţia sintactică de CCCz a verbului la gerunziu cu felul propoziţiei subordonate); Era trist, de aceea l–am lăsat în pace (Era trist ^{1}/, de aceea l–am lăsat în pace ^{2}/ unde P_1=PP; P_2=CNS / CZ – analiză greşită; Era trist ^{1}/, de aceea l–am lăsat în pace ^{2}/ unde P_1=PP; P_2=PP, iar de aceea este CCCz în propoziţia 2, exprimat prin locuţiune adverbială de cauză – analiză corectă);

— fenomenul de împletire a subordonatei cu regenta.

Împletirea subordonatei cu regenta este un fenomen sintactic de reordonare a constituenţilor unei fraze, astfel încît un element care aparent (datorită relaţiilor de vecinătate) se încadrează într–o propoziţie aparţine, în realitate, prin relaţiile sintactico–semantice pe care le stabileşte, altei propoziţii. Dintre situaţiile diverse de împletire a subordonatei cu regenta, semnalăm aici cîteva care apar în exerciţiile din manuale.

a) El trebuie să plece (verbul *a trebui* este impersonal; *el* este subiect al verbului *să plece*);

b) El este omul ^{1}/ care trebuie ^{2}/ să plece în Franţa ^{3}/ (*care* este element de relaţie, introducînd în frază propoziţia atributivă 2, dar subiect în propoziţia 3);

c) Nu ştiu ^{1}/ cu care e mai bine ^{2}/ să vorbesc ^{3}/ (*cu care* este element de relaţie în propoziţia 2, dar CI în propoziţia 3).

Numerotarea propoziţiilor se poate face fie în ordinea în care apar acestea, fie în ordinea apariţiei predicatelor. Este o problemă de convenţie; important este ca metoda aleasă să fie aplicată consecvent şi să elimine numerotările greşite.

În alcătuirea schemei relaţionale se va ţine seama de:

— relaţiile de coordonare şi de subordonare, de propoziţia regentă;

— elementele de relaţie coordonatoare şi subordonatoare;

— posibilitatea ca o propoziţie să fie dublu subordonată (Încerc ^{1}/ şi vreau ^{2}/ să te conving ^{3}/ – P_3 este subordonată atît lui P_1, cît şi lui P_2);

— posibilitatea ca o propoziţie dublu subordonată să fie de un anumit tip faţă de o regentă, de alt tip faţă de cealaltă regentă (Vreau ^{1}/ şi trebuie ^{2}/ să te conving ^{3}/ – P_3=CD faţă de P_1, SB faţă de P_2);

— fenomene de izolare sintactică: o propoziţie subordonată este izolată prin punct de regenta ei (M–am oprit o clipă. *Pentru că nu–mi venea* să cred);

— relaţiile sintactice de subordonare, nu de relaţiile logico–semantice de subordonare. Avem în vedere enunţuri ca:

Nu ştiam[1] / ce să fac[2] /, îmi luasem puţin timp de gîndire[3] /, nu avusesem timp pentru a judeca situaţia[4] /.

Propoziţiile 1, 3, 4 sînt principale juxtapuse, deşi din punct de vedre logico–semantic 3 apare faţă de 1 ca o „consecinţă", iar 4 apare faţă de 3 ca o „cauză". În absenţa unor elemente de relaţie care să marcheze formal aceste raporturi, propoziţiile vor fi considerate principale. Nu se pot „subînţelege" elemente de relaţie, deoarece subînţelegerea presupune apariţia anterioară a acestor elemente (Nu vin *fiindcă* n–am timp şi *fiindcă* nu mă interesează), ceea ce nu este cazul în enunţul analizat de noi.

Caracterizarea propoziţiilor se face conform modelului, în funcţie de următoarele criterii:

— după conţinut şi realizare sintactică: principale / secundare (subordonate) de diferite tipuri;

— după raporturile sintactice pe care le stabilesc: subordonate, coordonate, regente;

— după structură: simple / dezvoltate;

— după forma pozitivă (afirmativă) sau negativă;

— după scopul comunicării: enunţiative (incluzînd, conform clasificării din manual şi propoziţiile imperative şi exclamative) / interogative (propriu–zise / retorice; parţiale / totale; directe / indirecte);

— după afectivitate: afective / neafective (cele afective sînt marcate grafic prin semnul exclamării).

Atenţie la următoarele concepte: propoziţie regentă (conceptul nu trebuie confundat cu acela de propoziţie principală), propoziţie simplă (chiar şi atunci cînd în cadrul propoziţiei apare un subiect multiplu sau un nume predicativ multiplu) / propoziţie dezvoltată (cînd partea de propoziţie secundară este exprimată printr–un pronume / adverb relativ sau interogativ: Nu ştiu *cum* procedezi tu), propoziţie negativă (cînd este negat predicatul propoziţiei, nu o altă parte de propoziţie).

În încheierea acestor **Îndrumări** atragem atenţia că analiza sintactică a textului nu înseamnă identificarea tuturor *părţilor de propoziţie*, ci a *tipurilor de propoziţii* din text.

EXERCIŢIUL 2

Subliniaţi cu o linie propoziţia regentă şi cu două propoziţia subordonată din textul [...]*:

MODEL:

Cum n–oi mai fi pribeag
De–acum înainte,
M–or troieni cu drag
Aduceri aminte.

NOTĂ: Complementul circumstanţial de timp *de acum înainte*, datorită poziţiei sale ambigue, poate fi considerat ca aparţinînd subordonatei (deci complementul circumstanţial de timp al verbului *n–oi fi pribeag*) sau regentei (deci complementul circumstanţial de timp al verbului *or troieni*). Am optat pentru prima soluţie datorită punctuaţiei (virgula).

Îndrumări: Acest tip de exerciţiu este o variantă mult simplificată a exerciţiului 1; el vizează verificarea cunoaşterii de către elevi a celor două concepte: propoziţie regentă şi propoziţie subordonată.

EXERCIŢIUL 3

Precizaţi felul propoziţiilor introduse în frază prin elementele de relaţie subliniate / Ce fel de propoziţii introduc în frază elementele de relaţie subliniate?

MODEL:

a) Locul *unde* s–a oprit era de o rară frumuseţe.
b) Întrebarea este *unde* ai pus cărţile împrumutate de la bibliotecă.
c) Le–am pus *unde* ştiu numai eu.
d) *De unde* nu e, nu ai ce lua.
e) E greu de precizat *de unde* a plecat.
f) *Pe unde* a plecat el, drumul e foarte anevoios.
g) Se întreba *unde* te–ai ascuns.
h) Se mira şi el *de unde* au apărut atîţia nori.

* Aici, regenta este scrisă cu caractere cursive, iar subordonata cu caractere drepte.

Scanned with OKEN Scanner

i) Păşea *pe unde* poteca era mai puţin alunecoasă.
j) S–a anunţat *unde* va avea loc festivalul.

REZOLVARE:

a) ... *unde s–a oprit* – propoziţie atributivă determinativă neizolată;
b) ... *unde ai pus cărţile împrumutate* – propoziţie predicativă;
c) ... *unde ştiu numai eu* – propoziţie circumstanţială de loc;
d) *De unde nu e...* – propoziţie circumstanţială de loc;
e) ... *de unde a plecat* – propoziţie completivă directă; (dacă verbul la supin este interpretat ca fiind la diateza activă: *de precizat = să precizeze* cineva); sau: propoziţie subiectivă (dacă verbul la supin este interpretat ca avînd sens pasiv: *de precizat = să se precizeze* de către cineva); Atragem atenţia că propoziţia în discuţie se subordonează verbului la supin şi nu expresiei verbale impersonale (*e greu* este regent pentru *de precizat*, supinul avînd funcţia sintactică de subiect);
f) *Pe unde a plecat el...* – propoziţie circumstanţială de loc;
g) ... *unde te–ai ascuns* – completivă directă (verbul *a întreba* este dublu tranzitiv);
h) ... *de unde au apărut atîţia nori* – completivă indirectă; ATENŢIE! Nu este subiectivă, deoarece verbul este la diateza reflexiv– dinamică, nu reflexiv–impersonală, iar verbul are subiectul *el.*
i) ... *pe unde poteca era mai puţin alunecoasă* – propoziţie circumstanţială de loc;
j) ... *unde va avea loc festivalul* – propoziţie subiectivă (verbul regent este la diateza reflexiv–pasivă).

Îndrumări: În rezolvarea acestui exerciţiu distingem două situaţii: a) pentru propoziţiile subiective, predicative, atributive, completive directe şi completive indirecte, propoziţia regentă trebuie să conţină un element tipic, respectiv: un verb fără subiect / expresie verbală impersonală / adverb predicativ; un verb copulativ; un substantiv, regent al propoziţiei; un verb tranzitiv; un verb intranzitiv, adjectiv, adverb cu regim prepoziţional; b) în ceea ce priveşte propoziţiile circumstanţiale, acestea trebuie să se afle cu termenul determinat din regentă într–un raport sintactico–semantic exprimabil, în mod simplificat, printr–o întrebare din clasa celor specifice pentru diferite tipuri de circumstanţiale: *cînd*? (cir-

Scanned with OKEN Scanner

cumstanţiale de timp), *cum*? (circumstanţiale de mod), *în ciuda cărui fapt*? (concesive) etc.

Astfel de exerciţii pot viza uneori stabilirea diferenţelor *semnificative* între două fraze *aparent* organizate la fel: *Se întîmplă să mai greşesc* (în principală este un verb reflexiv impersonal care cere o subiectivă); *Se aşteaptă să mai greşesc* (în principală este un verb reflexiv–dinamic cu subiect subînţeles, deci propoziţia subordonată este completivă indirectă).

EXERCIŢIUL 4

Alcătuiţi fraze completînd spaţiile punctate cu propoziţiile principale necesare astfel încît subordonatele să îndeplinească cerinţele formulate în paranteză.

MODEL:

a) ... unde era apa mai puţin adîncă. (CL) – *Înotam* unde era apa mai puţin adîncă.
b) ... dacă va fi invitat şi el. (SB) – *Nu se ştie* dacă va fi invitat şi el.
c) ... ca toţi să fie mulţumiţi. (CD) – *Aş vrea* ca toţi să fie mulţumiţi.
d) ... cînd te–ai născut tu. (ATR) – *Era zăpadă mare în anul* cînd te–ai născut tu.
e) ... cum vom ajunge acolo. (Pred) – *Problema este* cum vom ajunge acolo.
f) ... cum ne pricepem. (CM) – *Scriem* cum ne pricepem.
g) ... pentru cine o fi adus cadoul acesta. (CI) – *Mă gîndesc* pentru cine o fi adus cadoul acesta.
h) ... cum ajungem acasă. (CT) – *Te vom suna* cum ajungem acasă.
i) ... că nu a înţeles lecţia. (Cz) – *A luat nota 4* că nu a înţeles lecţia.
j) ... să te ajut. (C scop) – *Vin* să te ajut.
k) ... dacă ai învăţat. (Cond) – *Vei lua notă mare* dacă ai învăţat.
l) ... că nu înţeleg nimic. (CNS) – *Vorbeşti aşa repede* că nu înţeleg nimic.
m) ... de mi–ai spune orice. (CV) – *Nu te mai cred* de mi–ai spune orice.

Scanned with OKEN Scanner

EXERCIŢIUL 5

Alcătuiţi fraze completînd spaţiile punctate cu propoziţiile secundare indicate în paranteză.

MODEL:

a) Asta înseamnă... (Pred) – Asta înseamnă *că n–ai fost atentă.*
b) Am plecat... (Cz) – Am plecat *pentru că îmi pierdusem răbdarea aşteptîndu–l.*
c) Nu mă interesează faptul... (ATR) – Nu mă interesează faptul *că n–ai auzit întrebarea.*
d) Îmi place... (CL) – Îmi place *unde nu e multă lume.*
e) E greu... (SB) – E greu *să te descurci singur.*
f) E greu... (CT) – E greu *cînd n–ai nici un ajutor.*
g) Mă grăbesc... (CV) – *Mă grăbesc* deşi mai e mult timp pînă la plecarea trenului.

Îndrumări: Recomandăm în această situaţie folosirea cu precauţie, a întrebărilor, fără a se absolutiza rolul acestora, acordînd, în egală măsură, atenţie relaţiei sintactico–semantice cu regentul.

De pildă, la punctul *d*, datorită caracterului impersonal al verbului *a plăcea* există pericolul ca subordonata obţinută să fie subiectivă; în exemplul nostru, subiectiva este subînţeleasă (*să trăiesc, să stau* etc.), iar subordonata introdusă este, conform cerinţei, circumstanţială de loc. Analog, subordonata de la punctul f nu este subiectivă (subiectiva este subînţeleasă: [*să te descurci*]), ci, conform cerinţei, circumstanţială de timp.

EXERCIŢIUL 6

Alcătuiţi fraze în care următoarele elemente de relaţie (*să, că, dacă,* etc.) să introducă diferite tipuri de subordonate / Ce fel de propoziţii se pot introduce în frază prin următoarele elemente de relaţie (*unde, cum, cine* etc.)?

MODEL: *că*

a) SUBIECTIVĂ: Se ştie *că va concura.*
b) PREDICATIVĂ: Problema este *că nu ai înţeles.*

Scanned with OKEN Scanner

c) ATRIBUTIVĂ: Şi–a pus problema *că n–a înţeles.*

d) COMPLETIVĂ DIRECTĂ: Ştiu *că va veni mîine.*

e) COMPLETIVĂ INDIRECTĂ: Mă gîndesc *că a pierdut trenul.*

f) CIRCUMSTANŢIALĂ DE CAUZĂ: M–am supărat *că n–a venit.*

g) CIRCUMSTANŢIALĂ CONCESIVĂ: Calul, *că are patru picioare*, şi tot se–mpiedică.

h) CIRCUMSTANŢIALĂ CONSECUTIVĂ: Vorbeşte aşa repede, *că nu înţeleg nimic.*

Îndrumări: În urma exerciţiilor de analiză sintactică a textelor, a lecturilor individuale şi avînd la bază un simţ lingvistic înnăscut, elevii ajung să rezolve cu relativă uşurinţă acest tip de exerciţii. Pentru a elimina pe cît posibil greşelile potenţiale şi pentru a veni în întîmpinarea celor care au dificultăţi la exerciţiile „de construcţie" vom propune în cele ce urmează „tipare" pentru fiecare tip de subordonată. Atragem atenţia că aceste „şabloane" trebuie avute doar ca punct de sprijin, ca element de autoverificare şi nu recomandăm aplicarea lor automată. O astfel de folosire a lor şi–ar atinge, fără îndoială, scopul (rezolvarea exerciţiului fără greşeli), dar ar limita gîndirea şi exprimarea liberă a elevilor. Deci iată aceste structuri de control (ele nu conţin altceva decît elemente care determină în mod obligatoriu apariţia cîte unui tip de subordonată), valabile pentru principalele elemente de relaţie subordonatoare (*că, să, ca* (...) *să, de, dacă, unde, cînd, cum, cît* – adverb –, *care, cine, ce, cît* – pronume).

SUBIECTIVĂ: Se va încerca alcătuirea unei propoziţii avînd ca regent unul dintre următorii termeni: *Se ştie...; E bine...*

PREDICATIVĂ: *Problema este...; Întrebarea este....* Atragem atenţia că pe primul loc în această structură, în poziţia subiect, trebuie să figureze un substantiv, nu un adjectiv. (În acest din urmă caz se va obţine o propoziţie subiectivă).

ATRIBUTIVĂ: Cea mai simplă structură de tip atributiv este alcătuită dintr–o regentă şi o propoziţie interogativă indirectă. Se poate obţine din structura cu propoziţie predicativă operîndu–se în regentă următoarele modificări: a) se introduce un predicat exprimat printr–un verb, altul decît verbul copulativ; b) fostul su-

biect se transformă în regent al viitoarei atributive. Deci: *Întrebarea este... Şi–a pus întrebarea. Şi–a pus problema...* O clasă aparte o formează atributivele introduse prin adverbele relative *unde, cînd, cum.* Aceste atributive (în cazul în care nu sînt interogative indirecte) au ca regent, în mod obligatoriu, un substantiv cu trăsătura semantică [loc], [timp], [mod]: *locul unde..., ziua cînd..., felul cum...*

COMPLETIVĂ DIRECTĂ: O propoziţie completivă directă are în mod obligatoriu ca regent un verb tranzitiv de tipul: *a spune, a vedea, a vrea* etc.

Deci: *El a spus....*

COMPLETIVĂ INDIRECTĂ: Verbe care acceptă combinarea cu o propoziţie completivă indirectă introdusă prin orice element de relaţie (dintre cele amintite aici) sînt: *a se gîndi, a se teme* etc. (Ex.: *Eu mă gîndesc...*) Alte verbe intranzitive selectează numai anumite elemente de relaţie; de asemenea, regentul completivei indirecte poate fi şi un adjectiv sau adverb. Aici ne–am propus nu să teoretizăm subiectul în cauză, ci să oferim doar cîteva structuri tipice.

CIRCUMSTANŢIALE: Pentru circumstanţiale nu se pot stabili reguli structurale deoarece relaţia dintre o propoziţie circumstanţială şi regentă este preponderent semantică. În aceste condiţii, relaţia semantică trebuie gîndită pentru fiecare situaţie în parte, avînd ca punct de plecare întrebarea specifică fiecărui tip de relaţie. Vom sugera totuşi un mod în care poate fi gîndit de către elevi acest subiect. De pildă, pentru a alcătui o propoziţie concesivă introdusă prin conjuncţia *să* propunem următoarele etape:

a) Se porneşte de la o structură tipică în care apare o propoziţie concesivă:

Nu am venit la tine, *deşi m–ai invitat.*

b) În această structură se înlocuieşte *deşi* cu elementul cerut, *să*, şi se fac modificările structurale necesare pentru obţinerea unei fraze corecte; eventual raportul concesiv se marchează, pentru a fi evident, prin corelative:

Nu am venit la tine, *să mă fi invitat.*

↓ schimbarea modului în subordonată şi în regentă

Nu aş fi venit la tine, *să mă fi invitat.*

↓ evidenţierea raportului concesiv prin corelative şi eventual prin topică

Să mă fi invitat, şi tot n–aş fi venit la tine.

Desigur, acesta este numai un exemplu, fiecare tip de subordonată punînd probleme specifice. De aceea, pentru rezolvarea subiectului sugerăm elevilor să se gîndească din timp la el, întocmind lista cu tipuri de propoziţii introduse prin diferite elemente de relaţie: să încerce întîi singuri, gîndind fiecare situaţie în parte, iar apoi să se verifice şi să îşi completeze lista, acolo unde nu reuşesc să găsească soluţii corecte, cu exemple luate din gramatici, observînd, la fiecare în parte, acele particularităţi individualizatoare. Nu se vor învăţa pe de rost exemple, ci trăsături specifice pentru fiecare. Propunem elevilor să studieze acest tip de exerciţiu pentru următoarele elemente de relaţie subordonatoare: *care, cine, ce, cît* (pronume), *unde, cînd, cum, cît* (adverb), *că, să, ca* (...) *să, de, dacă.*

Dincolo de aceste situaţii prezentate de noi, trebuie să se reţină că în sistemul limbii fiecare verb are particularităţi proprii de combinare, selectînd anumite tipuri de subordonate şi anumite elemente de relaţie subordonatoare.

EXERCIŢIUL 7

Prin ce elemente de relaţie se poate introduce în frază propoziţia atributivă / circumstanţială concesivă / circumstaţială consecutivă etc.

MODEL: *Propoziţia circumstanţială concesivă*

a) Conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale subordonatoare: *că, să, dacă, de* (în special în limba populară), *deşi; cu toate că, măcar că, chit că, fără să, chiar dacă, şi dacă* etc.

Tu, *că ai fost atent*, şi tot n–ai înţeles.
Să mă fi rugat, şi tot nu veneam.
De mi–ar fi spus orice, tot nu m–ar fi înduplecat.
Dacă m–ai fi bătut, tot nu te–aş fi ascultat.
Deşi l–am invitat, nu a venit.

Cu toate că greşise, nu şi–a recunoscut vina. (etc.)

b) Pronume relative şi nehotărîte; adjective pronominale relative şi nehotărîte: *care, cine, ce, cît, oricare, oricine, orice, oricît.*

Care i–ar fi intenţiile, de data asta nu–l mai cred. (Sau: *Oricare i–ar fi intenţiile*, de data asta nu–l mai cred).

Cîte flori ar fi primit, ei tot nu i–ar fi trecut supărarea. (Sau: *Oricîte flori ar fi primit*, ei tot nu i–ar fi trecut supărarea).

Ce ar fi făcut, situaţia ar fi rămas pe moment de nerezolvat. (Sau: *Orice ar fi făcut*, situaţia ar fi rămas pe moment de nerezolvat).

c) Adverbe relative şi nehotărîte: *unde, cînd, cum, cît, oriunde, oricînd, oricum, oricît.*)

Unde l–aş fi invitat, el tot n–ar fi plecat azi de acasă. (Sau: *Oriunde l–aş fi invitat*, el tot n–ar fi plecat azi de acasă).

Cum ai fi procedat, rezultatul ar fi fost acelaşi. (Sau: *Oricum ai fi procedat*, rezultatul ar fi fost acelaşi).

EXERCIŢIUL 8

Alcătuiţi fraze astfel încît propoziţia *că eşti sănătos* să fie pe rînd: subiectivă, predicativă, atributivă etc.

MODEL: ... *că eşti sănătos.*

SUBIECTIVĂ: S–a aflat *că eşti sănătos.*

PREDICATIVĂ: Mulţumirea mea este *că eşti sănătos.*

ATRIBUTIVĂ: Am aflat vestea *că eşti sănătos.*

COMPLETIVĂ DIRECTĂ: Mi–a spus *că eşti sănătos.*

COMPLETIVĂ INDIRECTĂ: Mă bucur *că eşti sănătos.*

CIRCUMSTANŢIALĂ CAUZALĂ: Ai putut urca muntele *că eşti sănătos.*

CIRCUMSTANŢIALĂ CONSECUTIVĂ: Medicii te–au îngrijit aşa de bine *că (acum) eşti sănătos.*

CIRCUMSTANŢIALĂ CONCESIVĂ: Tu, *că eşti sănătos*, şi tot nu poţi urca muntele.

Îndrumări: Acest exerciţiu este un subtip al exerciţiului an-

Scanned with OKEN Scanner

terior. Aici însă posibilităţile de realizare a frazei sînt limitate de conţinutul semantic al subordonatei. De asemenea, acest exerciţiu poate fi considerat şi ca o subvariantă a exerciţiului 4. Modul de gîndire va fi acelaşi.

EXERCIŢIUL 9

Alcătuiţi o frază după schema [...].

MODEL: P_1=propoziţie principală; P_2=propoziţie completivă directă, subordonată propoziţiei 1; P_3=completivă indirectă, subordonată propoziţiei 1; P_4=atributivă, subordonată propoziţiei 3; P_5=propoziţie principală, coordonată cu propoziţia 1; P_6=circumstanţială temporală, subordonată propoziţiei 5; P_7=circumstanţială concesivă, subordonată propoziţiei 5; P_8=propoziţie principală, coordonată cu propoziţia 5; P_9=propoziţie subiectivă, subordonată propoziţiei 8.

Crezînd [1]/ că n–a înţeles [2]/ m–am gîndit [1]/ să–i explic lecţia [3]/ care ne–a fost predată astăzi [4]/ , dar el nu se concentra [5]/ cînd îi vorbeam [6]/ , deşi se uita la mine fix, aparent atent [7]/ , deci trebuia [8]/ să găsesc o metodă de a–l atrage. [9]/

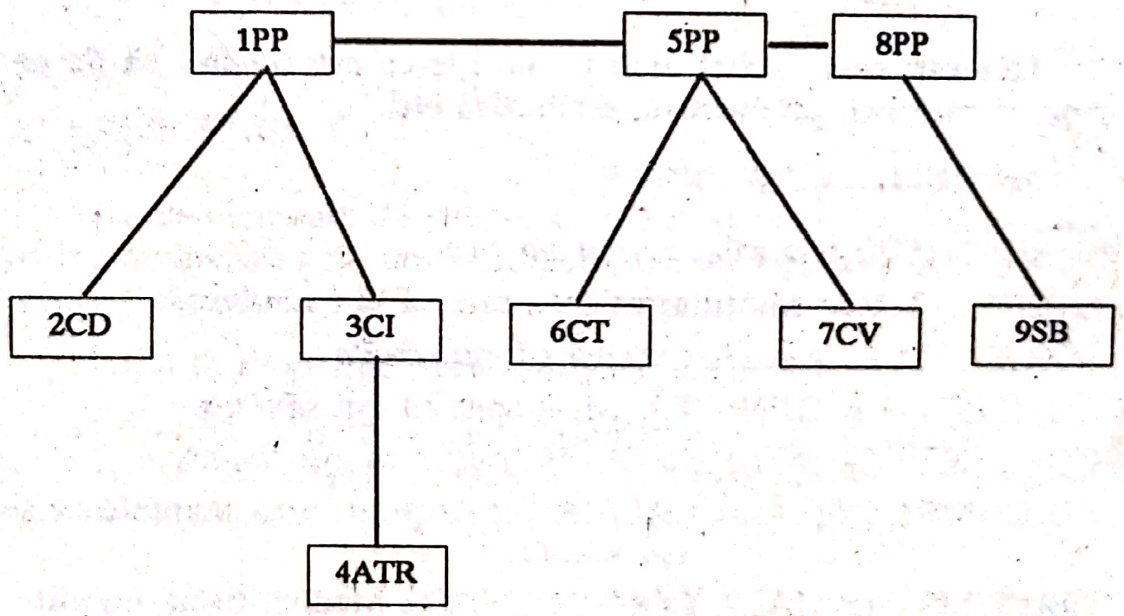

Îndrumări: Este un exerciţiu complex, care înglobează, în diferite proporţii, exerciţiile de sintaxă prezentate pînă acum. În rezolvarea lui elevii trebuie să aibă în vedere, pe de o parte, stabilirea unor raporturi sintactice corecte între propoziţii, pe de altă

parte, elaborarea unui enunţ coerent din punct de vedere semantic. Mobilitatea în gîndire a elevilor apare cu claritate din astfel de teme de lucru. Propunem ca în rezolvarea acestor exerciţii să se urmeze etapele: a) stabilirea condiţiilor sintactico–semantice pe care trebuie să le îndeplinească regenta în raport cu subordonata; b) alcătuirea frazei respectîndu–se relaţiile sintactice şi semantice dintre propoziţii avîndu–se totodată în vedere sensul global al enunţului. Pentru mai multă claritate vom explica modul în care s–a rezolvat exerciţiul propus.

a) Pe baza datelor oferite de enunţul exerciţiului, se face schema relaţională pentru a putea observa cu mai multă claritate raporturile de coordonare şi subordonare. Pe această schemă se vor stabili „condiţiile" de realizare a subordonărilor cerute, care se vor nota în formă prescurtată pe schemă, pentru a nu fi pierdute din vedere la alcătuirea frazei. Raţionamentul se va face astfel: pentru ca propoziţia 2 să fie completivă directă, verbul din propoziţia 1 trebuie să fie verb tranzitiv (ex.: *a şti, a spune, a crede* etc.); pentru ca propoziţia 3 să fie completivă indirectă, în propoziţia 1 trebuie să existe un verb intranzitiv (*a se gîndi, a se teme* etc.); am ales aici varianta cea mai simplă, dar propoziţia completivă indirectă poate avea ca regent şi un adjectiv sau un adverb; deoarece propoziţia 1 este regentă atît pentru o completivă directă, cît şi pentru o completivă indirectă, există două posibilităţi: fie ca verbul să accepte simultan combinarea cu un complement direct şi cu unul indirect (de tipul *a cere ceva cuiva*), fie ca în propoziţia 1 să existe simultan 2 verbe, unul tranzitiv, celălalt intranzitiv, dintre care unul la un mod nepredicativ, nepersonal. Am optat pentru a doua soluţie. Pentru ca propoziţia 4 să fie atributivă, în propoziţia 3 trebuie să existe un substantiv, regent al propoziţiei 4. În propoziţia 4 nu există nici o restricţie de construcţie. Propoziţia 5 trebuie să se coordoneze cu propoziţia 1 prin juxtapunere sau printr–o conjuncţie coordonatoare (ex.: *şi, dar, sau, deci* etc.). Pentru ca propoziţia 6 să fie circumstanţială de timp, între verbul regent din propoziţia 5 şi propoziţia 6 trebuie să se stabilească un raport semantic temporal (altfel spus, verbul din 5 trebuie să răspundă la întrebarea *cînd*?). Simplificînd foarte mult raporturile sintactico–semantice din frază, vom spune că propoziţia 6 trebuie introdusă printr–un element de relaţie subordonator din clasa *cînd*. Urmînd un raţionament asemănător şi pentru propoziţia 7, vom spune că ea trebuie introdusă în frază printr–un element de relaţie din clasa *deşi (cu toate că, în ciuda faptului că*

Scanned with OKEN Scanner

etc.). Propoziţia 8 trebuie coordonată cu propoziţia 5 printr–o conjuncţie coordonatoare (ex. *deci*). Pentru ca propoziţia 9 să fie subiectivă, ea trebuie să aibă în 8 un regent din clasa verbelor impersonale sau reflexiv–impersonale (*trebuie, se ştie,* etc.), personale folosite impersonal (*merită*, etc.) sau fără subiect, din clasa expresiilor verbale impersonale (*e bine, e rău, e greu, e uşor* etc.) sau a adverbelor predicative (*fireşte, desigur*).

După notarea „condiţiilor", schema va arăta astfel:

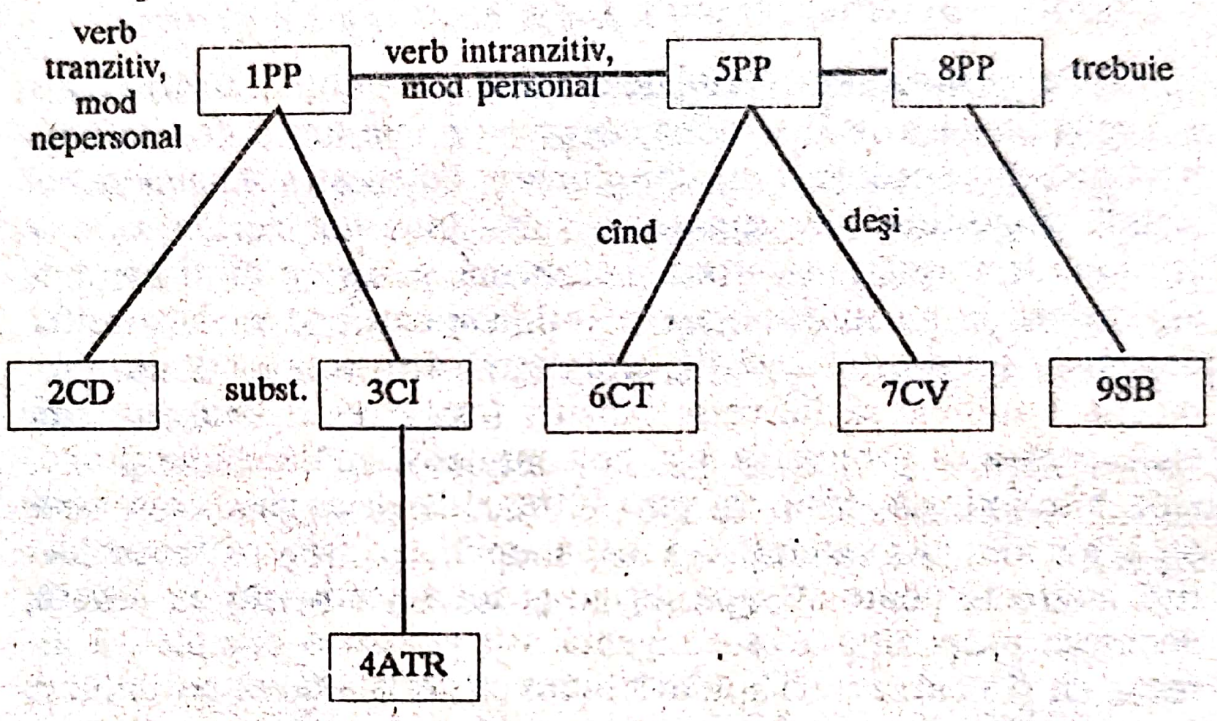

Raţionamentul prezentat aici se bazează pe o simplificare a relaţiilor sintactico–semantice din cadrul frazei şi are ca scop rezolvarea *acestui* exerciţiu. El nu trebuie aplicat mecanic, ci cu discernămînt, datele concrete variind de la o situaţie la alta.

b) După gîndirea în acest fel a exerciţiului se poate trece la elaborarea frazei, mai întîi pe ciornă, pentru a se putea reveni asupra ei de cîte ori este nevoie, şi numai după ce va fi atent cizelată va fi trecută, în forma finală, în lucrare, după modelul propus anterior.

Scanned with OKEN Scanner

IV. CORESPONDENŢA DINTRE SINTAXA PROPOZIŢIEI ŞI SINTAXA FRAZEI

EXERCIŢIUL 1 (Expansiunea)

Înlocuiţi atributele scrise cursiv cu propoziţiile atributive potrivite şi explicaţi cum aţi procedat:

a) Sosirea trenului la ora *stabilită* este obligatorie pentru mecanicul locomotivei.

b) Satul Humuleşti este locul *de naştere* şi *al copilăriei* lui Ion Creangă.

MODEL: Conform principiului corespondenţei dintre sintaxa propoziţiei şi sintaxa frazei, o parte de propoziţia subordonată (aici, atribut) poate fi transformată în propoziţie subordonată corespunzătoare (atributivă). Modificările structurale se fac în condiţiile în care sensul enunţului se conservă.

a) Sosirea trenului la ora *care a fost stabilită* este obligatorie pentru mecanicul locomotivei.

1. S-a introdus un predicat: s-a introdus verbul *a fi*, asemantic, la un mod predicativ, personal (modul indicativ, timpul perfect compus), care în relaţie sintactică cu participiul *stabilită* capătă statut de verb auxiliar (marcă a diatezei pasive), intrînd în componenţa predicatului verbal *a fost stabilită*. În felul acesta, adjectivul participial *stabilită*, provenit din verb prin schimbarea categoriei lexico-gramaticale revine, prin transformare, la statutul său de verb, pierzîndu-şi funcţia de atribut în favoarea celei de predicat al unei propoziţii atributive.

2. S-a introdus un element de relaţie (pronumele relativ *care*), marcîndu-se astfel raportul de subordonare dintre propoziţia atributivă şi regenta sa.

Scanned with OKEN Scanner

b) Satul Humuleşti este locul *unde s–a născut* şi (*unde*) *a copilărit Ion Creangă.*

1. S–au introdus predicatele: *s–a născut* (substantivul *naştere* provenit din verbul *a (se) naşte* prin schimbarea catgoriei lexico–gramaticale revine în categoria verbelor, fiind folosit, aici, la un mod predicativ, personal – indicativ, timpul perfect compus) şi respectiv *a copilărit* (sufixul substantival *–ărie* s–a înlocuit cu sufixul verbal *–ări*, iar verbul astfel obţinut s–a folosit la un mod predicativ, personal – indicativ, timpul perfect compus). Se observă în acest exemplu că cele două atribute au fost transformate în predicatele a două atributive care intră în alcătuirea unei fraze formate din trei propoziţii.

2. S–a introdus un element de relaţie subordonator la nivelul frazei: prepoziţia simplă *de* care stabilea un raport de subordonare la nivelul propoziţiei a fost înlocuită cu adverbul relativ *unde* care subordonează la nivelul frazei propoziţia atributivă termenului regent; simetric, acelaşi element de relaţie subordonator apare – explicit sau subînţeles – şi în faţa celei de a doua propoziţii subordonate; raportul de coordonare copulativ de la nivelul propoziţiei între cele două atribute se păstrează şi la nivelul frazei, între cele două propoziţii atributive.

3. Alte transformări: transformările de sub (1) şi (2) au antrenat reorganizarea enunţului după cum urmează: *lui Ion Creangă* s–a transformat din atribut substantival genitival (exprimat prin substantiv în cazul genitiv) în subiect (exprimat prin acelaşi substantiv, în cazul nominativ) al celor două propoziţii atributive.

EXERCIŢIUL 2 (Contragerea)

Înlocuiţi propoziţiile scrise cursiv cu părţile de propoziţie corespunzătoare şi explicaţi cum aţi procedat.

a) A venit *ca să mă ajute la lecţii.*
b) *Pentru că n–a fost atent*, a greşit.

MODEL: Conform principiului corespondenţei dintre sintaxa frazei şi sintaxa propoziţiei, o propoziţie subordonată (aici, subordonată circumstanţială de scop, respectiv subordonată circumstanţială de cauză) poate fi transformată în partea de propoziţie

corespunzătoare (complement circumstanţial de scop, respectiv complement circumstanţial de cauză). Modificările structurale se fac în condiţiile în care sensul enunţului se conservă.

a) *A venit pentru a mă ajuta la lecţii.*

1. S–a eliminat predicatul: verbul–predicat al propoziţiei subordonate a fost trecut de la un mod predicativ, personal – conjunctiv, timpul prezent – la un mod nepredicativ, nepersonal – infinitiv.

2. S–a eliminat elementul de relaţie subordonator de la nivelul frazei (conjuncţia subordonatoare compusă *ca să*) şi a fost înlocuit cu un element subordonator la nivelul propoziţiei – prepoziţia simplă *pentru*, care introduce frecvent în propoziţie complementul circumstanţial de scop exprimat prin verb la infinitiv.

b) *Nefiind* atent, a greşit.

1. S–a eliminat predicatul: verbul copulativ care intra în componenţa predicatului nominal al cauzalei a fost trecut de la un mod predicativ, personal – indicativ, timpul perfect compus – la un mod nepredicativ, nepersonal – gerunziu. Aspectul negativ al verbului realizat în cadrul cauzalei prin adverbul negativ *nu* se realizează în cazul verbului la gerunziu prin prefixul negativ *ne–*.

2. S–a eliminat elementul de relaţie subordonator de la nivelul frazei (locuţiunea conjuncţională subordonatoare *pentru că*).

În situaţiile discutate am optat pentru una dintre soluţiile de transformare posibile, ceea ce nu exclude însă existenţa unor variante. De pildă, pentru **Exerciţiul 1**: a) Sosirea trenului la ora *care s–a stabilit...*; b) Satul Humuleşti este locul *în care s–a născut şi în care a copilărit...*; sau, pentru **Exerciţiul 2**: *Neatent*, a greşit. Acest fapt atestă existenţa în limbă a unor variante formale la acelaşi nivel (cu o structură sintactică distinctă) pe fondul aceluiaşi sens lexical, ca rezultat al aplicării unor transformări diferite.

Îndrumări: Procedee şi tehnici de transformare a unor unităţi sintactice de un anumit grad în altele de alt grad în ierarhia propoziţie – frază, contragerea şi dezvoltarea (expansiunea) sînt două procese complementare care presupun, pe lîngă echivalenţa formală (de pildă: subiect – subiectivă, complement direct – completivă directă etc.), şi sinonimia concretă, identitatea conţinutului de bază comunicat. Modalităţile concrete de realizare a celor două

Scanned with OKEN Scanner

transformări sînt diferite de la un enunţ la altul, dar se înscriu într–un inventar finit, relativ mic, de situaţii–tip.

Contragerea şi dezvoltarea (expansiunea) sînt transformări complexe, care antrenează mai multe niveluri gramaticale: sintaxă, morfologie, formarea cuvintelor. De aceea, pentru rezolvarea acestui tip de exerciţii, elevii trebuie să aibă cunoştinţe temeinice din toate aceste compartimente, să sesizeze situaţiile concrete oferite spre interpretare, să fie capabili de explicaţii corecte şi coerente, într–o formă concentrată şi cu un vocabular lingvistic adecvat. Metoda pe care o recomandăm este: „examinarea comparativă a enunţului iniţial şi a celui transformat pentru a vedea ce se pierde şi ce se cîştigă“ (Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987, p. 187).

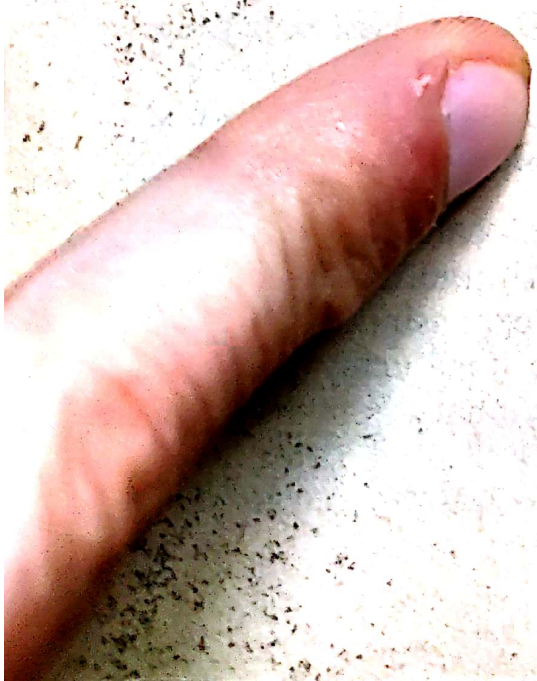

Scanned with OKEN Scanner

V. ACORDUL

EXERCIŢIUL 1

Exemplificaţi cele trei tipuri de acord existente în limba română.

a) *Acord gramatical*: Imaginea mi se pare cunoscută. (subiectul – la singular; predicatul – tot la singular);

b) *Acord prin atracţie:* Cartea şi caietul nou au fost puse în ghiozdan. (Adjectivul *nou* se acordă cu substantivul cel mai apropiat, deşi determină simultan atît substantivul *cartea*, cît şi substantivul *caietul*).

c) *Acord după înţeles*: S–au adunat o mulţime de hîrtii pe biroul tău. (În cazurile în care subiectul este exprimat printr–un substantiv cu sens colectiv – aici, *mulţime* – determinat de un substantiv care indică membrii colectivităţii, acordul se face uneori cu acesta din urmă).

EXERCIŢIUL 2

Completaţi spaţiile punctate realizînd acordul cuvîntului respectiv. Precizaţi regula de acord aplicată.

— Aceste cărţi... Mariei sînt de la bibliotecă. – Aceste cărţi *ale* Mariei sînt de la bibliotecă. (Articolul posesiv–genitival se acordă în gen, număr şi caz cu substantivele care denumesc obiectele posedate, nu cu cele care denumesc posesorii).

— Dau un premiu... mai bune eleve. – Dau un premiu *celei* mai bune eleve. (Articolul demonstrativ–adjectival leagă adjectivele de substantivele determinate şi se acordă în gen, număr şi caz cu acestea).

— Am uitat titlul cărţii... de tine (a cere) – Am uitat titlul

cărţii *cerute* de tine. (Participiul – Atribut adjectival, se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat).

— Băieţilor... le–a fost frică. (însuşi) – Băieţilor *înşişi* le–a fost frică.

— Vouă... vă trebuie un ajutor (însuşi) – Vouă *înşivă* vă trebuie un ajutor. (Adjectivul pronominal de întărire se acordă în gen, număr, caz şi persoană cu pronumele / substantivul pe care îl determină).

— Elevii... răspunsuri îmi plac vor primi note mari. (care) – Elevii *ale căror* răspunsuri îmi plac vor primi note mari. (Atunci cînd pronumele relativ în genitiv stă înaintea substantivului determinat din cadrul propoziţiei atributive el se acordă după cum urmează: articolul posesiv se acordă cu substantivul din propoziţia atributivă – aici, *răspunsuri* –, iar pronumele relativ cu substantivul înlocuit din regentă – aici, *elevii* – nu cu substantivul următor al cărui atribut este – *răspunsuri*).

— Cînd... voi acest oraş? (a vizita) – Cînd *aţi vizitat* voi acest oraş? (Predicatul se acordă cu subiectul gramatical în persoană şi număr).

— Noi sîntem... (vesel) – Noi sîntem *veseli*. (Subiectul se acordă cu predicatul nominal astfel: cu verbul copulativ în persoană şi număr, cu numele predicativ în gen, număr şi caz).

B. ORTOGRAFIE, PUNCTUAŢIE

EXERCIŢIUL 1

Explicaţi semnele de ortografie din textul următor:

— „Ce spui, cumnată? Da' că l–aş ucide în bătaie, cînd aş afla că el a prins pupăza, s–o chinuiască. De–amu bine că mi–ai spus, las' pe mine...“

[Da'] – apostrof: marchează elipsa unei consoane (*r*) într–un tempo rapid al vorbirii;

[l–aş] – cratimă: din punct de vedere morfologic marchează despărţirea a două părţi de vorbire diferite (*l* – pronume personal, forma neaccentuată; *aş* – verb auxiliar cu care se formează condiţionalul–optativ); din punct de vedere fonetic marchează reorganizarea tăieturii silabice, unind două silabe într–una singură *(îl; aş > l–aş)*;

[s–o] – cratimă: din punct de vedere morfologic marchează despărţirea a două părţi de vorbire diferite (*s* – conjuncţie subordonatoare şi morfem al modului conjunctiv; *o* – pronume personal în cazul acuzativ, forma neaccentuată): din punct de vedere fonetic, marchează atît reorganizarea tăieturii silabice, unind două silabe într–una singură (*să; o > s–o*), cît şi absenţa unei vocale (*ă*);

[de–amu] – cratimă: din punct de vedere morfologic marchează despărţirea a două părţi de vorbire diferite (*de* – prepoziţie; *amu* – adverb): din punct de vedere fonetic marchează reorganizarea tăieturii silabice, unind două silabe într–una singură (*de; amu > de–amu*);

[mi–ai] – cratimă: din punct de vedere morfologic marchează des-

Scanned with OKEN Scanner

părţirea a două părţi de vorbire diferite (*mi* – pronume personal în cazul dativ, forma neaccentuată; *ai* – verb auxiliar cu care se formează perfectul compus); din punct de vedere fonetic marchează reorganizarea tăieturii silabice, unind două silabe într–una singură (*mi–; ai* > *mi–ai*);

[las'] – apostrof: marchează elipsa unei vocale (*ă*) într–un tempo rapid al vorbirii:

Îndrumări: În explicarea cratimei dintr–un text există elemente constante, care se regăsesc în toate situaţiile, dar şi unele variabile. Oferim aici un „şablon" care conţine forma cea mai generală şi care trebuie adaptat în funcţie de situaţia concretă din text (compară şablonul de aici cu modelul).

[...] – cratima: din punct de vedere morfologic marchează despărţirea a două părţi de vorbire diferite (...);
– din punct de vedere fonetic: a) marchează reorganizarea tăieturii silabice, unind două silabe într–una singură (...); b) marchează absenţa unei vocale (...).

Aplicînd „şablonul" la situaţia concretă, se vor întîlni fie toate trăsăturile, fie numai unele dintre ele. Deci, aplicaţi şablonul nu mecanic, ci gîndind fiecare caz în parte!

EXERCIŢIUL 2

Explicaţi ortografia următoarelor cuvinte: *codrii, copiii*, codrii *argintii, argintiii* codri, să *fii*, nu *fi*, să *fi* auzit, să fii auzit tu *vii* (etc.).

codrii < codru – codr*i* (*i* – desinenţă de plural) – codr*ii* (*i* – articol hotărît).

copiii < copil (*i* – în temă) – copi*i* (*i* – desinenţă de plural, rezultată din acordul adjectivului cu substantivul determinat);

argintii < argint*iu* (*i* – în temă) – argintii (*i* – desinenţă de plural, rezultată din acordul adjectivului cu substantivul determinat);

argintiii < argintiu (*i* – în temă) – argintii (*i* – desinenţă de plural) – argintiii (*i* – articol hotărît pe care adjectivul îl preia în mod formal de la substantivul pe care îl precedă şi îl determină);

să fii < a *fi* (*i* – în tema de infinitiv) – să fii (*i* – desinenţa de persoana a II–a singular la conjunctiv prezent);

nu fi; spre deosebire de forma afirmativă a imperativului la care intervin desinenţe personale, forma negativă se formează astfel: *nu* + *infinitiv* (deci o formă a lui *a fi* cu un singur *i*);

să fi auzit < *să* + infinitivul verbului *a fi* + participiul verbului de conjugat (conform modului de formare a conjunctivului perfect);

să fii auzit < *a auzi* la diateza pasivă care se formează cu auxiliarul verbului *a fi* (la modul şi timpul cerut, aici conjunctiv prezent) şi participiul verbului de conjugat;

tu vii; verbele de conjugarea a IV–a cu tema terminată în *n* pierd acest *n* la persoana a II–a singular astfel încît: *vin* (*i* – din temă) *tu vii* (*i* – desinenţă pentru persoana a II–a singular);

EXERCIŢIUL 3

Explicaţi diferenţa dintre: *nu–l / nul; să–i / săi; i–a / ia; m– ai / mai; ce–a / cea; a–i / ai; o dată / odată; nu mai / numai* (etc.).

nu–l – cratima: din punct de vedere morfologic marchează despărţirea a două părţi de vorbire diferite (*nu* – adverb negativ; *l* – pronume personal); din punct de vedere fonetic reorganizează tăietura silabică şi uneşte două silabe într–una singură (*nu îl* > *nu–l*), marcînd totodată absenţa vocalei *î*;

nul – adjectiv;

să–i – cratima: din punct de vedere morfologic marchează despărţirea a două părţi de vorbire diferite (*să* – conjuncţie, morfem al modului conjunctiv; *i* – pronume per-

Scanned with OKEN Scanner

sonal); din punct de vedere fonetic reorganizează tăietura silabică unind două silabe într–una singură (*să îi să–i*), marcînd totodată absenţa unei vocale (*î*);

săi – pronume / adjectiv pronominal posesiv;

i–a – analog (*i* – pronume personal forma neaccentuată; *a* – auxiliar al perfectului compus);
ia – verb;

m–ai – analog (*m* – pronume personal, forma neaccentuată; *ai* – auxiliar al perfectului compus);
mai – substantiv / adverb;

ce–a – analog (*ce* – pronume relativ; *a* – auxiliar al perfectului compus);
cea – articol demonstrativ–adjectival / pronume demonstrativ;

a–i – analog (*a* – prepoziţie, morfem al infinitivului; *i* – pronume personal, forma neaccentuată);
ai – verbul *a avea* / articol posesiv genitival;

o dată – *o* – numeral cardinal; *dată* – substantiv;
odată – adverb de timp.

nu mai – nu – adverb negativ (conferă verbului forma negativă); *mai* – adverb fără funcţie sintactică de parte de propoziţie;
numai – adverb restrictiv, fără funcţie sintactică de parte de propoziţie.

b) Corectaţi următoarele forme: *văzutulam, ne mai amintind–uşi* etc.

Formele corecte sînt: *văzutu–l–am* (formă inversă de perfect compus: văzut(u) – participiul verbului de conjugat; –l – pronumele personal neaccentuat cu funcţia de CD; am – verb auxiliar al perfectului compus); *nemaiamintindu–şi* (prefixul negativ *ne–* şi adverbul *mai* formează o unitate sintactico–semantică cu verbul la gerunziu *amintind*; *u* arhaic aparţine verbului funcţionînd ca vocală de legătură; *–şi–* pronume reflexiv, morfem al diatezei reflexive a verbului).

Scanned with OKEN Scanner

EXERCIŢIUL 4

Cum se scrie corect: *crează* **sau** *creează*? **Motivaţi răspunsul.**

Forma corectă este *creează*, deoarece este formată astfel: *crea* (infinitiv) – îndepărtarea sufixului de infinitiv: *cre–* – ataşarea sufixului de indicativ prezent specifică unor verbe de conjugarea I (*a lucra* etc.): *creeaz–* – ataşarea desinenţei pentru persoana a III–a, singular: *creează*.

EXERCIŢIUL 5

Cum se scrie (şi se pronunţă) corect: *şaptesprezece / şaptisprezce, optsprezece / optisprezece, înnoda / înoda, înştiinţa / înştinţa?*

Modul în care s–au format aceste cuvinte explică ortografia lor:

şaptesprezece < şapte + spre + zece;
optsprezece < opt + spre + zece;
înnoda < în– + nod + –a;
înştiinţa < în– + şti + –inţă + –a.

EXERCIŢIUL 6

Sînt scrise corect următoarele forme: *desface, dezaproba, întreba, împărat*?

Formele sînt scrise corect, deoarece prefixul *des– / dez–* are forma *des* / în faţa consoanelor surde (*f, p, t* etc.) şi forma *dez–* în faţa vocalelor şi a consoanelor sonore (*a, e, i; b, v, d* etc.); prefixul *în– / îm–* are forma *îm–* numai în faţa consoanelor *p, b*.

EXERCIŢIUL 7

Scrieţi pluralul următoarelor adjective: *fix, complex, prolix.*

fix – ficşi; complex – complecşi; prolix – prolicşi.

Consoana *x* se pronunţă fie / *cs* / , fie / *gz* / ; în cazul de faţă

ea se pronunţă în singularul adjectivelor / *cs* / . Adăugînd desinenţa de plural (*i*), aceasta antrenează în temă alternanţa fonetică *s* / *ş* (ca în cazul multor cuvinte: *pas – paşi, as – aşi,* etc.), deci / *cs* / → / *cş* / .

EXERCIŢIUL 8

Explicaţi de ce scriem *Lacul Roşu, Ţara Bîrsei, Valea Jiului,* **dar** *lacul Siutghiol, munţii Moldovei, strada Matei Millo*?

Substantivele *Lacul Roşu, Ţara Bîrsei, Valea Jiului* sînt substantive proprii compuse, deci ambele elemente care intră în componenţa lor se scriu cu majusculă. În cazul celorlalte trei sintagme, *lacul, munţii, strada* sînt substantive comune (indică mai multe obiecte de acelaşi fel); doar cel de-al doilea substantiv este un substantiv propriu simplu (*Siutghiol, Moldovei*) sau compus (*Matei Millo*).

EXERCIŢIUL 9

Despărţiţi în silabe următoarele cuvinte şi precizaţi regula pe care aţi aplicat-o: *apă, pian, constrîns, aprins, actor, despre.*

a – pă: (Dacă vocala este urmată de o singură consoană, aceasta din urmă trece în silaba următoare)

pi – an: (Dintre două vocale succesive care nu formează diftong, prima aparţine silabei dinainte, a doua celei următoare).

con – strîns: (Dacă e urmată de două sau mai multe consoane, prima consoană trece la silaba dinainte, cealaltă – sau celelalte – la silaba următoare).

a – prins: (Cînd prima consoană este *b, c, d, f, g, h, p, t, b,* iar a doua *l, r,* amîndouă consoanele trec la silaba următoare).

punc – taj: (Grupurile *ct, cţ, pt, pţ* precedate de consoane se despart).

de – spre: (La cuvintele compuse despărţirea în silabe se face ţi-

nîndu-se seama de părţile componente atunci cînd cuvîntul este analizabil – aici *de* + *spre*).

Pentru o prezentare accesibilă a regulilor de despărţire în silabe, vezi Marina Rădulescu, *Despărţirea cuvintelor în silabe*, în *Limba română pentru admiterea în licee şi şcoli profesionale*, Societatea de Ştiinţe Filologice, 1992, p. 16.

EXERCIŢIUL 10

Prezentaţi patru situaţii în care nu se pune virgulă:

— Între subiect şi predicat (respectiv între subiectivă şi regentă) nu se pune niciodată virgulă. Excepţie fac situaţiile în care între subiect şi predicat (respectiv între subiectivă şi regentă) apar intercalări; acestea se izolează prin virgulă, atunci cînd se insistă asupra lor în comunicare.

— Între verbul copulativ şi numele predicativ (respectiv între predicativă şi regentă) nu se pune virgulă. Intercalările între verbul copulativ şi numele predicativ se izolează însă prin virgulă, cînd se insistă asupra lor în comunicare.

— Între predicat şi complementul direct – atunci cînd acesta din urmă apare după predicat – (respectiv între regentă şi completivă directă) nu se pune virgulă. Sînt exceptate de la această regulă intercalările între predicat şi complementul direct.

— Între predicat şi complementul indirect – atunci cînd complementul apare după predicat – (respectiv între regentă şi completivă indirectă) nu se pune virgulă. Fac excepţie de la regulă intercalările între predicat şi complementul indirect.

EXERCIŢIUL 11

Explicaţi semnele de punctuaţie din textul următor:

„[1] D-apoi cu moş Chiorpec ciubotarul,[2] megieşul nostru,[3] ce năcaz aveam![4] Ba adică,[5] drept vorbind,[6] el avea năcaz cu mine,[7] căci,[7bis] una două,[8] mă duceam la om şi-l tot sucăleam să-mi deie curele ca să-mi fac bici.[9] Şi cele mai de multe ori găseam pe moş Chiorpec răbuind ciubotele cu dohot de cel bun,[10] care face pielea

moale cum îi bumbacul.[11] Şi,[11bis] dacă vedea omul şi vedea că nu se poate descotorosi de mine cu vorbe,[12] mă luă frumuşel de bărbie cu mîna stîngă,[13] iar cu cea dreaptă muia feleştiocul în strachina cu dohot şi–mi trăgea un pui de răbuială ca aceea pe la bot,[14] de–i bufnea rîsul pe toţi ucenicii din ciubotărie.[15] Şi,[15bis] cînd îmi da drumul,[16] mă duceam tot într–o fugă la mama,[17] plîngînd şi stupind în dreapta şi în stînga.[18]
—[19] Uite,[20] mamă,[21] Chiorpecul dracului,[22] ce mi–a făcut![23]...
24"25

MODEL:

[1–25] – ghilimelele marchează reproducerea întocmai a unui fragment dintr–un text scris (aici, din *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă);

[2–3] – virgule (pereche de virgule) obligatorii la nivelul propoziţiei; marchează o scurtă pauză în vorbire; apoziţia explicativă se izolează de restul propoziţiei prin virgule;

(4] – semnul exclamării marchează grafic intonaţia (şi pauza de la sfîrşitul) propoziţiei exclamative;

[5–6] – virgule (pereche de virgule) obligatorii la nivelul propoziţiei; marchează o scurtă pauză în vorbire; construcţiile incidente se izolează prin virgule de restul propoziţiei;

[7] – virgulă facultativă la nivelul frazei; marchează o scurtă pauză în vorbire; propoziţia subordonată cauzală aşezată după regentă se desparte prin virgulă cînd nu se insistă asupra ei în comunicare;

[8] – virgulă facultativă la nivelul propoziţiei; marchează o scurtă pauză în vorbire; părţile de propoziţie secundare aşezate înaintea subiectului şi predicatului (topică inversă) se izolează prin virgulă atunci cînd nu se insistă asupra lor în comunicare;

[9], [11], [15], [18], [23] – punctul marchează pauza şi intonaţia de la sfîrşitul unei fraze enunţiative;

Scanned with OKEN Scanner

[10] – virgulă obligatorie la nivelul frazei: marchează o scurtă pauză în vorbire; propoziţiile atributive explicative se izolează de termenul regent prin virgulă;

[12] – virgulă facultativă la nivelul frazei; marchează o scurtă pauză în vorbire; propoziţia subordonată circumstanţială condiţională aşezată înaintea regentei se desparte prin virgulă de aceasta atunci cînd nu se insistă asupra ei în comunicare;

[13] – virgulă obligatorie la nivelul frazei; marchează o scurtă pauză în vorbire; înaintea conjuncţiei coordonatoare adversative *iar* se pune virgulă;

[14] – virgulă obligatorie la nivelul frazei; marchează o scurtă pauză în vorbire; propoziţia subordonată circumstanţială consecutivă, aşezată după regentă, se desparte prin virgulă cînd nu se insistă asupra ei în comunicare, nu are termen corelativ în regentă şi nu se află în imediata vecinătate a verbului regent;

[16] – virgulă facultativă la nivelul frazei; marchează o scurtă pauză în vorbire; propoziţia subordonată circumstanţială de timp aşezată înaintea regentei se desparte prin virgulă cînd nu se insistă asupra ei în comunicare;

[17] – virgulă facultativă la nivelul propoziţiei; marchează o scurtă pauză în vorbire; părţile de propoziţie secundare (aici, elemente predicative suplimentare / complemente circumstanţiale de mod şi determinanţii lor), aşezate după predicat, se despart prin virgulă de restul propoziţiei cînd nu se insistă asupra lor în comunicare;

[19] – linia de dialog marchează începutul vorbirii directe;

[20–21] – virgule (pereche de virgule) obligatorii la nivelul propoziţiei; marchează o scurtă pauză în vorbire;

Scanned with OKEN Scanner

substantivele în cazul vocativ se despart prin virgule de restul propoziţiei;

[22] – virgulă obligatorie la nivelul propoziţiei; marchează o scurtă pauză în vorbire; cuvintele incidente (aici construcţia se apropie de o locuţiune interjecţională) se despart prin virgulă de restul propoziţiei;

[24] – punctele de suspensie marchează o pauză mai mare în vorbire subliniind conţinutul afectiv al propoziţiei anterioare;

Observaţii: Am folosit pe parcursul exerciţiului distincţia virgulă oligatorie / virgulă facultativă. Urmînd aici explicaţiile din volumul *Ortografie, ortoepie, punctuaţie* (de G. Beldescu) precizăm: virgula este obligatorie în situaţii gramaticale determinate, în care unităţile sintactice (părţi de propoziţie şi propoziţii) sînt delimitate de pauze interioare mici, corespunzător cu raporturile sintactice mai puţin strînse sau cu lipsa de raporturi sintactice între elementele separate; virgula este facultativă cînd, în limitele permise de raporturile sintactice, vorbitorul poate să sublinieze unele legături sau, dimpotrivă, să le atenueze (folosirea virgulei variind deci în funcţie de interpretarea pe care vorbitorul o dă enunţului).

Virgulele marcate în text 7 bis, 11 bis, 15 bis nu apar în textul original, fiind puse de noi. Explicaţia este următoarea:

[7 bis – 8] – virgule (pereche de virgule), la nivelul propoziţiei; marchează o scurtă pauză în vorbire; părţile de propoziţie intercalate între elementul introductiv al propoziţiei (aici, conjuncţia subordonatoare simplă *căci*) şi predicat se izolează prin virgule;

[11 bis – 12] – virgule (pereche de virgule), la nivelul frazei; marchează o scurtă pauză în vorbire; propoziţiile secundare intercalate în regentă (între elementul introductiv – conjuncţia coordonatoare copulativă *şi* cu rol narativ – şi predicat) se izolează prin virgule;

[15 bis – 16] analog;

Absenţa virgulelor 7 bis, 11 bis, 15 bis se explică prin caracterul oral al textului. Faptul că în vorbire nu se face o pauză între

căci – una-două; şi – dacă; şi – cînd a determinat absenţa din text a acestor virgule.

Îndrumări: Punctuaţia este o componentă a scrierii sau a sistemului grafic al unei limbi constînd într-un ansamblu de semne convenţionale care dau indicaţiile necesare lecturii unui text. (Mioara Avram, *Punctuaţia şi implicaţiile ei în limbă şi în comunicare,* în *Probleme ale exprimării corecte*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987, p. 193). Rolul semnelor de punctuaţie este de a despărţi unităţile sintactice în funcţie de raporturile stabilite între ele, corespunzător cu pauzele şi cu intonaţia din vorbire.

Pentru a explica folosirea unor semne de punctuaţie într-un text trebuie parcurse, mental, cîteva etape:

a) Identificarea unităţilor sintactico-semantice delimitate de sensul respectiv;

b) Corelarea situaţiei concrete din text cu regulile de folosire a semnului de punctuaţie respectiv;

c) Formularea corectă şi completă a regulii pentru situaţia dată (vezi pentru aceasta *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, ediţia a IV-a, Bucureşti, Editura Academiei, 1987 sau G. Beldescu, *Ortografie, ortoepie, punctuaţie*, Bucureşti, Societatea de Ştiinţe Filologice, 1982).

Trebuie făcută distincţia între semnele de punctuaţie şi semnele de ortografie în situaţii în care cele două valori distincte sînt reprezentate prin acelaşi semn. Astfel, cratima este considerată semn de ortografie în toate situaţiile, cu excepţia acelora cînd apare în repetiţii (*încet-încet*), în unele expresii (*talmeş-balmeş*), numerale indicînd aproximaţia (*doi-trei*) sau cînd indică două puncte luate ca limite în timp sau spaţiu (ex.: În perioada *20-22* ianuarie vom parcurge distanţa *Bucureşti- Ploieşti* de vreo 10 ori). În textul discutat, cratima din *una-două* este la limita dintre un semn de punctuaţie (se poate înlocui cu virgulă) şi unul de ortografie (privind scrierea unor locuţiuni adverbiale). Pe aceeaşi linie aş remarca diferenţa dintre punct în [9], [11], [15], [18], [23], unde funcţionează ca semn de punctuaţie, şi punctul din abreviere (p.), unde este un semn de ortografie.

Faţă de exemplificarea propusă aici, situaţiile sînt mult mai numeroase şi complexe (pentru analiza unor situaţii mai deosebite de folosire a unor semne de punctuaţie, vezi Mioara Avram, *Analiza punctuaţiei unui text literar*, în *Limbă şi literatură*, 1987, vol. I, p. 91-99).

Scanned with OKEN Scanner

C. VOCABULAR

EXERCIŢIUL 1

Alcătuiţi familia lexicală a cuvîntului *mult*.

mult, mulţime, multişor, multicel, înmulţi, înmulţit (adjectiv), înmulţire, (substantiv), deînmulţit, înmulţitor, neînmulţit, reînmulţit.

Îndrumări: În familia lexicală intră toate cuvintele derivate, compuse şi formate prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale de la aceeaşi rădăcină; prin extinderea conceptului, pot fi incluse aici şi neologismele analizabile (nu însă şi cele neanalizabile). Nu intră în familia lexicală formele flexionare ale cuvintelor. Pentru a ordona gîndirea elevilor, le sugerăm acestora ca în formarea familiei de cuvinte să urmărească, pe rînd, formarea de substantive, adjective, adverbe, verbe; întîi cu sufixe, apoi cu prefixe; să aibă întîi în vedere derivatele, apoi posibilele compuse, în cele din urmă formaţiile rezultate prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale.

EXERCIŢIUL 2

Scoateţi din textul următor cuvintele derivate compuse şi formate prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale şi precizaţi cum s–au format / Precizaţi cum s–au format următoarele cuvinte: *străduţă, înfrunzi, nevăzut, floare de colţ, bunăvoinţă.*

străduţă: stradă (cuvînt de bază; substantiv) + –uţă (sufix substantival diminutival); înlăturarea desinenţei *–ă* şi ataşarea sufixului determină în radical alternanţa a / ă;

înfrunzi: frunză (cuvînt de bază; substantiv) + în– (prefix) + –i

(sufix verbal); ataşarea sufixului şi a prefixului este simultană, deci derivarea este parasintetică;

nevăzut: a) verbul *a vedea* la participiu devine prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale adjectiv;
b) văzut + ne– (prefix negativ); Deci cuvîntul s–a format în două etape: a) schimbarea categoriei lexico–gramaticale; b) derivare.

floare de colţ: cuvînt compus: floare (substantiv) + de (prepoziţie) + colţ (substantiv);

bunăvoinţă a) a voi (cuvînt de bază; verb) + –inţă (sufix substantival abstract);
b) bună (adjectiv) + voinţă (substantiv);
Deci cuvîntul s–a format în două etape; a) derivare; b) compunere.

EXERCIŢIUL 3

Daţi două exemple de cuvinte derivate, două compuse şi două formate prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale; alcătuiţi propoziţii cu acestea.

Cuvinte derivate: *prieteneşte, bucurie.*
Bucuria mea este că se poartă cu mine *prieteneşte.*

Cuvinte compuse: *nu–mă–uita, Gara de Nord.*
Te–am aşteptat la sosire în *Gara de Nord* cu flori de *nu–mă–uita.*

Cuvinte provenite prin conversiune: *iarna* (subtantiv > adverb); *frumos* (adjectiv > adverb).
Iarna ninge *frumos.*

EXERCIŢIUL 4

În exemplele următoare cuvintele subliniate sînt provenite din diferite părţi de vorbire prin schimbarea categoriei lexico–grama-

Scanned with OKEN Scanner

ticale. Precizaţi ce părţi de vorbire sînt; argumentaţi răspunsul; din ce părţi de vorbire provin? Alcătuiţi o propoziţie în care cuvîntul respectiv să aibă valoarea iniţială.

Toamna se numără bobocii.

Toamna este adverb. El însoţeşte un verb indicînd împrejurarea (momentul) în care are loc acţiunea exprimată de verb. Din punct de vedere morfologic este o parte de vorbire neflexibilă. Îndeplineşte funcţia sintactică de complement circumstanţial de timp. Adverbul *toamna* provine din substantiv (*Toamna* este aurie).

Acest om este fratele meu.

Acest este adjectiv pronominal demonstrativ. Determină un substantiv şi se acordă cu acesta în gen, număr şi caz; îndeplineşte funcţia sintactică de atribut adjectival-pronominal. Provine din pronume demonstrativ (*Acesta* este fratele meu).

Am pus tabloul *deasupra* uşii.

Deasupra este prepoziţie care se construieşte cu cazul G; subordonează substantivul *uşă* termenului regent *am pus*; introduce în propoziţie complementul circumstanţial de loc. Provine din adverbul *deasupra* (Am pus tabloul *deasupra*).

Îndrumări: Se argumentează că un cuvînt face parte dintr-o anumită clasă morfologică relevînd particularităţile semantice, morfologice şi sintactice ale acelei clase. De obicei particularităţile semantice apar specificate în manuale în definiţia părţilor de vorbire, particularităţile morfologice vizează flexiunea în raport cu anumite categorii gramaticale, trăsăturile sintactice se exprimă prin diferite funcţii sintactice rezultate din relaţia cu anumite cuvinte determinate.

Prezentăm în continuare principalele situaţii de schimbare a categoriei lexico-gramaticale.

— Baciul moldovean are cîini mai *bărbaţi*. **(subst. > adj.)**

— *Iarna* de frig mă fac *covrig*. **(subst. > adv.)**

— *Graţie* lui m-am putut retrage *în mijlocul* competiţiei. **(subst. > prep.)**

— *Pe naiba!* N-a venit nimeni! **(subst. > interj.)**

— *Românul* se oprise admirînd *albastrul* cerului. **(adj. > subst.)**

— Îi spuse *politicos* că nu e *frumos* să procedeze aşa. **(adj. > adv.)**

— Voi reuşi numai *mulţumită* ţie. **(adj. > prep.)**

— Îşi spuse în *sinea* lui: *eul* fiecăruia trebuie respectat. **(pron. > subst.)**

— *Acel* om nu era în stare să omoare *nici* o muscă! **(pron. > adj. pronominal)**

— Degeaba *te* îndoieşti de el! **(pron. personal > pron. reflexiv)**

— *Ce* rău te-ai lovit la genunchi! **(pron. > adv.)**

— Numai *primul* va obţine calificarea. (numeral cu valoare **substantivală**)

— *Al doilea* motiv ar fi că nu mă interesează. (numeral cu valoare **adjectivală**)

— Telefonul a sunat azi *de cinci ori*. (numeral cu valoare **adverbială**)

— *Încercarea* moarte n-are. **(vb. la infinitiv lung > subst.)**
— Numai cu *spusul* nu faci nimic. **(vb. la supin > subst.)**
— Acolo era *un intrînd* întunecos. **(vb. la gerunziu > subst.)**
— Copilul *obosit* avea ochii roşii. **(vb. la participiu > adj.)**
— Chelnerul aduce sticlele *aburinde*. **(vb. la gerunziu > adj.)**
— *Datorită* vouă am reuşit. **(vb. la participiu > prep.)**
— *Uite* ce nor negru! **(vb. > interj.)**

— *Pe zile* cu *bine* se răsplăteşte. **(adv. > subst.)**
— Apele *repezi* nu-s adînci. **(adv. > adj.)**
— Ei veneau *înaintea* căruţei. **(adv. > prep.)**
— *Unde* nu l-a văzût nimeni, a profitat de ocazie şi a furat un ou. **(adv. relativ > conj.)**

— Toţi au votat *pentru*. **(prep. > adv.)**
— Va sta aici *pînă* îi vei da înapoi banii. **(prep. > conj.)**

— Are *un of* la inimă. **(interj. > subst.)**

Enunţuri metalingvistice: „La“ este prepoziţie / „Să“ este conjuncţie etc. (orice parte de vorbire poate deveni substantiv).

Scanned with OKEN Scanner

EXERCIŢIUL 5

Grupaţi în două liste separate cuvintele care fac parte din vocabularul fundamental şi, respectiv, cuvintele care fac parte din masa vocabularului.

„Fiind cunoscute şi folosite de către absolut toţi vorbitorii unei limbi, cuvintele din fondul principal lexical cunosc cea mai mare frecvenţă în procesul comunicării lingvistice. De obicei, ele sînt şi foarte vechi şi trăiesc multă vreme. Caracterizîndu-se prin frecvenţă mare în vorbire, prin polisemantism, prin stabilitate şi prin capacitatea de a da naştere la derivate şi compuse sau de a intra în combinaţii sintactice cu caracter constant, cuvintele din vocabularul de bază prezintă o importanţă mult mai mare decît celelalte unităţi lexicale ale limbii".

Cuvinte din vocabularul fundamental:

fiind, şi, folosite, de, către, toţi, unei, limbi, cuvintele, din, cunosc, cea, mai, mare, în, de, obicei, ele, sînt, vorbire, şi, foarte, vechi, şi, trăiesc, multă, vreme, se, prin, mare, în, prin, şi, prin, de, a, da, naştere, la, şi, sau, de, a, intra, în, cu, din, de, o, mult, mai, mare, decît, cuvintele, celelalte, ale, limbii;

Cuvintele din masa vocabularului:

cunoscute, absolut, vorbitorii, fondul, principal, lexical, frecvenţă, procesul, comunicării, lingvistice, caracterizînd, frecvenţă, polisemantism, stabilitate, capacitatea, derivate, compuse, combinaţii, sintactice, caracter, constant, vocabularul, bază, prezintă, importanţă, unităţi, lexicale.

EXERCIŢIUL 6

Subliniaţi neologismele din textul următor şi explicaţi trei dintre acestea, alcătuind apoi cîte o propoziţie cu fiecare.

„Toate cuvintele *polisemantice* – şi în limba română sînt multe – au un *conţinut* pe care-l putem *compara* cu o reţea de *sinonime*,

pentru că multe *sensuri* pot fi *echivalente* în *situaţiile descrise* la *sinonimie* cu un cuvînt deosebit".

polisemantic – care are mai multe sensuri (înţelesuri);
a compara – a asemăna, a pune în paralel cu...;
echivalent – care are aceeaşi valoare, acelaşi efect, aceeaşi semnificaţie, acelaşi sens cu altceva.

Explicarea unui cuvînt *polisemantic* presupune cunoaşterea sensurilor lui.

Pentru a observa evoluţia limbii se vor *compara* două stadii succesive de limbă.

Un refuz categoric acum este *echivalent* cu un eşec mai tîrziu.

EXERCIŢIUL 7

Daţi exemple, în propoziţii, de termeni ştiinţifici şi tehnici.

Reglarea corectă a *carburatorului* este o condiţie esenţială pentru reducerea consumului de *carburanţi*.

EXERCIŢIUL 8

Subliniaţi arhaismele din textul următor:

„Împotriva obiceiului său, Lăpuşneanul în ziua aceea era îmbrăcat cu toată *pompa* domnească. Purta coroana Paleologilor şi, peste *dulama* poloneză de catifea *stacojie*, avea *cabaniţa* turcească. Nici o armă nu avea alta decît un mic *junghiu* cu *plăselele* din aur; iar printre *bumbii dulămii* se zărea o *zea* de *sîrmă*".

Îndrumări: Arhaismele din acest text sînt arhaisme lexicale (cuvinte învechite sau ieşite din uz). În afară de acestea mai există arhaisme semantice (sensuri învechite sau ieşite din uz ale unor cuvinte care astăzi se folosesc cu alte sensuri), arhaisme fonetice (particularităţi arhaice de pronunţare / scriere a unor cuvinte) şi arhaisme gramaticale (morfologice: particularităţi flexionare arhaice ale unor părţi de vorbire; sintactice: structuri sintactice, particularităţi de construcţie învechite). Discutarea arhaismelor dintr-un text trebuie să aibă în vedere, atunci cînd este cazul, această clasificare.

Scanned with OKEN Scanner

EXERCIŢIUL 9

Alcătuiţi cîte o propoziţie în care să folosiţi doi termeni de jargon şi doi termeni de argou.

— *Bonjur, madam* Popescu!
— *Şase!* Vine *profa*!

EXERCIŢIUL 10

Ce este pleonasmul? Daţi două exemple.

Pleonasmul constă în alăturarea într–o singură sintagmă a doi termeni cu acelaşi sens sau cu un sens foarte apropiat. Este o repetiţie semantică.

Avansaţi înainte şi *coborîţi jos* la prima staţie.

EXERCIŢIUL 11

Ce este tautologia? Daţi două exemple.

Tautologia este un fenomen lexico–sintactic constînd în repetarea unui cuvînt în două poziţii sintactice diferite. Rolul stilistic al tautologiei este de accentuare a ideii, de intensificare.

Casa–i *casă*, *masa*–i *masă*.
(SB) (NP) (SB) (NP)

EXERCIŢIUL 12

Alcătuiţi două propoziţii în care cuvîntul *foc* să fie folosit o dată cu sens propriu, o dată cu sens figurat; precizaţi ce figură de stil s–a obţinut.

Focul fusese pus intenţionat de răufăcători.
Focul soarelui pîrjolise ogorul. (metaforă)

Scanned with OKEN Scanner

EXERCIŢIUL 13

Subliniaţi cuvintele cu sens propriu cu o linie, şi pe cele cu sens figurat cu două linii*. Explicaţi sensul cuvintelor figurate.

„Solzii *frunzelor* mărunte
S–au zburlit *pe–o ramură*".

Cuvîntul *solzii* îşi pierde sensul propriu („înveliş al corpului peştilor") şi pe baza unui transfer de sens intră într–o metaforă care creează imaginea vizuală a frunzelor mici, dispuse una lîngă alta; simultan, prin sensul figurat al acestui cuvînt se produce o micşorare a dimensiunilor lumii reale. Mai expresiv decît „mici", *mărunte* accentuează sensul „colectiv" prin care se caracterizează substantivul *solzi*, dar în acelaşi timp face trecerea spre personificarea cuprinsă în verbul *s–au zburlit*. Prin intermediul acestui verb, poetul suprapune imaginea obiectivă a frunzelor bătute de vînt peste stările interioare, subiective ale fiinţei care priveşte peisajul: poate frigul sau incertitudinea, poate teama sau aşteptarea încordată.

EXERCIŢIUL 14

Demonstraţi că *limbă* este un cuvînt polisemantic. Ce sînt cuvintele polisemantice? / Subliniaţi cuvintele polisemantice din text. [...]

Cuvintele care au două sau mai multe sensuri sînt cuvinte polisemantice. Cuvîntul *limbă* este polisemantic deoarece poate avea mai multe sensuri.

limbă — organ musculos din cavitatea bucală; (Acest bolnav are *limba* încărcată.)
— mod de a vorbi al unei persoane (Are *limbă* ascuţită);
— sistem de comunicare uman (*Limba* se dezvoltă de la o epocă la alta.);
— limbajul unei comunităţi (*Limba* română este de origine latină.);

* O linie = caractere cursive; două linii = caractere aldine.

Scanned with OKEN Scanner

— stil (Tudor Vianu a studiat *limba* scriitorilor români.);
— prizonier folosit ca informator (Am adus o *limbă*.);
— popor („Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vreo *limbă*...“);
— nume dat unor obiecte în formă de limbă (*limba* ceasului, *limba* clopotului, *limba* de la pantofi); (*Limba* mare indică ora 2.);
— bucată de pămînt (*Limba* de pămînt înainta 30 de m în mare.);
— nume dat unor plante (Aceasta este *limba-soacrei*.) etc.

EXERCIŢIUL 15

Ce sînt sinonimele? Scrieţi sinonimele cuvîntului *tare*. / Găsiţi sinonimele cuvintelor...

Sinonimele sînt cuvinte cu aproximativ acelaşi înţeles. Cuvîntul *tare* poate avea mai multe sinonime în funcţie de sensurile lui:

TARE — *dur, rezistent, solid* (Acesta este un material *tare*.);
— *consistent* (A făcut aluatul prea *tare*.);
— inflexibil (Fiind *tare*, acest material se prelucrează greu.);
— *apretat, scrobit* (Rufele sînt *tari*.);
— *viu, ţipător, strident* (Nu-mi plac culorile *tari*.)
— *concentrat* (Am preparat o soluţie *tare* de acid sulfuric.);
— *intens, puternic* (Inima îi bătea *tare*.);
— *neclintit, hotărît, neînduplecat* (Este *tare* pe poziţie.);
— *priceput, ştiutor* (Este *tare* la matematică.);
— *puternic, răsunător* (Clopotul bătea *tare*.) etc.

EXERCIŢIUL 16

Alcătuiţi propoziţii cu antonimele cuvîntului *tare*.

În funcţie de sensurile sale şi de sinonimele pentru fiecare

sens, *tare* poate avea următoarele antonime (la rîndul lor sinonime între ele pentru fiecare sens):

TARE — *nerezistent, slab*: Acesta este un material *nerezistent.*
— *inconsistent, moale*: A făcut aluatul prea *moale.*
— *flexibil*: Un amterial *flexibil* se prelucrează uşor.
— *neapretat, nescrobit, moale*: Rufele sînt *moi.*
— *şters, tern*: Se îmbracă în culori *şterse.*
— *diluat*: Soluţia este *diluată.*
— *încet, rar, slab*: Inima îi bătea *încet.*
— *slab, indecis, nesigur, şovăielnic*: Este *slab* pe poziţie.
— *nepriceput, slab, neştiutor*: Este *slab* la matematică.
— *încet, slab, pierit*: Clopotul se auzea *încet.*

EXERCIŢIUL 17

Ce sînt omonimele? Daţi două exemple şi explicaţi sensul fiecăruia dintre termeni. / Găsiţi omonimele cuvintelor [...].

Omonimele sînt cuvinte cu aceeaşi formă, dar sensuri total diferite.

lac$_1$; Fac baie în *lac*
lac$_2$; Şi-a dat cu *lac* pe unghii.

rîs$_1$; A *rîs* de tine!
rîs$_2$ A plecat să vîneze un *rîs.*

Îndrumări: Între cuvintele polisemantice (sensurile unui cuvînt polisemantic) şi cuvintele omonime există următoarea deosebire: între sensurile cuvîntului polisemantic există o legătură semantică, în timp ce între omonime nu există o astfel de legătură. Este o întîmplare (cu cauze bine cunoscute, însă) că două cuvinte au ajuns să aibă în limbă aceeaşi formă, deşi au sensuri total diferite. Simplificînd foarte mult, se spune uneori că omonimia este un „accident fonetic".

EXERCIŢIUL 18

Daţi exemple (în propoziţii) de două perechi paronimice:

înseră – insera;

Scanned with OKEN Scanner

Acest articol va fi *inserat* în paginile revistei noastre. (a introduce)

Cînd se *înserează*, agitaţia de pe străzi se potoleşte. (a se lăsa seara)

eminent– iminent

Este un student *eminent*. (foarte bun, de excepţie)
Pericolul este *iminent*. (pe punctul de a se produce)

Îndrumări: Exerciţiile de vocabular solicită, într–o mare măsură, bagajul lexical al elevilor; dacă exerciţiile de gramatică se pot „învăţa", exerciţiile de lexic vizează acumulările în timp ale elevilor. Mobilizarea gîndirii în acest sens, prin exerciţii repetate şi constante, poate constitui un mijloc eficient de pregătire.

Scanned with OKEN Scanner

D. FONETICĂ

EXERCIŢIUL 1

Precizaţi diftongii, triftongii şi hiatul din următoarele cuvinte: numai, voi, graiul; inimioară, primeai, suiau; alcool, idee, viitor.

DIFTONGI: *ai, oi, iu;*
TRIFTONGI: *ioa, eai, iau;*
HIAT: *o–o, e–e, i–i.*

Îndrumări: Recomandăm despărţirea prealabilă a cuvintelor în silabe pentru a sesiza corect diftongii, triftongii sau hiatul; numai aşa se poate observa cum se repartizează pe silabe vocalele şi semivocalele.

EXERCIŢIUL 2

Daţi cinci exemple de cuvinte în care accentuarea atrage după sine diferenţe semantice; daţi trei exemple de cuvinte în care mutarea accentului nu determină modificarea sensului.

a) *ácele* (pluralul articulat al substantivului *ac*) – *acéle* (pronume / adjectiv demonstrativ de depărtare);
móbilă (mobilier) – *mobílă* (adjectiv, antonim al adjectivului *fixă*);
véselă (adjectiv, antonim al adjectivului *tristă*) – *vesélă* (substantiv colectiv denumind vasele din bucătărie);
nóta (subtantivul *notă* articulat hotărît) – *notá* (verb, „a consemna");

b) *ántic – antíc; dumínică – dúminică; caractér – carácter.*

Scanned with OKEN Scanner

E. STILISTICĂ, COMPOZIŢIE

Dată fiind complexitatea temelor posibile la acest capitol, varietatea lor – ceea ce face imposibilă elaborarea unor „şabloane" de tipul celor prezentate în secţiunea de gramatică – ne vom limita aici doar la a propune cîteva tipuri generale de subiecte. Rezolvarea lor, deşi în linii mari se înscrie în nişte constante, depinde de textul concret propus spre analiză, de capacitatea de analiză a fiecărui elev, precum şi de personalitatea lui. Ceea ce se poate spune însă este că analizele stilistice implică în egală măsură noţiuni de teorie literară, de gramatică, fonetică, lexic şi semantică.

Cît despre compoziţie, compunerile făcute de elevi în orele speciale sînt exerciţiile necesare pentru rezolvarea temelor propuse în acest capitol. Ţinem să precizăm că **a alcătui un text** (indiferent de mărimea lui) presupune alegerea temei în concordanţă cu cerinţele gramaticale suplimentare formulate (de exemplu: pentru o compunere în care se cere folosirea unor arhaisme ne vom orienta, de pildă, spre o temă înfăţişînd un episod de luptă din trecut; pentru un text în care se cere folosirea neologismelor ne putem alege o descriere a unui fenomen fizic etc.) şi dezvoltarea ei fără a se pierde din vedere principiile coerenţei, ale unităţii (Fraze înşirate la întîmplare nu înseamnă text!). Pentru a înţelege mai bine cum se alcătuieşte un text propunem consultarea cărţii acad. Ion Coteanu, *Gramatică, stilistică, compoziţie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1991 (capitolele de compoziţie şi stilistică).

În ce priveşte **demonstrarea caracterului popular / ştiinţific** al unui text, importantă este organizarea demonstraţiei în: particularităţi fonetice, morfologice, sintactice, lexicale, semantice. A demonstra că **un text aparţine de stilul beletristic** presupune a releva: a) că textul creează o lume imaginară, posibilă, născută din reorganizarea datelor realităţii conform viziunii autorului; b) organizarea textului în funcţie de diferite moduri de expunere: naraţiune, dialog, monolog, descriere (pentru definiţia acestora vezi manualele de gimnaziu); c) structura stilistică a textului (figuri de

Scanned with OKEN Scanner

stil). Pentru definirea figurilor de stil vezi manualele pentru clasele V–VIII.

Tipuri de exerciţii posibile:

1. Treceţi următorul text din vorbirea directă în vorbirea indirectă. Ce modificări au survenit?

2. Treceţi următorul text din vorbirea indirectă în vorbirea directă. Ce modificări au survenit?

3. Demonstraţi că textul următor este în vorbire directă / indirectă.

4. Definiţi şi exemplificaţi următoarele figuri de stil: alegoria, metafora, comparaţia, inversiunea (etc.).

5. Demonstraţi caracterul popular al textului următor: [...]

6. Demonstraţi că textul următor face parte din stilul beletristic.

7. Demonstraţi că textul următor face parte din stilul ştiinţific.

8. Faceţi analiza stilistică a textului [...] / Comentaţi textul [...].

9. Alcătuiţi un text de maximum o pagină în care să folosiţi cuvintele: [...]

10. Alcătuiţi o naraţiune în care să includeţi o propoziţie subiectivă, una temporală şi două consecutive (etc.).

11. Alcătuiţi o descriere în care să folosiţi cinci cuvinte cu sens figurat.

12. Alcătuiţi un dialog în care să folosiţi următoarele semne de punctuaţie: [...].

13. Alcătuiţi un text în care să folosiţi zece arhaisme / neologisme / termeni ştiinţifici şi tehnici.

14. Alcătuiţi un text în care să folosiţi cinci figuri de stil diferite. Scoateţi aceste figuri de stil şi precizaţi ce sînt.

15. Alcătuiţi o scrisoare în care să folosiţi cinci tipuri diferite de complemente, două substantive colective şi un verb la diateza pasivă.

16. Alcătuiţi o compunere pornind de la propoziţia: „Atunci totul părea zadarnic...“. Folosiţi în compunere cuvinte pe care apoi să le puteţi grupa în: a) două perechi antonimice; b) o serie sinonimică. Daţi un titlu potrivit compunerii voastre.

Am prezentat aici cîteva tipuri de exerciţii în care partea de compoziţie este dublată de cerinţe gramaticale / stilistice / lexicale / de punctuaţie (vezi pentru acestea secţiunile precedente). Bineînţeles că reunirea celor două aspecte se poate face în diverse alte moduri.

Scanned with OKEN Scanner

Scheme şi tabele recapitulative

1.

- **GRAMATICĂ**
  - **MORFOLOGIE** (părţi de vorbire)
    - **FLEXIBILE**
      - flexiunea nominală – *substantivul*, *articolul*, *adjectivul*, *pronumele*, *numeralul*
      - flexiunea verbală – *verbul*
    - **NEFLEXIBILE** – *adverbul*, *prepoziţia*, *conjuncţia*, *interjecţia*
  - **SINTAXĂ**
    - **UNITĂŢI SINTACTICE**

Părţi de propoziţie	.....	Propoziţii – principale – secundare:
principale		
SB	.....	prop. SB
PRED	.....	—
(NP)	.....	prop. PR
secundare		
ATR	.....	prop. ATR
APOZ	.....	prop. APOZ
complemente necircumstanţiale		
CD	.....	prop. CD
CI	.....	prop. IJ
CAG	.....	prop. .CAG
complemente circumstanţiale		
CCM	.....	prop. CM
CCL	.....	prop. CL
CCT	.....	prop. CT
CCCz	.....	prop. CCz
CCS	.....	prop. CS
CCCDT	.....	prop. CCDT
CCCNS	.....	prop. CCNS
CCCV	.....	prop. CCV

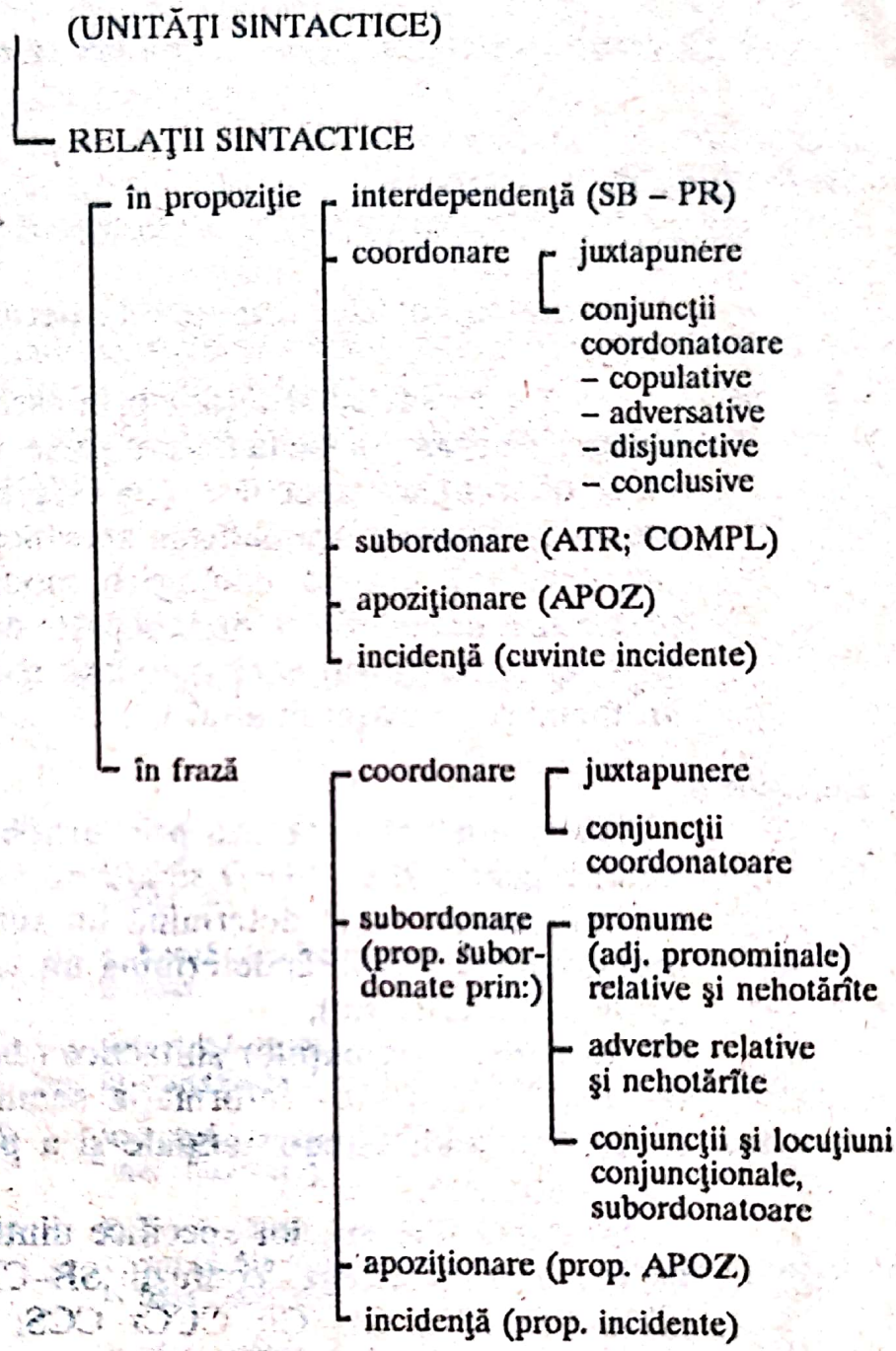

• Între morfologie şi sintaxă există o strînsă interdependenţă: părţile de vorbire îndeplinesc diferite funcţii sintactice, în timp ce părţile de propoziţie se exprimă prin părţi de vorbire. Pe de altă parte, între sintaxa propoziţiei şi sintaxa frazei se stabileşte o corespondenţă în sensul că unei părţi de propoziţie îi corespunde o propoziţie şi invers.

Scanned with OKEN Scanner

● **Pentru evitarea greşelilor de analiză se recomandă:**

La morfologie:

— învăţarea modului de recunoaştere a membrilor fiecărei clase;

— învăţarea analizei complete la fiecare parte de vorbire;

— învăţarea particularităţilor prin care se actualizează categoriile gramaticale la fiecare parte de vorbire, punctarea diferenţelor specifice. (Fiecare parte de vorbire prezintă **categorii gramaticale** specifice – gen, număr, caz, persoană, diateză, conjugare, mod, timp – care se realizează în mod diferit de la o parte de vorbire la alta, şi chiar în interiorul aceleiaşi clase morfologice, de la un membru al clasei la altul.)

La sintaxă:

– aflarea funcţiei sintactice prin întrebări puse termenului regent (SB şi PRED se află într–o relaţie de interdependenţă; ATR determină un substantiv, pronume, numeral; COMPL determină un verb, adverb, adjectiv sau interjecţie);

— corelarea informaţiilor sintactice (date de relaţia cu termenul regent) cu informaţia semantică (în cazul complementelor circumstanţiale şi a propoziţiilor corespunzătoare);

— învăţarea diferenţelor specifice dintre poziţiile sintactice care favorizează confuzii: SB–CD–NP; PV–PN; ATR–COMPL; CD–CI; CCCz–CCS; CCCV–CCNS; CCS–CCNS; CCM–CCNS;

— sesizarea nuanţelor multiple pe care le pot avea unele circumstanţiale (propoziţii sau complemente);

— cunoaşterea, pentru fiecare poziţie sintactică, a unor exemple tipice la care să se raporteze gîndirea;

— verificarea corectitudinii analizei, prin aplicarea principiului corespondenţei dintre sintaxa propoziţiei şi sintaxa frazei (transformarea unei părţi de propoziţie în propoziţia corespunzătoare şi invers);

Scanned with OKEN Scanner

— memorarea elementelor de relaţie pentru evitarea confuziei dintre elementele de relaţie coordonatoare şi cele subordonatoare;
— evitarea segmentărilor mecanice; fiecare text în parte trebuie gîndit din punctul de vedere al relaţiilor sintactice şi semantice în care se înscriu unităţile sintactice.

În general cunoştinţele teoretice şi deprinderile practice trebuie exersate prin exerciţii de diferite feluri, care să stimuleze gîndirea, asigurînd, totodată, înţelegerea deplină a mecanismului de generare a enunţurilor.

2. Mijloace de recunoaştere a diferitelor părţi de vorbire

- SUBSTANTIVUL: — se numără;
  — se poate plasa în vecinătatea unui determinant de tipul *acesta*, *aceasta*.
- ARTICOLUL: — se învaţă membrii acestei clase, care reprezintă o clasă închisă.
- ADJECTIUL: — determină un substantiv cu care se acordă;
  — în majoritatea cazurilor are grade de comparaţie.
- PRONUMELE: — se învaţă membrii fiecărei clase (în general, ţine locul unui substantiv).
- NUMERALUL: — indică o valoare numerică determinată;
  — se vor învăţa tipurile de numerale, înţelegînd „logica" de la baza clasificării.
- VERBUL: — arată o acţiune, o stare;
  — se conjugă: eu..., tu..., el..., noi..., voi..., ei...
- ADVERBUL: — determină un verb, adjectiv, adverb;
  — nu se acordă
- PREPOZIŢIA: — stabileşte relaţii de subordonare la nivelul propoziţiei;
  — se poate plasa într-un context de tipul: ... *mine*, ... *pălărie* cazul pronumelui/substantivului fiind diferit în funcţie de regimul prepoziţiei).
- CONJUNCŢIA: — se învaţă pe de rost clasa conjuncţiilor coordonatoare;
  — conjuncţiile subordonatoare conectează propoziţii.
- INTERJECŢIA: — Valoare afectivă sau imitativă

Scanned with OKEN Scanner

3. Pronumele

CLASA PRONUMELUI	FORME (se dau doar cîteva forme, considerate „de bază", pentru a orienta elevii în clasa respectivă; recomandăm completarea tabelului cu toate formele, inclusiv formele flexionare)
PERSONAL	N: *eu, tu, el, ea...* Ac. forme accentuate: *pe mine; pe tine, pe el etc.* forme neaccentuate *mă, –m–; te; îl; –l– etc.* G: doar persoana a III–a: *al (a, ai, ale) lui, ei, lor* D: forme accentuate: *mie; ţie; lui* etc. forme neaccentuate: *–mi–, îmi; –ţi–, îţi; îi, –i– etc.* V: doar persoana a II–a: *tu! voi!* Alte forme: *dînsul, dînsa, dînşii, dînsele*
DE POLITEŢE	*dumneata, dumneavoastră, dumnealui etc.*
DE ÎNTĂRIRE	*însumi, însuţi, însuşi etc.*
REFLEXIV	*Ac.* forme accentuate: *pe sine* forme neaccentuate: *se, –s–* D forme accentuate: *sieşi* forme neaccentuate: *–şi–, îşi*
POSESIV	*al meu, al tău, al său, al nostru, al vostru, etc.*
DEMONSTRATIV	de apropiere: *acesta, aceasta, aceştia, acestea etc.* de depărtare: *acela, aceea, aceia, acelea etc.* de identitate: *acelaşi, aceeaşi, aceiaşi, aceleaşi etc.*
RELATIV	*care, cine, ce, cît, ceea ce*
INTEROGATIV	*care? cine? ce? cît?*
NEHOTĂRÎT	*care/cine/ce/cît+va; ori+care/cine/ce/cît; fie+care/cine/ce/cît; unul, altul, toţi etc.*
NEGATIV	*nimeni, nimic, niciunul*

Scanned with OKEN Scanner

4. Principalele prepoziţii ale limbii române

a, asupra, către, cu, de, de către, de la, despre, din, dinspre, dintre, dintru, drept, după, fără, în, înspre, între, la, lîngă, pe, pe la, pe lîngă, pentru, peste, pînă, prin, printre, spre, sub etc.

5. Principalele conjuncţii ale limbii române

— Conjuncţii coordonatoare copulative: *şi, precum şi, nici*
disjunctive: *fie, sau, ori*
adversative: *ci, dar, iar, însă*
conclusive: *deci, aşadar*

— Conjuncţii subordonatoare: *ca (...) să, că, căci, dacă, de, deoarece, deşi, fiindcă, încît, întrucît, pînă (+vb.), precum, să.*

— Locuţiuni conjuncţionale: *ca şi cînd, ca şi cum, chiar dacă, cu toate că, de cîte ori, de vreme ce, după ce, după cît, după cum, în loc să, în timp ce, măcar că, măcar să, o dată ce, ori de cîte ori, pe cînd, pe cît, pentru că, pînă ce, pînă să.*

Scanned with OKEN Scanner

6. Corelarea cazului cu

CAZUL	ÎNTREBAREA (pusă cuvîntului determinat)
Nominativ	— cine? ce? — care?
Acuzativ	— pe cine? ce? — întrebări cu prepoziţie — cum? în ce mod?... — cînd?... — unde?... — din ce cauză?... — cu ce scop?... — de către cine? (+diateza pasivă) — care? ce fel de? - Excepţii: — în prezenţa unui verb copulativ urmat de substantiv cu prepoziţie — care? (substantivul este construit cu prepoziţie)
Genitiv	— al (a, ai, ale) cui? - Excepţii: — cine? (marcat prin articoluil posesiv–genitival) — în prezenţa unui verb copulativ şi marcat prin articolul posesiv–genitival — care? (în prezenţa articolului posesiv–genitival) — unde? cînd? din ce cauză? etc. (construit cu diverse prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale care cer cazul G)
Dativ	— cui? - Excepţii: — care? — cui? (determină un substantiv) — întrebare cu prepoziţie (prepoziţia cere cazul D)
Vocativ	— exprimă o strigare, o chemare - Excepţii: — care? (substantivul mascat prin desinenţă de V)

întrebarea şi funcţia sintactică

FUNCŢIA SINTACTICĂ	EXEMPLU
SB	*Pisica* toarce.
NP	Vinovatul este *Ion*.
APOZ	Ion, *fratele meu*, e elev.
CD	Îl văd *pe Ion*.
CI	Mă gîndesc *la Ion*.
CCM	Merge *cu frică*.
CCT	*La răsăritul* soarelui, e frig.
CCL	Căţelul este *în coteţ*.
CCCZ	A fugit *de frică*.
CCS	A plecat *la cumpărături*.
CAG	A fost văzut *de poliţist*.
ATR s. p.	Cartea *de pe raft* e a mea.
NP	Masa este *de lemn*.
APOZ	Cartea e pentru Ion, *pentru fratele* tău.
ATR s. g.	Mustăţile *pisicii* sînt lungi.
SB	*Ai casei* au plecat.
NP	Pisica este *a băiatului*.
APOZ	Pisica băiatului, *a lui Ion*, e albă.
CC (de loc, de timp, de cauză etc.)	Merge *în faţa carului*. A venit *înaintea* Mariei. A greşit *din cauza oboselii*.
CI	Dau *căţelului* un os.
APOZ	Dau băiatului, *lui Ion*, o carte.
ATR	El este cumnat *nepoatei* mele;
CI	Ieri a avut loc acordarea de distincţii *premianţilor*, A reuşit *datorită mamei*..
fără funcţie sintactică de parte de propoziţie	Marş, *Lăbuş*!
APOZ	Bade *Ioane*, ţi-aş cînta un cîntec nou...!

7. Părţile de propoziţie se exprimă prin diferite părţi de vorbire:

(completaţi tabelul următor cu exemple)

PARTE DE PROPOZIŢIE	PARTE DE VORBIRE	EXEMPLU
SB	— substantiv — pronume — numeral — verb infinitiv supin gerunziu — interjecţie	
PV	— verb — locuţiune verbală — adverb predicativ — interjecţie predicativă	
PN	— verb copulativ + nume predicativ — expresie verbală impersonală — adverb predicativ	
NP	— substantiv — adjectiv — numeral — pronume — verb infinitiv supin — adverb — interjecţie	

Scanned with OKEN Scanner

ATR	— substantiv Ac G D — adjectiv — pronume Ac G D — numeral — verb infinitiv participiu gerunziu supin — adverb — interjecţie	
CD	— substantiv — pronume — numeral — verb infinitiv supin gerunziu — interjecţie	
CI	— substantiv — adjectiv — pronume — numeral — verb infinitiv supin gerunziu	
CAG	— substantiv — pronume — numeral	
CC	— substantiv — pronume — numeral — verb infinitiv gerunziu supin — adverb — interjecţie	

Scanned with OKEN Scanner

8. Construcţii sintactice speciale

● *Construcţii participiale absolute*

Unităţi sintactice dezvoltate, organizate în jurul unui verb la participiu:

Obosit de toate întîmplările din ultima vreme, duminică a plecat la ţară.

În jurul participiului *obosit* (cu funcţie de atribut circumstanţial cu nuanţă de cauză) se organizează porţiunea de enunţ subliniată astfel:

de întîmplările – CCCz; *toate* – ATR adj. pron; *din vreme* – ATR s. p.; *ultima*–ATR adj.

● *Construcţii gerunziale absolute*

Unităţi sintactice dezvoltate, organizate în jurul unui verb la gerunziu:

Văzînd el atitudinea colegilor de birou, s–a hotărît să nu mai spună o vorbă.

În jurul gerunziului *văzînd* (cu funcţie de CCCz cu nuanţă de CCT) se organizează porţiunea de enunţ subliniată astfel: *el* – SB al gerunziului; *atitudinea* – CD al gerunziului; *colegilor* – ATR sG; *de birou* – ATR s. p.

● *Construcţii relative infinitivale*

Construcţii care conţin un relativ (pronume sau adverb) urmat de un verb la infinitiv:

N–am ce mînca.

Structura se poate analiza în două feluri:

a) *N–am* – PV; *ce* – CD al verbului la infinitiv, exprimat prin pronumele *ce* care îşi pierde rolul de element de relaţie subordonator; *mînca* – CD al verbului *n–am*; deci structura constituie o propoziţie.

b) N–am^1/ce mînca^2/– structură bipropoziţională unde *n–am*–PV în P_1; mînca–PV în P_2, exprimat prin verb la infinitiv cu valoare de conjunctiv; *ce* – CD în P_2 şi element de relaţie între cele două propoziţii.

9.

VOCABULARUL
(totalitatea cuvintelor existente în limbă la un moment dat)

- *În funcţie de frecvenţa cuvintelor în limbă, de gradul de cunoaştere de către vorbitori:*
  - Fond lexical principal / Masa vocabularului
- *În funcţie de vechimea cuvintelor în limbă:*
  - Arhaisme; Neologisme
- *În funcţie de proveniența cuvintelor:*
  - Cuvinte moştenite din latină şi geto–dacice
  - Cuvinte împrumutate din diferite limbi (slavă, maghiară, turcă, greacă, franceză, italiană, germană, rusă, engleză etc.)
  - Cuvinte formate în interiorul limbii române prin derivare, compunere, schimbarea categoriei lexico–gramaticale
  - Cuvinte calchiate (copiate) după alte limbi
  - Cuvinte cu etimologie necunoscută
- *În funcţie de repartiţia stilistico–funcţională a termenilor (stilurile limbii în care circulă termenii):*
  - Termeni ştiinţifici şi tehnici
  - Termeni de jargon şi argou
- *În funcţie de efectul pe care termenii îl au asupra vorbitorilor, după cum sînt folosiţi cu sens propriu sau sens figurat:*
  - Cuvinte folosite cu sens propriu
  - Cuvinte cu sens figurat
- *În funcţie de relaţiile semantice şi formale dintre cuvinte:*
  - Cuvinte polisemantice / monosemantice
  - Sinonime
  - Antonime
  - Omonime
  - Paronime

Scanned with OKEN Scanner

10. Structura (morfematică) (a) cuvîntului

ex.:

căsuţă:	*căs–*	– rădăcina
	–uţă	– sufix lexical diminutival
copii:	*copi–*	– rădăcină
	–i	– desinenţă de plural
venisem:	*ven–*	– rădăcină
	–i	– sufix gramatical al infinitivului
	–se	– sufix gramatical al mai mult ca perfectului
	–m	– desinenţa de persoana I, singular/plural.

- RĂDĂCINĂ (RADICAL) – parte a cuvîntului purtătoare de sens
- AFIXE
  - LEXICALE (folosite în derivare)
    - PREFIXE (aşezate înaintea rădăcinei)
    - SUFIXE (aşezate după rădăcină)
  - GRAMATICALE
    - DESINENŢE
      - — la substantiv: marchează numărul, cazul
      - — la adjectiv: marchează genul, numărul, cazul
      - — la verb: marchează persoana şi numărul
    - SUFIXE
      - — marchează modul şi timpul la verb

CUPRINS

Argument la ediţia I 5
Argument la ediţia a II–a 7

A. GRAMATICĂ
I. MORFOLOGIA 9
- **Exerciţiul 1:** Analiza morfosintactică
- **Exerciţiul 2:** Analiza morfosintactică a locuţiunilor
- **Exerciţiul 3:** Substantivul
- **Exerciţiul 4:** Articolul
- **Exerciţiul 5:** Adjectivul
- **Exerciţiul 6:** Pronumele
- **Exerciţiul 7:** Numeralul
- **Exerciţiul 8:** Verbul
- **Exerciţiul 9:** Adverbul
- **Exerciţiul 10:** Prepoziţia
- **Exerciţiul 11:** Conjuncţia
- **Exerciţiul 12:** Interjecţia
- **Exerciţiul 13:** Locuţiunile
- **Exerciţiul 14:** Părţi de vorbire omonime

II. SINTAXA PROPOZIŢIEI 41
- **Exerciţiul 1:** Analiza sintactică (şi morfologică)
- **Exerciţiul 2:** Analiza sintactică a unor părţi de propoziţie
- **Exerciţiul 3:** Subiectul
- **Exerciţiul 4:** Predicatul
- **Exerciţiul 5:** Atributul
- **Exerciţiul 6:** Complementul
- **Exerciţiul 7:** Părţi de vorbire fără funcţie sintactică de parte de propoziţie.
- **Exerciţiul 8:** Părţi de propoziţie exprimate prin diverse părţi de vorbire.
- **Exerciţiul 9:** Funcţii sintactice îndeplinite de diferite părţi de vorbire.
- **Exerciţiul 10:** Funcţiile sintactice ale pronumelui relativ.

Scanned with OKEN Scanner

– Exerciţiul 11: Schema sintactică a unei propoziţii.
– Exerciţiul 12: Propoziţii după schemă.
III. SINTAXA FRAZEI 64
– Exerciţiul 1: Analiza sintactică a textului.
– Exerciţiul 2: Propoziţie regentă/vs/Propoziţie subordonată
– Exerciţiul 3: Propoziţii subordonate introduse în frază prin diferite elemente de relaţie
– Exerciţiul 4: Completarea frazei cu propoziţiile principale cerut
– Exerciţiul 5: Completarea frazei cu propoziţiile secundare cerute.
– Exerciţiul 6: Ce propoziţii introduce în frază ...?
– Exerciţiul 7: Prin ce elemente se poate introduce în frază propoziţia ...?
– Exerciţiul 8: Alcătuirea de fraze în care o propoziţie să fie pe rînd...
– Exerciţiul 9: Fraze după schemă.
IV. CORESPONDENŢA DINTRE SINTAXA PROPOZIŢIEI ŞI SINTAXA FRAZEI 81
– Exerciţiul 1: Expansiunea
– Exerciţiul 2: Contragerea.
V. ACORDUL 85
– Exerciţiul 1: Tipuri de acord în limba română
– Exerciţiul 2: Reguli de acord

B. ORTOGRAFIE, PUNCTUAŢIE 87
– Exerciţiul 1: Explicarea semnelor de ortografie dintr–un text.
– Exerciţiul 2: Explicarea unor ortograme (substantive, adjective, verbe: *–i*)
– Exerciţiul 3: Explicarea unor ortograme şi corectarea unor forme scrise greşit (*cratima*)
– Exerciţiul 4: Explicarea ortografiei unor verbe (indicativ, prezent: *–ează*)
– Exerciţiul 5: Forma corectă a unor numerale
– Exerciţiul 6: Scriere corectă a unor forme (*s/z*)
– Exerciţiul 7: Forme de plural (x/cs)
– Exerciţiul 8: Scrierea cu majuscule
– Exerciţiul 9: Despărţirea în silabe

Scanned with OKEN Scanner

– Exerciţiul 10 Situaţii în care nu se pune virgulă
– Exerciţiul 11: Explicarea semnelor de punctuaţie dintr–un text

C. VOCABULAR 98
– Exerciţiul 1: Familia lexicală
– Exerciţiul 2: Cuvinte derivate, compuse, formate prin schimbarea categoriei lexico–gramaticale
– Exerciţiul 3: Exemple de cuvinte formate prin diverse procedee
– Exerciţiul 4: Situaţii de schimbare a categoriei lexico–gramaticale
– Exerciţiul 5: Vocabularul fundamental/vs/Masa vocabularului
– Exerciţiul 6: Neologisme
– Exerciţiul 7: Termeni ştiinţifici şi tehnici
– Exerciţiul 8: Arhaisme
– Exerciţiul 9: Jargon şi argou
– Exerciţiul 10: Pleonasm
– Exerciţiul 11: Tautologie
– Exerciţiul 12: Sens propriu/vs/Sens figurat
– Exerciţiul 13: Explicarea sensului figurat al unor cuvinte
– Exerciţiul 14: Cuvinte polisemantice
– Exerciţiul 15: Sinonime
– Exerciţiul 16: Antonime
– Exerciţiul 17: Omonime
– Exerciţiul 18: Paronime

D. FONETICĂ 109
– Exerciţiul 1: Diftongi, triftongi, hiat
– Exerciţiul 2: Accentul

E. STILISTICĂ. COMPOZIŢIE 110

Tabele şi scheme recapitulative 112

Scanned with OKEN Scanner

Concepută pe baza programelor şi a manualelor şcolare, lucrarea Consultaţii de gramatică se adresează în primul rînd elevilor din clasele V—VIII care se pregătesc pentru examenul de admitere la licee şi şcoli profesionale, dar poate fi folosită cu succes şi de elevii de liceu care aspiră spre facultăţile umaniste, precum şi de profesorii de limba română, la lecţiile recapitulative sau la formularea subiectelor pentru lucrările scrise. Propunînd tipuri de exerciţii şi modele de rezolvare, acest volum — ce apare acum într-o a doua ediţie substanţial restructurată, actualizată şi amplificată — are rolul de a completa informaţia din manual şi de a oferi soluţii corecte de rezolvare a unor subiecte posibile.

Editura VESTALA

ISBN 973-96063-0-X

Editura ALUTUS

ISBN 973-96077-2-1

bibliografia școlară

Lei 230

Scanned with OKEN Scanner